

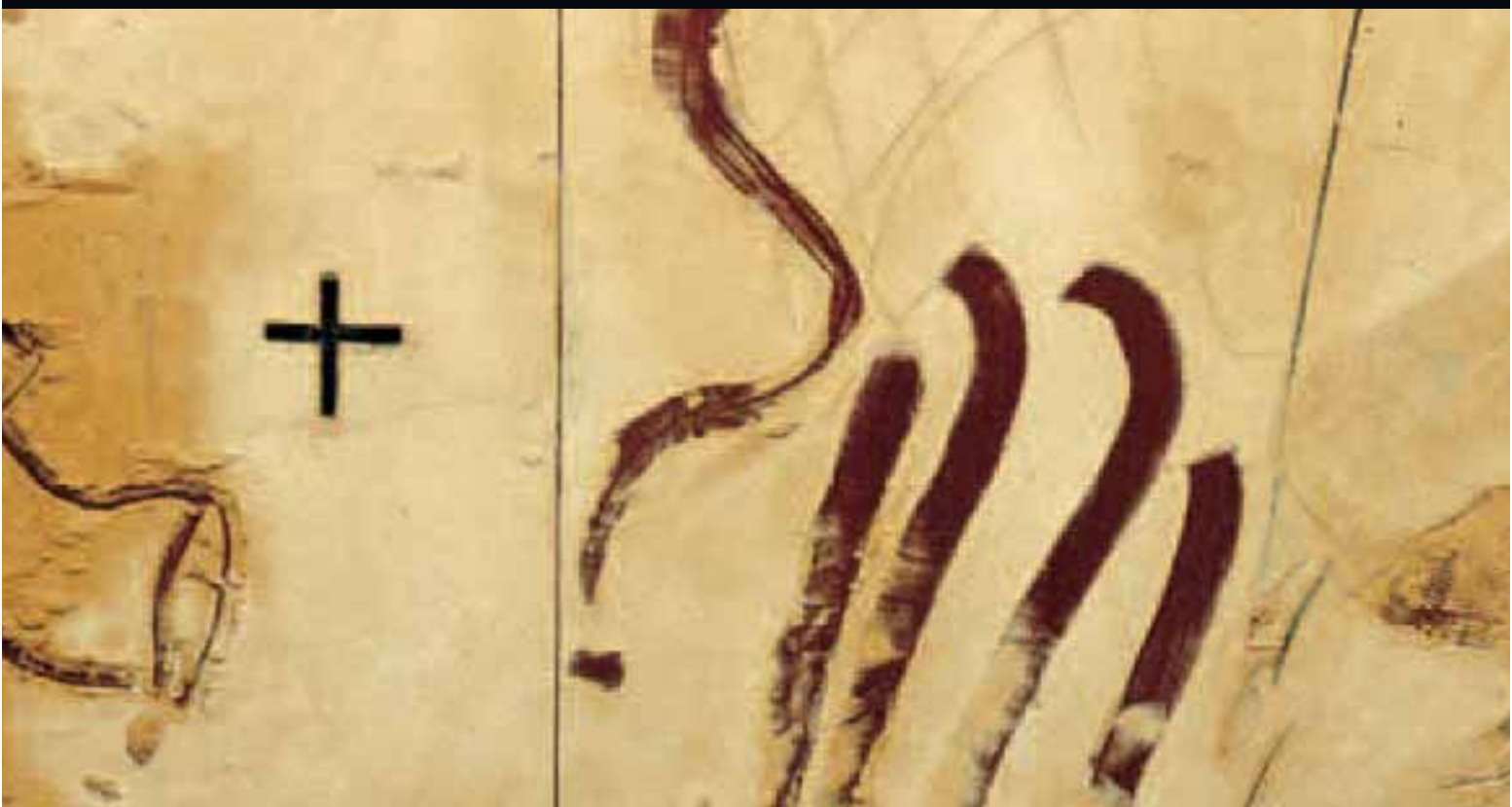

04

Nadala 2004

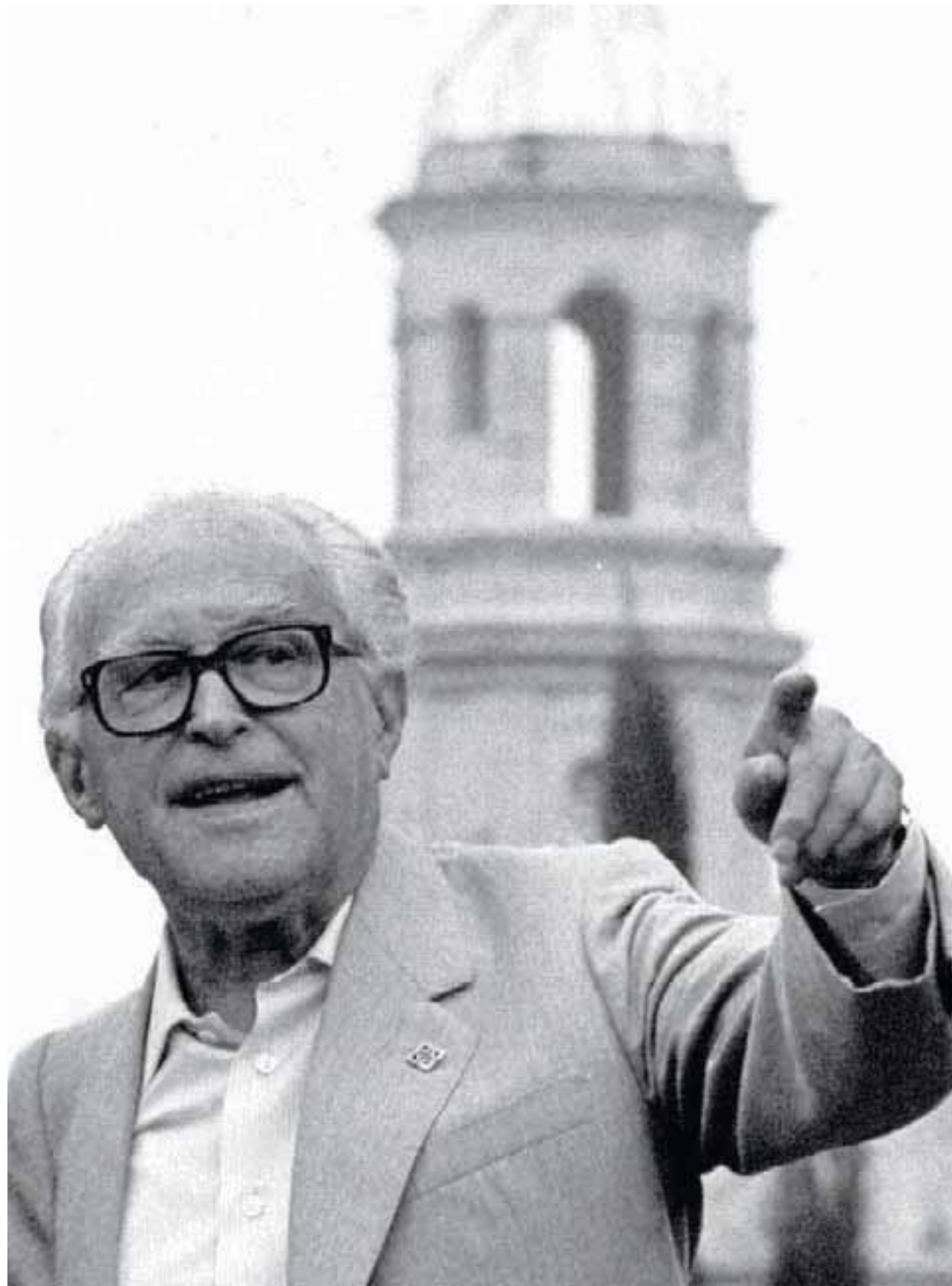
Any 38

L'autogovern de Catalunya

Fundació
Lluís Carulla

Lluís Carulla i Canals.

Amb aquesta nadala la Fundació Lluís Carulla felicita les festes i agraeix les aportacions voluntàries de les persones que fan possible la dotació dels **Premis Baldri Reixac** d'estímul i reconeixement a l'escola catalana.

La generositat de tants amics ha fet que la dotació dels premis hagi anat creixent any rere any fins assolir els 110.700 euros de la convocatòria per al curs actual, i els fa més ben dotats i importants en l'àmbit educatiu.

 **Fundació
Lluís Carulla**

L'autogovern de Catalunya

Nadala 2004. Any XXXVIII

Fundació Lluís Carulla

Aribau 185, 3r
08021 Barcelona
Tel. 93 209 09 48
info@fundaciolluisarulla.org
http://www.fundaciolluisarulla.org

Imatges

Coberta:
© Fundació Antoni Tàpies,
VEGAP, Barcelona, 2004
Interior:
Arxiu Nacional de Catalunya
Jordi Bedmar; Generalitat de Catalunya
Ramon Manent
Toni Vidal, VEGAP, Barcelona, 2004

Continguts

Coordinadors:
Tomàs de Montagut,
Josep M. Sans i Travé
i Carles Viver i Pi-Sunyer.
Correcció:
Joan Santanach
i Francesc Gómez

Disseny

Jordi Casas
info@jordicasas.com
Maquetació:
Vània Rosell
Fotomecànica:
Adrià e Hijos
Impressió:
Grup 3

ISBN 84-7226-713-X
Dipòsit legal:
B.37913-04

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi
el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda,
emmagatzemada ni transmesa de cap manera
ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic,
de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització
prèvia de la Fundació Lluís Carulla.

04

Nadala 2004

L'autogovern de Catalunya

Fundació Lluís Carulla
Any XXXVIII

Continguts

L'autogovern de Catalunya: els precedents

La Generalitat medieval

Introducció p.14

L'autogovern de Catalunya: els precedents
Josep Maria Sans
i Tomàs de Montagut

1 p.17

La Deputació del General, un organisme creat per les corts
Víctor Ferro

2 p.25

Orígens i evolució de la Deputació del General de Catalunya (1359-1413)
Albert Estrada-Rius

3 p.33

La plenitud política de la Deputació del General (1413-1479)
Isabel Sánchez de Movellán Torent

4 p.39

El redreç del General
Ernest Belenguier

L'autogovern de Catalunya: els precedents

La Generalitat moderna i la seva posterior vindicació

5 p.45

La Deputació del General al segle XVI: arrelament i conflicte
Miquel Pérez Latre

6 p.51

La Deputació del General al segle XVII
Josep Capdeferro

7 p.57

De la plenitud a la desfeta (1700-1714)
Joaquim Albareda

De la Generalitat republicana al nou Estatut

Fundació Lluís Carulla

8

p.65

La reivindicació de les institucions catalanes sota el règim de Nova Planta i el constitucionalisme (1714-1931)

Sebastià Solé
i Joan Lluís Pérez

9

p.75

L'autonomia de Catalunya durant la II República
Enric Fossas

10

p.81

L'autonomia de Catalunya amb la Constitució de 1978
Enric Fossas

11

p.99

Balanç dels darrers vint-i-cinc anys d'autogovern
Carles Viver

12

p.107

Perspectives de futur
Carles Viver

13

p.113

Memòria de l'any 2004

L'autogovern de Catalunya: els precedents

L'autogovern de Catalunya: els precedents

Josep Maria Sans i Tomàs de Montagut

Com és ben sabut, cal cercar els antecedents històrics del naixement de Catalunya, com a comunitat política dotada d'autogovern o de plenitud de poder públic, en el procés d'independència respecte de l'imperi carolingi que els comtes catalans, liderats pel comte de Barcelona, van dur a terme en el transcurs d'un llarg període de temps.

El segle XII va veure com s'utilitzava a Europa la noció de jurisdicció en la construcció de processos vàlids de poder públic (Imperi i Església). Ben aviat, aquest concepte va poder ser traslladat de forma efectiva a diverses monarquies cristianes emergents i va constituir un útil instrument jurídicopolític per als monarques que dirigien aquestes comunitats nacionals —que formaven part de dret, però no pas de fet, de l'imperi cristià.

El comte de Barcelona havia esdevingut príncep de Catalunya per l'autoritat dels *Usatges de Barcelona*, el primer codi que aplega el dret general de Catalunya i que començà a formular-se per escrit durant el segle XII. En el segle següent, les *Commemoracions de Pere Albert*, amb les quals es complementen

i actualitzen els *Usatges*, atorgaren al comte de Barcelona la jurisdicció general sobre tot el Principat de Catalunya. Tal com ens ensenya Víctor Ferro, aquesta jurisdicció es va veure aviat condicionada pel pactisme, la doctrina contractual d'acord amb la qual alguns juristes van establir la intervenció necessària dels estaments socials dirigents de Catalunya en la labor del seu govern suprem, en mans del príncep.

Durant el procés històric que validà el pactisme van néixer i es van formalitzar diverses institucions polítiques i administratives, entre les quals destaquen la Cort General de Catalunya i la Deputació del General de Catalunya. Les corts generals de Catalunya, d'origen encara no del tot aclarit, constituïen el marc institucional on, per mitjà d'un procediment parlamentari, s'establí el pacte entre els estaments del General i el rei; braços i cap, respectivament, del Principat de Catalunya, configurat com a corporació de corporacions. En efecte, els estaments representats a les corts (barons i cavallers; prelats i religiosos; ciutadans i homes de vila) conformaven la *Universitas Cathaloniae* o General de Catalunya, que requerí la constitució d'un

òrgan permanent que permetés expressar de forma continuada la seva voluntat. Aquest és l'origen de la Deputació del General de Catalunya, l'òrgan de representació permanent del General, que aviat es conegué també amb el nom de Generalitat.

En conseqüència, Catalunya era representada institucionalment tant pel príncep com pel General o la seva Deputació (Generalitat). Al s. XV la unió personal dels Reis Catòlics va comportar la unió personal de la Corona d'Aragó amb la de Castella, i també l'absentisme crònic dels monarques catalans, que a partir d'aleshores visqueren gairebé de forma permanent fora de Catalunya. En aquest context, la Generalitat va esdevenir l'única institució superior dotada de representació suprema de Catalunya que residia al mateix Principat.

En les pàgines següents presentem de forma sumariíssima la història de la Generalitat de Catalunya, institució senyera de l'autogovern de Catalunya, amb l'objectiu de donar a conèixer les vicissituds que ha patit al llarg dels segles i, doncs, per comprendre de quina

manera els catalans de cada època van intentar assolir una participació decisiva en l'organització del poder públic suprem de Catalunya i quins van ser els resultats efectius dels seus afanys. Destacats experts en la història de la Generalitat ens hi parlaran de la seva significació institucional (Víctor Ferro), del procés de la seva formació (Albert Estrada), de la seva època de plenitud institucional (Isabel Sánchez de Movellán), de la reforma o redreç de què va ser objecte amb Ferran el Catòlic (Ernest Belenguier), de l'adequació de la institució dins l'Imperi universal dels primers Habsburg (Miquel Pérez Latre), de la ruptura amb els darrers Àustries i del retorn a la seva obediència (Josep Capdeferro), de la desfeta en la guerra de Successió (Joaquín Albareda) i de la memòria vindicativa de les institucions d'autogovern, suprimides pels Borbons, i del procés de renaixença i de parcial recuperació de l'autonomia perduda (Sebastià Solé i Joan Lluís Pérez).

Tomàs de Montagut
Universitat Pompeu Fabra
Josep Maria Sans
Arxiu Nacional de Catalunya

La Deputació del General, un organisme creat per les corts

Víctor Ferro

Universitat Pompeu Fabra

Precisió terminològica

No és pas excepcional que una mateixa paraula hagi servit al llarg dels segles per anomenar institucions diferents, relacionables només circumstancialment. Avui la paraula *generalitat* remet als governs de la Catalunya autònoma de la Segona República espanyola i de l'actual estat de les autonomies. També s'ha usat, i encara s'usa, per referir-se al Consistori dels Molt Il·lustres i Fidelíssims Deputats i Oïdors de Comptes del General del Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya en Barcelona residints, o bé, abreujadament, a la Deputació del General, Deputació i General o, simplement, Deputació—que no s'ha de confondre amb la provincial. Per la seva banda, el terme *generalitat*, en plural, es feia servir per designar els tributs que recaptava la Deputació. Finalment, el General, o la Casa del General, era el conjunt d'interessos confiats a l'administració de l'òrgan.

Les dues institucions que coneixem amb el nom de Generalitat, llevat del parentiu funcional que els dóna el fet de ser la representació reduïda i permanent del poble, dedicada a la vigilància de l'interès general, tenen ben poc en comú. Convindria, per tant, distingir entre Generalitat, per referir-nos a la moderna, i Deputació (o Diputació), per a l'antiga institució. I res de continuïtat ni de restauració, ja que l'antiga va desaparèixer definitivament—per ara— el 12 de setembre de 1714. L'única restaurada és, si de cas, la republicana.

Pactisme

Parlem, doncs, de la vella Deputació del General de Catalunya, institució que cal situar en un context històric marcat per l'anomenat «pactisme» medieval. Aquest concepte, moltes vegades evocat i sovint mal o confusament interpretat, no feia més que constatar que l'obligatorietat del pacte, principi general del dret, era també aplicable en matèria de dret públic, i mirava de treure'n determinades conseqüències. És a dir, integrava les condicions d'exercici de la potestat pública en la vigència generalitzada del dret.

Dintre del concepte de pactisme, s'hi poden encabir moltes coses diferents. Així, el mer encreuament d'obligacions assumides pel

Miniatura sobre pergamí que representa uns canvistes, s. XIV. Museu comarcal de Manresa.

sobirà de defensar i mantenir en pau i justícia els seus súbdits, i pel poble de sotmetre's a l'autoritat del monarca i coadjuvar al seu exercici, es troba a la base del pactisme a tot l'Occident europeu. De vegades, en els pactes de coronació medievals, o en pactes que posaven fi a una lluita civil o dinàstica, es podien establir limitacions i condicionaments puntuals de les potestats del príncep. En determinats indrets, com a València, també es va produir un pactisme parcial, que es concretava en la limitació institucionalitzada de la llibertat d'exercici de la potestat dispositiva del rei per via del pacte. Fins i tot podem esmentar un pactisme residual, en el qual l'evolució política vers l'absolutisme reduïa poc més que fórmules els compromisos legislatius del poder suprem, com passà a Castella o, ja al segle XVIII, en alguns principats alemanys.

En d'altres llocs, en canvi, s'arribà a l'aplicació sistemàtica i necessària, amb més o menys amplitud i conseqüència, d'uns mecanismes de producció jurídica, i d'exercici i control del poder, derivats de la doctrina esmentada. Parlem d'un pactisme integral, com era, inequívocament, el de Catalunya, i també el d'Aragó, sens perjudici que es reconegués al

El ple del General, estructurat en els tres braços—eclesiàstic, militar i reial o popular—, havia de donar la seva aprovació a les constitucions generals o estatuts prèviament a la seva promulgació pel comte de Barcelona.

monarca el dret de disposar en matèria de regalies, les quals podien, de totes maneres, ser reglamentades o revocades per una llei paccionada ordinària.

Pactisme, doncs. Quines eren, però, les entitats que celebraven un pacte sobre matèries públiques? D'una banda, el príncep sobirà, no sotmès a la jurisdicció temporal de ningú. De l'altra, el conjunt dels seus súbdits, l'anomenada «universitat» o, com es deia aquí, el «general» del regne. Respecte a l'establiment

Detall del retaule dels sants Joans, del Mestre de Santa Coloma de Queralt, s. XIV. Museu Nacional d'Art de Catalunya.

del pacte, les constitucions fundacionals de 1283 disposen que el ple del General, estructurat en els tres braços—eclesiàstic, militar i reial o popular—, havia de donar la seva aprovació a les constitucions generals o estatuts prèviament a la seva promulgació pel comte de Barcelona. El rei, és clar; també tenia capacitat per pactar amb un únic establiment, una corporació local o professional, etc., sotmès a la seva jurisdicció; és d'aquí que deriven els privilegis, que limitaven la potestat dispositiva del monarca. Fins i tot l'ús públic, reiterat i racional dels súbdits, podia considerar-se com un pacte generador de dret, que donava lloc al costum jurídic.

Cort general i donatiu

L'ocasió preeminent de pactar les lleis generals i permanents de tot Catalunya i d'estendre la condició de normes paccionades a gairebé totes les altres lleis era la cort general, en la qual els braços del Principat i els comtats es reunien amb el monarca, com a comte de Barcelona, o amb el seu lloctinent, per tractar del «bon estament e reformació de la terra», sense cap limitació de matèria. També s'hi presentaven els greuges comesos pel príncep o pels seus oficials i, normalment, una vegada s'havia donat curs als greuges presentats, s'hi votava el donatiu que els convocats feien al sobirà.

Els catalans, com la majoria dels europeus occidentals de l'Edat Mitjana, eren súbdits lliures dels monarques, és a dir, es trobaven sotmesos a la jurisdicció del príncep, però eren amos dels seus béns i podien disposar-ne segons la seva voluntat. L'aportació econòmica que les corts feien als monarques era, per tant, voluntària. A Catalunya, d'aquesta aportació del General acordada en cort o parlament general, se'n deia «el donatiu». En altres països es parlava, sovint en plural, de «subsidi» o «servei».

Bona part dels reis europeus, quan les seves necessitats pecuniàries sobrepassaven el que percebien mitjançant els tributs i les prestacions que la llei o el costum els assignaven, no podien imposar nous tributs de forma unilateral, sinó que havien de sol·licitar als estaments, a canvi de determinades contraprestacions, la concessió d'un ajut. Els representants

Detall del retaule de sant Andreu, atribuït a Lluís Borrassà, s. xv. Catedral de Barcelona.

del regne procuraven que la concessió no engendrés un dret permanent, ja que altrament aquesta situació podia deixar al rei les mans lliures en la conducció de la política exterior; i afavorir que desatengués les peticions de les assemblees parlamentàries i la satisfacció dels greuges, o fins i tot que en prescindís. Els braços, per evitar-ho, feien constar que es tractava d'un «donatiu graciós», fet «per aquesta vegada tan solament», i que no implicava en cap cas obligacions futures.

Rei i General en cort

La intervenció del sobirà convocant i presidint la cort, proposant i aprovant lleis generals, participant en la comprovació dels poders, reparant greuges, resolent els debats produïts durant la reunió i llicenciant-la un cop acabada, era l'essència de la celebració de la cort, com ho era també la convocatòria i la participació substancialment integral dels braços. És ben comprensible, per tant, la insistència del país a exigir, per a la celebració vàlida de corts, la presència del príncep o, si això no era possible, de la reina, el primogènit o d'un lloctinent especialment designat pel rei. Sens dubte, era important que la persona que havia promulgat determinades normes a les corts fos la mateixa que, en l'exercici habitual de la seva autoritat, les havia de complir i fer complir.

Rajola de la Cambra Daurada de la Generalitat de Catalunya, s. xvi.

La intervenció del General en l'elaboració de la normativa jurídica que regia la vida pública del Principat era igualment essencial, i hauria estat un contrasentit que els braços romanguessin muts durant el període transcorregut entre la celebració de corts, i que abandonessin l'execució dels pactes assolits a la bona fe del rei. D'altra banda, moltes de les obligacions assumides pel General, sobretot la de recaptar i pagar el donatiu atorgat al príncep, o la d'administrar el deute consolidat del General, no es podien pas complir en el curt termini de celebració de la cort. Va caldre, doncs, encomanar a una representació reduïda dels braços la tasca de portar a terme la part dels acords corresponent al General a què s'havia arribat durant la cort, i, alhora, de vigilar que el monarca complís el convingut.

Competències i Facultats

No hem de caure en l'error, com de vegades ha passat, d'atribuir a la Deputació facultats en la direcció política i en l'administració de la cosa pública superiors a les que en realitat tenia. El govern i l'administració generals de Catalunya eren en mans del comte-rei, dels seus assessors i dels oficials reials. Pel que fa a l'àmbit local, el govern era exercit pels senyors jurisdiccional i, sobretot, pels municipis reials i de baró. Aquesta situació no impedia, és clar, que el príncep pogués concedir "en propietat" responsabilitats i facultats d'abast general. D'aquesta mena eren les competències financeres, administratives i militars amb què fou investida la Deputació del General.

Detall del retaule de sant Bernadí, de Jaume Huguet, s. xv.

Això no treu que la institució, atesa la representació que exercia, no disposés d'unes virtualitats polítiques de gran transcendència en moments de crisi de la constitució pactista, especialment pel que fa a la defensa de la legalitat. En aquestes circumstàncies el consistori va haver d'assumir responsabilitats en la direcció política, l'administració territorial i l'organització militar, com s'esdevingué durant la guerra civil del segle xv, la crisi de les constitucions (1585-1599), la Guerra de Separació o dels Segadors, o bé la Guerra de Successió d'Espanya. Aquestes potencialitats, això no obstant, només s'actualitzaven de forma puntual, mentre que l'activitat quotidiana de diputats i oïdors de comptes se centrava en els dos grans camps d'activitat que les lleis els encarregaven explícitament: l'administració del fisc del General i la defensa de l'ordenament paccionat.

La Deputació del General s'ocupava de l'administració de l'erari públic de Catalunya, com a entitat separada del fisc reial. De fet, el del General de Catalunya era un dels eraris públics nacionals —és a dir, no reials— més antics d'Europa. A començament del segle xviii els tributs que alimentaven l'erari del Principat eren els drets d'entrades i eixides —el dret del General per excel·lència— que gravava les importacions i exportacions. Es tracta de tributs com el de la bolla de plom, sobre els teixits; el de segell de cera, per a robes confeccionades, o el de les joies. La creació de nous tributs podia venir condicionada per circumstàncies excepcionals com les esmentades. Així, el dret del General de guerra o de la nova ampra va ser imposat per la Deputació l'any 1640 per sufragar la defensa del país contra les tropes de Felip III; posteriorment, el 1661, la tresoreria reial se'l

De fet, el del General de Catalunya era un dels eraris públics nacionals —és a dir, no reials— més antics d'Europa.

Assalt a Montjuïc per les tropes de Felip IV, oli sobre tela, s. XVII.

feu seu i l'utilitzà per pagar, entre altres coses, el sou i l'ajuda de costes del lloctinent, i no fou restituït a la Deputació fins el 1702. El fruit de la recaptació de nous tributs permanents, llevat que els braços en fessin donatiu o préstec al rei, romanien en mans de la Deputació, i era destinat al pagament de certes obligacions legals (censals, salaris d'alts oficials reials, galeres del General).

Els diputats i oïdors de comptes tenien plens poders en l'exercici de les seves atribucions financeres, si bé havien de tenir en compte determinades limitacions a l'hora

de disposar dels tributs. Entre aquestes limitacions, la principal feia referència a la impossibilitat de lliurar o prestar els béns del General al rei sense un acord establert «per cort o parlament general del dit Principat». Aquesta prohibició constituïa la mateixa raó de ser de la Deputació com a òrgan financer; i implícitament era la garantia no sols de la seva independència institucional, sinó també de la mateixa potestat financer dels braços en cort, ja que, si el monarca hagués pogut intervenir en els recursos derivats de les generalitats, indirectament s'hauria fet amo del fruit d'aquests tributs permanents, como succeí

Els braços fiscalitzaven l'administració financera de la Deputació, n'examinaven el balanç i els llibres, en valoraven la gestió política i administrativa, etc.

en terres menys cautes, com ara a França amb la *taille perpetuelle* o a Castella amb l'*alcabala*; fins i tot el parlament d'Anglaterra cometé la imprudència de concedir en diverses ocasions, per tot un regnat, els *customs* o drets de duana.

La funció financera dels membres del consistori es limitava estrictament al trienni per al qual havien estat elegits, amb prohibició de pactar sobre deutes o de perllongar el cobrament fora del seu mandat més enllà d'una terça o trimestre, o de dues, en circumstàncies excepcionals. Acabat el trienni, havien de presentar un memorial amb les quantitats que es devien al General o les actuacions pendents, com també els comptes de la seva administració. No hi mancaven, és clar, ocasions per als abusos i la malversació de fons, que hom s'esforçà a eliminar amb una detallada reglamentació; les nombroses restriccions que les corts anaren imposant a la gestió de l'òrgan, això no obstant, mai no van arribar a sotmetre-la a un control satisfactori, no sols perquè no es disposava d'una autèntica llei de pressupost, sinó perquè els llargs intervals sense corts feien impossible una vigilància eficaç dels braços.

Els censals morts del General, o censos *consignatius perpetus* i redimibles, constituïen, juntament amb els de la ciutat de Barcelona, una de les principals inversions a l'abast de les corporacions i dels particulars. Amb la seva venda, equivalent a les actuals emissions de deute públic, el General obtenia els recursos necessaris per fer front a les obligacions assumides, principalment el donatiu, quan el saldo dels tributs que percebia era insuficient. Contràriament, quan els excedents fiscals ho permetien, la Deputació podia procedir a redimir censals.

El General i la Deputació

Durant la celebració de corts, un dels afers bàsics que ocupava l'atenció dels braços era el referent als interessos del General de Catalunya que en els intervals de les corts restaven confiats a l'administració de la Deputació. No en va aquesta es trobava, evidentment, subordinada a la titularitat originària dels tres estaments polítics, tant en els aspectes normatius com en els d'execució. Els braços fiscalitzaven, doncs, l'administració financera de la Deputació, n'examinaven el balanç i els llibres, en valoraven la gestió política i administrativa, etc. I també podien reasumir l'exercici de les atribucions de la Deputació, la qual durant la celebració de la cort general només conservava aquelles que el General li cedia. Els braços, que havien impulsat la creació de la institució, i que s'havien esforçat per dotar-la d'una organització, una reglamentació i un reconeixement acceptables, no van deixar mai de tenir-ne cura.

2

Orígens i evolució de la Deputació del General de Catalunya (1359–1413)

Albert Estrada-Rius

Universitat Autònoma de Barcelona

La Deputació del General de Catalunya va ser un organisme creat a redós del sistema polític que la historiografia ha qualificat amb el terme, que ha fet fortuna, de *pactisme*. El seu establiment s'ha d'entendre com una manifestació més de la voluntat política dels vassalls del rei de sotmetre la Corona a una posició reglada per tal d'evitar pràctiques decisionistes. El context propici per a la reforma va ser la conjuntura que es va donar a la Catalunya del darrer quart del segle XIII quan, davant les dificultats dels monarques, els representants dels súbdits van poder imposar mesures i compromisos inspirats en un seguit de principis jurídics i morals provinents de la tradició feudal, del dret comú i de la moral cristiana.

La institució que va emparar i catalitzar el procés pactista va ser la cort general. En l'arena política d'aquesta assemblea era on, prèvia convocatòria reial i sota la presidència del monarca, es reunien els principals titulars jurisdiccionals laics i eclesiàstics, així com els representants de les ciutats sota senyoria directa del sobirà, amb la finalitat de prendre acords de diversa naturalesa. Entre aquests darrers, cal esmentar la reparació dels greuges

fets pel monarca o els seus oficials, l'aprovació de normativa d'aplicació general i la fixació de mesures fiscals extraordinàries.

A l'ombra de teories corporatives d'arrel aristotèlica es va convenir que en la reunió de la cort general prenia vida la comunitat política del Principat, de la qual el rei era el cap, i els convocats, estructurats en els tres estaments o braços –això és, militar, eclesiàstic i reial–, el cos. Cada estament formava una corporació que, en el llenguatge jurídic de l'època, era qualificada d'*universitas* o *generalitas*. A més, es considerava que els tres braços aplegats en cort general constituïen una corporació superior que rebia la denominació de General de Catalunya.

Els convocats que assistien a la cort general eren reconeguts com a portaveus del General de Catalunya amb potestat d'obligar-lo jurídicament, cosa que els permetia establir un diàleg polític fructífer amb el monarca. Cal tenir present que allò que s'acordava a la cort general obligava fins el darrer habitant del Principat. Entre les raons per les quals un monarca podia convocar la cort general destacava la petició d'ajut econòmic als estaments. De fet, aquesta va ser la raó última de convocatòria de la majoria de corts del segle XIV.

Francesc Eiximenis, preclar franciscà gironí mort el 1409, en el capítol 251 del seu *Dotzè* manifestava que, en la guerra, «l'abundància de la pecúnia és lo tot». Efectivament, les contínues campanyes militars en les quals els monarques es van implicar i la manca d'un patrimoni reial sòlid, com també la incapacitat d'imposar noves figures tributàries de manera unilateral, van forçar els reis a recórrer a la petició d'ajut als vassalls. Aquesta demanda es basava en l'obligació d'origen feudal d'ajuda i consell –*auxilium et consilium*– que es devien, de manera recíproca, senyor i vassall davant les dificultats. El monarca no estava, en aquest context, en una posició de força i havia de fer concessions als braços si volia que les seves peticions fossin acceptades.

Miniatura del *Llibre dels usatges*, manuscrit del s. XIV.

La creació d'unes comissions integrades exclusivament per delegats dels braços va ser, en aquest context, una contrapartida important concedida pel rei. Es tractava de comissions que s'havien d'encarregar de l'organització de la recaptació dels diners i del control de la despesa. La seva raó de ser era evitar possibles desviacions de poder per part del rei en matèria fiscal. Els termes de concessió de l'ajuda es fixaven per escrit en els anomenats capítols del donatiu. Els orígens institucionals més remots de la Deputació del General es troben precisament en aquestes comissions. Les més antigues que es documenten són les establertes en la Cort de Montsó de 1289 i en la Cort de Barcelona de 1292.

Els estaments van assentir solidàriament en la concessió d'ajudes econòmiques al rei, de manera general, davant situacions excepcionals que afectaven la defensa de Catalunya. Davant altres empreses militars ofensives no vinculades a la supervivència política del Principat, com ara la conquesta de Sardenya, els estaments militar i eclesiàstic eren reticents a pagar, i el rei, aleshores, s'havia d'accontentar amb el donatiu exclusiu de l'estament reial. Per això, els sobirans de la primera meitat del segle XIV sovint només van aconseguir la contribució del braç reial, que en algunes ocasions també va constituir comissions estamentals per a la gestió del seu donatiu.

L'anomenada guerra de Castella (1356-1375) va ser el marc propici per recuperar la participació dels tres braços en els donatius al rei, alhora que va afavorir que, a canvi, es tornés a assumir l'autonomia de la gestió de l'ajuda als braços. En la Cort de Cervera de 1359 es va establir un organisme que recuperava la tradició de les comissions estamentals gestores del donatiu de la darreria de la centúria anterior i que podem considerar el punt d'arrencada del procés institucionalitzador de la Deputació del General.

De totes maneres, no es tractava encara d'una institució completament definida, sinó que inicialment es va veure sotmesa a una autèntica experimentació. Així, de la Cort de Cervera, en van sorgir dues comissions estamentals autònomes però coordinades –una del braç reial i l'altra dels braços eclesiàstic i militar–, regides per dos capítols del donatiu separats. En les Corts Generals de tots els regnes i terres del rei celebrades a Montsó el 1363, en canvi, el model es va estendre de manera unitària també a Aragó i a València. En la següent Cort de Barcelona-Lleida-Tortosa de 1364-1365 es va establir, de manera definitiva, una única deputació del General privativa de Catalunya, que coexistiria, a partir d'aleshores, amb les diputacions autònomes dels altres regnes veïns.

Les contínues campanyes militars en les quals els monarques es van implicar i la manca d'un patrimoni reial sòlid van forçar els reis a recórrer a la petició d'ajut als vassalls.

Caplletra del *Llibre verd de privilegis de Barcelona*, s. XIV. Arxiu Històric de la Ciutat.

ffora
castellans
c Gascons

La comesa de la institució fins l'any 1413 va ser, bàsicament, l'administració d'un autèntic erari estamental de titularitat del General de Catalunya. La Deputació s'encarregava de la recaptació, l'administració o gestió i, finalment, la despesa dels diners concedits d'acord amb les finalitats pactades a la cort general i fixades en els capítols del donatiu. Els braços van acordar, sempre amb el consentiment del rei com a titular superior de la potestat pública, dotar l'erari estamental de recursos econòmics amb un seguit de

fórmules financeres i figures tributàries a les quals van recórrer en diferents moments: contribucions directes, petició de préstecs, tributs especials i emissió de deute propi. Inicialment, es va optar per repartir directament les quantitats promeses al rei entre els diversos braços d'acord amb el nombre de focs i dins de cada braç per repartiments locals o talles. A partir de 1365 es van establir uns tributs de nova creació, els més importants dels quals van ser les anomenades *generalitats*. Aquestes van gravar la producció i la venda de teixits (dret de bolla de plom i del segell de cera) i la importació o exportació d'un ampli tarifari de productes (dret d'entrades i eixides). A més, es va decidir recórrer a l'emissió de deute públic, sota forma de censals i violaris, amb la garantia de la recaptació dels esmentats tributs i amb el compromís exprés de no extingir les generalitats fins a l'amortització de totes les obligacions concretes. Aquest darrer supòsit, que no es va donar mai, va permetre la continuïtat *de facto* de l'organisme.

L'exclusió d'oficials reials del si de la Deputació va ser una regla d'or arrencada al monarca. Els representants de la institució, com a conseqüència, van haver de rebre la cessió

Saló del Consell de Cent, Ajuntament de Barcelona, s.XIV.

de jurisdicció per part del sobirà per fer efectiu de manera exclusiva el regim de la institució i, sobretot, l'exercici en les vies de govern, gràcia i justícia en la matèria estricta derivada del compliment dels mandats dels capítols del donatiu. En aquestes matèries no hi havia instància superior als mateixos braços convocats en una cort o, consultats individualment, a l'assemblea.

La institució va ser dotada, com és obvi, d'uns mitjans personals per tal de fer-ne efectiu el funcionament. En el disseny de l'organigrama es va prendre en consideració tant l'estructura i els procediments de l'administració reial o municipal, com la mateixa experiència en el funcionament de les comissions estamentals gestores del donatiu anterior. En el nivell superior, amb una responsabilitat que avui anomenaríem política, se situaven els diputats i oïdors de comptes residents a Barcelona. Encara que el seu nombre va ser

variable en els primers temps, aviat es va establir amb la presència de tres diputats i tres oïdors, un per braç o estament. Els diputats eren els representants nats de la institució; com a tals, els corresponia la direcció superior de l'organisme i, per descomptat, el compliment dels mandats i límits establerts en els capítols de corts i en les cartes del seu nomenament o apoderament. Només durant un espai de temps els estaments van acordar substituir els diputats per un regent la Deputació, que actuava com a mer executor tècnic dels capítols del donatiu.

Els oïdors estamentals, per altra banda, acomplien la funció que a la cort del rei estava assignada al mestre racional o en el municipi als racionals; és a dir, l'encàrrec d'auditar els comptes generals i garantir-ne la rectitud. L'organisme es va dotar, també, d'una sèrie d'oficials sense representativitat estamental, als quals es va encomanar el

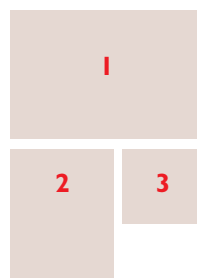
Estructura orgànica de la Deputació del General de Catalunya al segle XIV

(Font: Albert Estrada-Rius, *Els orígens de la Generalitat de Catalunya (La Deputació del General de Catalunya: dels precedents a la reforma de 1413)*, UPF, 2001; tesi doctoral inèdita.

1. Antiga seu de la Generalitat de Cervera, s. XIV.
2 i 3. Antiga seu de la Generalitat de Tortosa.

La Deputació, amb jurisdicció fiscal sobre tot el territori del Principat, va ser determinant per delimitar amb precisió les comunitats locals que es consideraven catalanes i les que no.

funcionament tècnic efectiu de la institució. Es tractava dels anomenats oficials del General, que conformaven una administració bàsicament centralitzada al voltant de diputats i oïdors a Barcelona, ciutat en la qual, per cert, els darrers tenien el deure de residir. Entre aquests destacaven un seguit d'escriuans experts en l'art de l'escriptura i de la comptabilitat, que en els primers temps sovint procedien de l'experimentada administració reial o municipal.

La Deputació, a l'igual que l'administració reial i la municipal, va disposar; per exemple, d'un parell d'advocats propis. A més, atès que la inversió dels recursos era destinada a finalitats militars terrestres o navals, calia auxiliar-se de diputats especials per a la revista de les tropes i del drassaner del General. Aquests diputats s'encarregaven del control i del pagament de les tropes terrestres i dels vaixells i galeres finançades per la institució, respectivament.

El fet de tractar-se d'una institució amb una jurisdicció fiscal especial que s'estenia sobre tot el territori del Principat va ser determinant per delimitar amb precisió les comunitats locals que es consideraven catalanes i les que no, sempre d'acord amb el criteri de contribuir o no en els tributs propis de la Deputació. D'aquesta manera, la Vall d'Aran, que era un territori de senyoria reial totalment autònom, es va integrar voluntàriament al Principat l'any 1410 i va comprometre's a contribuir a l'erari de la Deputació a canvi de protecció militar.

La presència directa de la Deputació en el territori va estar garantida per la ubicació d'uns comissaris, primer; i d'uns diputats locals, després, en la majoria de caps de vegueria del Principat. Els diputats locals van encapçalar una administració perifèrica i, en qualitat de delegats dels diputats i oïdors residents a Barcelona, gestionaven l'administració dels afers de l'organisme amb l'ajuda d'escriuans i d'assessors locals.

En definitiva, fins a la Cort de Barcelona de 1413 –tan important en l'afermament del sistema pactista enfront de la nova dinastia castellana dels Trastàmara– la Deputació del General no va assolir un estatut de permanència i va adquirir competències noves. Fins aleshores, el veritable continu institucional de diputacions que s'anaren succeint i enllaçant al ritme marcat per les successives corts va ser; de manera fonamental, una delegació dels estaments per nodrir i administrar; al marge del voraç fisc reial, un erari extraordinari de titularitat exclusiva del General de Catalunya. De fet, en aquest període els estaments van acceptar l'organisme que havien arrencat als monarques com una despesa feixuga, però alhora necessària per evitar que la fiscalitat extraordinària entrés en l'òrbita del fisc reial i, tot sigui dit, amb l'esperança vana de dissoldre-la al més aviat possible. Els monarques, en canvi, la veien com una institució enutjosa però útil com a font de recursos. En tot cas, la perspectiva històrica ens demostra la utilitat de l'organisme, que al llarg dels segles no només es va consolidar, sinó que va veure incrementades les seves competències.

3

La plenitud política de la Deputació del General (1413–1479)

Isabel Sánchez de Movellán Torent

UNED

1. Introducció

El títol que encapçala aquestes pàgines no ha estat una decisió casual o banal, sinó que respon al sentit i significat que volem atorgar a la vida política de la Deputació del General –també coneguda com Diputació, General o Generalitat– en el període comprès entre els anys 1413 i 1479. I és que si en algun moment de la vida institucional de la Deputació del General (ss. XIV-XVIII) es pot afirmar que aquesta va gaudir de plenitud política, aquest moment va ser el segle XV, especialment en els anys esmentats, en què la Deputació va desplegar i exercir sense restriccions les facultats jurídiques i econòmiques que posseïa.

2. Circumstàncies del moment àlgid

La confluència de diverses circumstàncies va afavorir que la Deputació assolís un protagonisme important dins de la política del Principat català i, de retop, també dins de la política de la Corona d'Aragó. En primer lloc, podem constatar una certa relaxació del poder reial respecte dels assumptes polítics que afectaven tots els territoris, situació que va facilitar l'entrada en aquest àmbit d'una institució menor com era la Deputació. Els monarques Trastàmara, que des del 1413 regnaven a la Corona d'Aragó, és a dir, Ferran I d'Antequera (1413-1416), Alfons IV el Magnànim (1416-1458) i Joan II (1458-1479), feren una delegació constant de part de les seves facultats a mans dels seus lloctinents. Això provocà que diversos òrgans jurídicopolítics que formaven part de l'entramat polític del Principat, com ara la Generalitat o el Consell de Cent, guanyessin un espai polític que en principi no els corresponia, però que les circumstàncies del moment propiciaren. La Deputació, en aquesta conjuntura, es consolidà com a institució autònoma de la corona mitjançant el desenvolupament i l'exercici decidit de les potestats que posseïa, les quals li havien estat cedides i atorgades en part per la corona i en part per la cort.

En segon lloc, hem de referir-nos a l'apogeu econòmic de la Deputació. Un fort desenvolupament de l'economia pròpia i exclusiva de la Generalitat va fer d'aquest òrgan un ens políticament poderós en el període històric assenyalat. La Deputació, que havia nascut com un òrgan bàsicament econòmic, posseïa prou capacitat d'actuació per exercir un

Detall del retaule de Sant Pere de Púbol, de Bernat Martorell, s. XV. Museu d'Art de Girona.

paper rellevant, i fins i tot determinant, en el context de la política reial del Principat.

En el període del segle XV que analitzem van confluïr dos factors econòmics que es troben a l'origen d'aquest moment àlgid de la Deputació. D'una banda, una gran activitat econòmica afavorida per la proliferació de donatius reials atorgats en corts, que donaren pas a una gran recaptació de *generalitats*, com també per l'emissió reiterada de deute públic propi de la Deputació (els *censals morts*). D'altra banda, també hi va tenir un paper important la inexistència d'un control comptable de l'estat financer de la Deputació, ja que no va ser fins al segle XVI que es van articular i van començar a aplicar-se els primers controls comptables sobre la institució. El fet que es tractés d'un òrgan bàsicament econòmic –la funció principal de la Deputació fou recaptar els drets del General o *generalitats*, que en part lliurava al rei i en part es quedava– va propiciar la seva rellevància en la política del país, atès que, com a òrgan econòmicament fort, havia de ser tingut en compte a l'hora de prendre decisions polítiques que afectessin el Principat i la corona. D'aquí la consideració que la política reial depenia en gran mesura de la Deputació, ja que era bàsicament aquesta qui subvencionava les despeses produïdes per les guerres en què intervenia el rei, al mateix temps que ajudava a sostenir econòmicament la defensa armada dels territoris propis.

La Deputació, que havia nascut com un òrgan bàsicament econòmic, posseïa prou capacitat d'actuació per exercir un paper rellevant, i fins i tot determinant, en el context de la política reial del Principat.

En tercer lloc, s'ha de fer referència a la manera com va influir en la plenitud política de la Deputació del quatre-cents la normativa pròpia de la institució. La Deputació sempre es regí per la normativa que, de forma exclusiva i específica, li era atorgada per la cort. En aquest sentit ens interessa assenyalar la normativa aprovada l'any 1413, que pot ser considerada la base jurídica de la institució, de la qual partiren totes les refor-

Portada de l'incunable de les *Constitucions de Catalunya*, publicades a Barcelona per Joan Rosembach el 1493.

mes jurídiques aprovades posteriorment, fins a l'abolició de la institució al segle XVIII. La normativa del 1413, per tant, va constituir la base jurídica sobre la qual es va fonamentar l'actuació de la Deputació-Generalitat medieval i moderna. Entre altres, s'hi establia clarament la jurisdicció exclusiva de la Deputació en matèria de generalitats; malgrat que la concessió d'aquesta potestat derivava d'un privilegi reial de l'any 1410, va ser precisament en aquest moment quan es va desenvolupar i aplicar amb decisió, fins al punt que la institució va arribar a exercir de forma absoluta la jurisdicció en l'àmbit adjudicat. Ens referim concretament a la potestat judicial que posseïa la Deputació, convertida en tribunal (*consistori*), com a primera i última instància en tots els plets que feien referència a la mateixa Deputació; és a dir, controlava judicialment totes les causes en què estiguessin immersos els seus oficials, com també les causes de defensa de l'exercici i desenvolupament de les atribucions que posseïa; en aquest darrer supòsit, es tractava fonamentalment de plets en els quals es plantejaven conflictes de competència entre la Deputació i la resta d'institucions (rei, Audiència Reial, Consell de Cent, etc.), o entre els respectius oficials.

La plenitud jurisdiccional exercida per la Deputació durant el període del segle XV de què parlem no es tornarà a donar posteriorment, ja que no es repetiran les circumstàncies concretes que la van fer possible.

3. El retorn del poder reial

Després del període comprès entre els anys 1413 i 1479, caracteritzat per la plenitud econòmica, judicial i política de la Generalitat, assistim a un canvi en les circumstàncies històriques del país, que va afectar els àmbits socials, econòmics i, evidentment, polítics. Aquesta nova situació va venir propiciada sobretot per un canvi general de la política reial, a causa del qual la Deputació-Generalitat experimentà una pèrdua gradual d'influència en la política del país i també, per tant, en la de la Corona d'Aragó. Aquest procés de disminució de la influència política de la Generalitat es comença a percebre en els últims anys del regnat de Joan II d'Aragó, vers 1472-1479, i es consolida definitivament durant el regnat del seu fill Ferran II el Catòlic

(1479-1516). La nova forma reial de fer política suposa per a la Corona d'Aragó i totes les seves institucions polítiques una nova etapa històrica. Tant el rei Joan II com el seu fill Ferran II van anar obtenint progressivament el control de les institucions catalanes que, fins llavors, havien estat independents de la corona—Generalitat i Consell de Cent—, i ho van fer exercint fins a la legalitat les potestats de què gaudien.

L'època econòmicament més profitosa de la Generalitat, el segle XV, veu estroncada la seva progressió quan se la comença a controlar fiscalment i financerament. En el segle XVI s'introdueixen, sempre per via legislativa i, doncs, aprovats en corts, dos elements de control de l'economia de la Generalitat: el pressupost i el balanç. Aquests dos elements de caràcter financer van suposar el primer control comptable a què va estar sotmesa la Generalitat i es van aplicar tant de forma interna, com a mitjà per supervisar la comptabilitat de cada oficial i de cada òrgan delegat, com de forma externa, davant de la cort on s'havien de retre i aprovar els comptes del General. Ambdós controls donaren un resultat negatiu, ja que la Generalitat es trobava en una situació molt deficitària, i provocaren un nou plantejament econòmic i polític de la institució.

Escut de Martí l'Humà, s. XV.

Façana antiga del Palau de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.

En termes generals aquesta situació va donar lloc a dues reaccions diferents. D'una banda, va provocar la desconfiança de la cort respecte dels dirigents de la Generalitat, és a dir, principalment diputats i oïdors del General. De l'altra, va afavorir la recerca d'una nova forma de finançar la corona diferent de la Generalitat, davant del fet que aquesta ja no responia en aquell moment a les expectatives reials. Es decidí que els propers donatius reials aprovats en corts no es finançarien només amb la tributació del General (les *generalitats*), sinó també amb nous impostos creats i aprovats en la cort pels estaments i el rei. L'altra font de finançament utilitzada per la Generalitat i que havia ajudat substancialment el rei, els préstecs reials i les emissions del deute públic propi del General (els *censals morts*), també es reduí considerablement.

Les noves circumstàncies van convertir la Generalitat en un òrgan fiscalment secundari. Aquest procés va començar concretament el 1469, any en què el rei Joan II va celebrar corts a Cervera (Segarra), on s'aprovaren les noves imposicions, diferents de les generalitats, que havien d'ajudar econòmicament la facció reial a guanyar la guerra civil catalana (1462-1472). Aquestes noves

L'actuació en primer lloc del rei i posteriorment de la cort van propiciar la plenitud política del General en una etapa àmplia del segle XV (1413-1469).

Nicolau V i Alfons el Magnànim, miniatura del f. 134 v del *Llibre Vermell de Montserrat*, ss. XIV-XV.

figures tributàries aprovades pel rei i la cort fidel al rei desplaçaren les generalitats com a font econòmica reial fonamental. Més endavant, l'any 1472, data de finalització de la lluita i de la victòria reial, marca l'inici d'una política reial forta i decidida a introduir-se en les institucions catalanes perdedores (Generalitat i Consell municipal, bàndol conegut com a Consell del Principat). Es dugueren a terme, a més, noves aprovacions d'imposits a les corts, que contribuïren a sanejar les malmeses arques reials; aquesta mesura va deixar en un segon pla la tributació de les generalitats. Sens dubte, la política reial de buscar vies de finançament diferents de la Generalitat va contribuir a la seva pèrdua de pes polític.

4. Consideracions finals

En conclusió, l'actuació en primer lloc del rei i posteriorment de la cort van propiciar la plenitud política del General en una etapa àmplia del segle XV (1413-1469). L'època final del regnat de Joan II d'Aragó (1469-1472), així com l'adveniment del nou rei, el seu fill Ferran II, es caracteritzaren per una nova forma de fer política; la política redreçadora, pròpia de l'època del Catòlic, és la culminació d'una obra iniciada per Joan II després de guanyar la guerra civil catalana, cosa que li va permetre controlar les institucions juridicopolítiques perdedores: la Generalitat i el Consell municipal.

La reforma operada dins de la Generalitat, sempre per via legislativa i, per tant, decidida des de la cort, establerta damunt la planta jurídica de la Deputació dissenyada el 1413, fou la base utilitzada per la nova monarquia per portar a terme un canvi polític radical a la Generalitat. El rei de l'època moderna, amb una potestat fortament arrelada, va aprofitar l'oportunitat que li brindava la cort per introduir de forma directa i efectiva l'interès reial en la nova legislació. Així, aspectes jurídics crucials que afectaven la Generalitat, com eren l'elecció dels oficials principals del General o el control de la seva responsabilitat, facultats assumides anteriorment de forma exclusiva per la Generalitat i el seu tribunal, passaren a ser qüestions cabdals de la nova legislació (reformadora o *de redreç*); les eleccions directes dels oficials principals de la Casa de la Deputació dirigides des de la corona (Ferran II, per exemple, va proposar la terna de diputats i oïdors de comptes per al trienni 1488-1491), o les visites reiterades als oficials del General, alguns dels quals acabaren sent condemnats i separats dels seus oficis, evidenciaren clarament la influència exercida per la corona.

La monarquia hispànica dels Reis Catòlics i les noves teories sobre la monarquia absoluta van contribuir a dissenyar un nou model polític, en el qual les institucions juridicopolítiques que formaven part de les corones d'Aragó i de Castella, entre les quals també la Generalitat, foren sotmeses a una nova organització.

Tant el rei Joan II com el seu fill Ferran II van anar obtenint progressivament el control de les institucions catalanes que, fins llavors, havien estat independents de la corona.

4

El redreç del General

Ernest Belenguer

Universitat de Barcelona

Moneda del Principat de Catalunya, del regnat de Ferran II (1479-1516).

Després de la guerra civil de 1462-1472 i de la capitulació de Pedralbes, la situació del Principat i, sobretot, de la Generalitat vençuda no era precisament una bassa d'oli. És obvi que tot un seguit de problemes, com ara el de les capitànies locals que establien encara un govern quasi militar a Catalunya, agreujats per la vellesa del rei Joan II, no podien ser resolts ni en les corts que es van intentar fer a Perpinyà el 1473 (Perpinyà tornà ben aviat a mans de França) ni tampoc amb una sorprenent i falsa Deputació que Joan II volgué organitzar amb la col·laboració de Bernard Saportella, un català, ara del rei, que canvià de bàndol en el curs de la guerra. Res a fer. Cap al 1476 les perspectives eren tan negatives com testimonia la còlera del baró de Cruïlles: «¡Maldita sea la fortuna que tales actos consiente y que así tengamos que estar recogidos y gobernados con tan poco temor de rey ni de señor! Unos bandolean, otros guerrean, otros bravean de palabra y se ríen de los que sufren.»

Així, tot Catalunya esperava del príncep hereu Ferran «lo adveniment del fill de Déu», fins al punt que la mort de Joan II el gener de 1479 es considerà una cosa sublim «com el sol que il·lumina la terra». Ara Ferran II podia iniciar un camí d'esperança, de reformes, d'estabilitat. El rei vingué aviat al país (setembre de 1479), però no pogué quedar-s'hi encara, tot i que deixà una comissió de tretze membres que havia d'estudiar els assumptes que s'havien de resoldre primer. Moltes qüestions reclamaven l'atenció del rei en altres llocs, inclosa la Corona de Castella de la seva dona Isabel, i Ferran se n'anà abans d'acabar l'any.

El Principat de Catalunya i la mateixa Barcelona no paraven de recordar-li els seus deures i d'advertir-li que «quan més senyories té la M.S., tan seria major contrari oblidar uns per altres», en una clara al·lusió a la prolongada estada del rei a Castella. Però Ferran, que tornava als horitzons de la infantesa, no era a Catalunya el mateix home que actuava simultàniament a Castella. Pròxim a la trentena i, per tant, ja madur en l'experiència militar i de govern, el rei sabia que les circumstàncies geogràfiques, històriques i socials de cadascun dels seus dominis condicionaven la política que la monarquia havia d'aplicar. Per això, per sobre del seu tarannà autoritari, al qual no renunciaria en alguns aspectes per a ell innegociables, s'imposà la prudència del polític pragmàtic i coneixedor dels principis del pactisme català. No fou debades que durant els seus anys de joventut Ferran pogué parlar amb gent que pensava així, llegir històries d'un passat constitucionalista i, fins i tot, consultar després manuscrits de marcat to jurídic i parlamentari, com ara el *Regiment de prínceps* de Francesc Eiximenis, les *Ordinacions* de Pere el Cerimoniós o els *Furs de València*, que es trobaven a la seva biblioteca.

No cal dir, per tot això, que a les Corts de Barcelona de 1481 Ferran intentà guanyar-se el país. I també ho intentà la seva dona Isabel, a la qual els consellers de Barcelona, en to afalagador, veien «no solament reyna e virtuosa senyora, mes mare». Al cap i a la fi, Isabel es va fer càrrec d'una qüestió sempre conflictiva com eren els greuges presentats a corts. I les corts anaren relativament bé. Es retornaren als seus propietaris legítims les propietats immobiliàries que havien estat usurpades durant la guerra, amb el pagament previ de 100.000 lliures acceptades a corts per als que ara foren damnificats; s'aprovà l'exclusivitat dels catalans per ocupar càrrecs públics al Principat; es reiterà el *Princeps namque*, l'ordenació foral per la qual el rei només podia convocar els catalans a les armes si era dins de les fronteres de Catalunya i per unes raons ben expresses.

Croat de Barcelona, del temps de Ferran II.

Però el sùmmum del dret públic català en aquestes Corts va ser la promulgació de l'anomenada Constitució de l'observança, o també *Poc valria*, ja que el seu text legislatiu començava amb aquestes dues paraules. En virtut d'aquest text, es restabliren competències d'alta volada a la Deputació del General, la màxima institució representativa del territori quan les corts no estaven convocades. Se l'elevà, ni més ni menys, a la categoria de zelós guardià del corpus jurídic i constitucional del Principat. Així, doncs, la Generalitat, d'ofici i fins i tot sense instàncies de part, podia denunciar contrafur quan els oficials reials cometessin greuge contra constitucions de Catalunya. Era, sense cap mena de dubte, la consolidació d'una institució que havia encapçalat anys enrere l'enfrontament amb Joan II. Però era una consolidació mesu-

Àngels tinents de l'escut reial. Detall del retaule del conestable de la capella reial de Barcelona, obra de Jaume Huguet, s.xv. Barcelona, Capella de Santa Àgata.

Després de la guerra civil de 1462-1472 i de la capitulació de Pedralbes, la situació del Principat i, sobretot, de la Generalitat vençuda no era precisament una bassa d'oli.

rada, amb contrapesos. El rei Ferran desitjava pacificar i normalitzar el país, però no volia donar-hi noves possibilitats d'exaltació. Per això la constitució *Poc valria* tingué —valgui l'expressió— un morrió ferri. La Generalitat certament podia elevar contrafurs, però aquests havien de ser resolts per l'Audiència Reial, el tribunal suprem de justícia del rei, més procliu, en cas d'ambigüitat, a emetre sentències a favor de la monarquia que no pas de la Generalitat. En un àmbit general el sobirà havia aconseguit els seus propòsits, fins i tot en reconèixer els censals nous —títols de deute— que la Deputació havia emès entre el 1462 i el 1472, és a dir, durant els anys de guerra contra el seu pare, censals que s'havien de pagar com molts altres de més antics. Tot plegat, exigia el redreçament econòmic de la institució.

Durant uns anys, això no obstant, aquest sanejament no es pogué dur a terme, tant per causa de la Deputació com del rei mateix. Al cap i a la fi, Ferran havia comès un error en les Corts de Barcelona en acceptar la constitució *Com per lo senyor rei*, que no solucionava la quasi secular problemàtica remença, i que provocà la rebel·lió de Pere Joan Sala, resolta finalment amb la valuosa Sentència arbitral de Guadalupe (1486). Ferran havia comès un altre error introduint la Inquisició, i el 1486, i encara més tard, recollia greuges per aquesta causa. Ni tan sols a les Corts de la Corona d'Aragó reunides a Tarassona el 1484 —les catalanes es van traslladar a Barcelona posteriorment—, el rei no pogué prestar prou atenció als seus súbdits, capficat sobretot pel tema inquisitorial. Quan va poder fer-ho, ho va fer, però a la seva manera.

Constitucions de Ferran II, s. xv.

«Pensávamos haverlo de fazer con corte o parlamento; mas, acordándonos que en tales ajustes y congregaciones con mucha dificultad se traen las voluntades de muchos a un efecto, e que mucho mas difícil fuera traerlas a éste que a otro, porque parece que el reparo del dicho General toca a muchos y en muchas maneras, los cuales se esforçarían fazer en ello todo el obstáculo que pudiesen, e que por evitar aquest empacho e dilación, no pudiendo nós comportar la destrucción del dicho General, siendo de aquello y de los dichos desórdenes bien informado y certificado, en la conciencia nuestra habemos acordado usar del remedio sobre dicho.» La primavera de 1488 al rei Ferran no li tremolà la mà quan explicà epistolàrment al seu cosí Enric, el virrei de Catalunya, les raons per les quals intervenia en la Deputació; hi intervenia a cop de decret des de fora de Barcelona, després de fer anar oficials seus fins a Saragossa per parlar del tema. Perquè, encara que era veritat que «certa cosa és que lo General és l'ànima del cors místic de aquell nostre Principat», no ho era menys que, d'aquest Principat, «nós, per la divina gràcia, som cap, defensor e protector».

¡Maldita sea la fortuna que tales actos consiente y que así tengamos que estar recogidos y gobernados con tan poco temor de rey ni de señor! Unos bandolean, otros guerrean, otros bravean de palabra y se ríen de los que sufren.

Com a tal, el rei es veié obligat a procedir per la via dràstica. Les col·lisions entre tots els qui es disputaven els càrrecs de la Generalitat, les corrupcions i els deutes eren tan greus, que ja només hi havia un remei: el 1488 el monarca segrestà *sine die* tots els càrrecs de la Generalitat. Després hi envià una llista de noms molt vinculats a la seva política, i el principal advocat de la Generalitat fou Jaume Destorrent, el més fidel representant de la monarquia. Es deia, així, que la política reial no consistia sinó en el control i la restauració creditícia de la institució. A més a més, comptava amb el suport, o si més no amb l'aquiescència, de tots aquells creditors —patricis urbans, eclesiàstics i també nobles— que s'esgarrifaven només de pensar que poguessin quedar ofegats en el pou sense fons d'unes finances arruïnades. Així, no hi podia haver, evidentment, grans protestes entre els catalans amoinats pels diners. I la intervenció del rei no fou discutida, sobretot quan el gener de 1489, després de parlar de la necessitat del *redreç* del General, que l'obligava a descarregar-se de deutes, deixà ben clar «que no crègan vullam ésser preferits a nengú en dites lluïcions, ans és nostre desig i voluntat que la utilitat i profit del General sia preferit a tot altre interès nostre i de qui es vulla, sens que no hi hage excepció alguna de persones, mes que lo fi vostre sia tot aplicat al benefici e utilitat del General». I, fins i tot, encara que per les preteses «subornacions no us dexteríeu corrompe; emperò, deixar-se veure per precés no ho reputaran a menys dany del General que si es fes per pecúnia».

Ferran II no volia excepcions, tal com manà al seu racional Bertran Boscà, que envià a Catalunya. Les instruccions del rei i les relacions d'aquest personatge-comptable amb els diputats de la Generalitat —que el van fer tornar a la cort amb respostes i llistes de deutors i creditors—, encara s'estan estudiant. En tot cas, el que sí que sabem és que el rei mantingué el segrest dels càrrecs del General fins el 1493, i que després s'incorporà el règim de la insaculació per a l'elecció de diputats i oïdors de comptes de la Generalitat. El que no és conegut és el fet, molt important, que pocs anys després de

Detall del retaule de sant Jordi, de Pere Niçard, s. xv. Museu Diocesà de Mallorca.

promulgar-se la constitució de l'*Observança*, ja no se'n feia cas. No va agradar gens al rei Ferran que aquesta constitució s'utilitzés contra la Inquisició en els anys vuitanta, concretament el maig de 1486, quan els diputats invocaren «una altra constitució feta en la cort per sa altesa celebrada en Barchinona, començant "Poc valria fer lleis"».

A un virrei seu, Juan de Lanuza, tampoc no li féu gràcia que amb la mateixa constitució se'l volgués obligar a acceptar el jurament d'excomunió que tots els virreis nomenats al Principat havien de fer al començament del seu mandat. Perquè cal no oblidar aquestes paraules d'un memorial de la Deputació del desembre del 1495: «*Primo*, són de parer los dits diputats que, segons lo tenor de la constitució de l'*Observança*, los lloctinents generals qui no són de la casa reial deuen oir sentència d'excomunicació l'hora que juren; e com mossèn Joan de Lanuza [...]». Tampoc no degué agradar la petició presentada el 1504 «per observança de constitucions» perquè els oficials del Principat fossin només catalans, cosa que no es complia.

Déu n'hi do, amb la Deputació! Quan no era el rei qui segrestava els seus càrrecs, eren els diputats que passaven a una defensa-atac. I tot això amb altres dificultats afegides, perquè la Reial Audiència havia estat perfeccionada el 1493 i era un sòlid territori del rei. Sobre la situació creada a partir del 1493, però, encara en sabem poques coses. Les reformes del rei Ferran, no pas dolentes, com assenyalava Vicens Vives, van resultar finalment massa autoritàries. Fins al punt que el 1507, quan Ferran retornava de Nàpols amb la seva dona, Germana de Foix, fou considerat un desdeny reial el fet que no desembarqués a Barcelona ni un sol dia i que només accedís a conversar afablement amb les autoritats del Principat a la seva galera. I tot i que es ratificà l'*Observança* en les darres corts de l'època, presidides per Germana, i que fins i tot se separà el Sant Ofici castellà del català, amb el nomenament de Joan Enguera com a inquisidor del Principat, el camí de *redreç* que ara es prenia era bastant perillós. Sembla que massa autoritari, encara que en alguns moments el suavitzés la mateixa reina a les Corts de 1510, de 1512 i, fins i tot, de 1515, inacabades. Però tot això ja és una altra història.

5

La Deputació del General al segle XVI: arrelament i conflicte

Miquel Pérez Latre

Arxiu Nacional de Catalunya

Amb l'adveniment dels Habsburg, la política catalana canvià de manera irreversible. El monarca, element clau en el govern de la terra, residiria a partir d'aleshores fora del nostre país. En endavant, regirien l'administració reial a Catalunya, encarregada d'assegurar la pau i la justícia, uns lloctinents desubicats, i cada vegada més mancats de prestigi institucional, que calia conservar amb un ús generós i intel·ligent de la concessió de gràcies i mercès, en un país on precisament el patrimoni propi del monarca era massa limitat. Les disfuncions polítiques provocades per l'absència d'un rei que fos veritablement comte de Barcelona, s'agregaren en el curs dels dos regnats que marcaren el cinc-cents al Principat de Catalunya i als comtats de Rosselló i Cerdanya: els de Carles I (1516-1556) i Felip I de Catalunya-Aragó (1556-1598). En temps del primer, tot i les contradiccions que la progressiva conversió del país en frontera imperial començà a provocar; una encara freqüent convocatòria de corts generals (fins a vuit, en intervals gairebé matemàtics d'aproximadament cinc anys) donà veu als estaments i canalitzà alguns dels impulsos del país envers un limitat redreç econòmic i social. En canvi, el regnat de Felip II es caracteritzà pel progressiu allunyament del rei i per una tensió política cada vegada més aguditzada, fruit d'un enfrontament creixent amb amplis sectors d'uns decebutos grups dirigents.

En el nou context polític propiciat per l'accés dels Habsburg a la corona, la Generalitat esdevingué protagonista principal en les relacions entre el rei i la terra, com a única institució d'abast nacional.

En aquest nou context polític, la Generalitat esdevingué protagonista principal en les relacions entre el rei i la terra, com a única institució d'abast nacional. Amb el propòsit de desenvolupar les funcions que li havien donat origen, la institució fou objecte, especialment d'ençà de la Cort general de 1481 i al llarg del segle XVI, d'una densa regulació de la seva organització interna i de les seves relacions amb els altres poders en competència. Es perfilà definitivament sota el seu control un ampli espai jurisdiccional que abastava tots els catalans com a subjectes passius de la fiscalitat del General i els emparava teòricament davant els excessos anticonstitucionals. D'altra banda, com a dipositària dels recursos de l'erari públic, la Deputació del General era cridada a tenir un paper polític cada vegada més decisiu, teixint complicitats per esdevenir un veritable govern de la terra. Tanmateix, la coneguda voracitat del monarca a l'hora d'implicar totes les instàncies polítiques en els seus particulars interessos dinàstics, féu que la institució recelés d'una participació decidida en dues esferes d'importància clau: el manteniment de l'ordre públic i l'organització militar del país. La Generalitat, sempre amatent a actuar contra els qui desafiaven la seva estricta funció fiscal, es resistí tant com va poder a assumir responsabilitats més àmplies en aquells àmbits.

La limitació progressiva del paper de la cort general en el dia a dia polític i la lluita per la conservació i l'ampliació de l'espai jurisdiccional, dins un context de pluralitat de poders en competència, portà la Generalitat a una ràpida transformació de la seva organització interna. Fins al punt que, l'any 1593, només el bloqueig del rei mitjançant la suspensió inconstitucional i unilateral de tres capítols fonamentals del nou redreç de la Deputació del General aprovat en cort general vuit anys abans, impedí la consolidació al seu si d'una assemblea de caràcter permanent capaç de conduir els seus destins amb prou independència respecte als interessos de la dinastia. El procés es verificà amb la consolidació, en successives etapes (1525-1532, 1561-1565, 1587-1593), dels aplecs o juntes de braços, integrats per representants de l'àmbit ciutadà, eclesiàstic i militar, que es reunien a la Casa de la Deputació amb

l'objectiu de discutir algun afer concret que afectés la Generalitat. Hi participaren centenars de privilegiats, als quals es donà entrada directa als debats i procediments interns de la institució, cosa que va contribuir a configurar un camí d'ampliació representativa d'enormes potencialitats de futur, desgraciadament malmeses pel monarca.

Aquest nou paper dels estaments en el control de la Deputació del General fou consolidat a partir de la Cort general de 1585 amb la formalització de les anomenades divuitenes, o comissions reduïdes triades en junta de braços amb l'objectiu de fer un seguiment i portar a conclusió les accions polítiques derivades de l'afer que havia provocat la seva convocatòria. En una estructura com la de la Generalitat, de govern col·legiat, el fet que els divuit electes formessin una clara majoria davant els sis consistorials (els diputats i oïdors), que fins aleshores havien dirigit la institució, derivà en un canvi transcendental, que la deixà a mans dels sectors dominants

dins els estaments. D'aquesta manera, perdé tota efectivitat el sistema insaculatori imposat en temps de Ferran II (1493), pel qual els diputats i oïdors eren escollits a l'atzar entre una extensa llista de candidats prèviament habilitats; aquests diputats, llavors, exercien el poder pràcticament sense cap altre control que la mateixa cort general, quan era convocada. Fins al cop de mà reial de 1593, la Deputació del General fou guiada per grups de poder pertanyents principalment al braç militar; de diverses extraccions familiars i dedicacions econòmiques. Les conseqüències polítiques d'aquests canvis en el govern de la Generalitat es posaren ben aviat de relleu, amb contenciosos d'alçada, en el curs dels quals es debateren conceptes com ara el de poder absolut o de fidelitat deguda. La tensió política arribà a tal punt de tibantor que, el novembre de 1591, quan les tropes reials de don Alonso de Vargas ocuparen Saragossa, molts van témer que no s'hi aturarien i que continuarien fins a travessar la frontera catalana. Alguns dels principals protagonistes d'aquesta evolució institucional acabaren morts, exiliats, o complint condemnes a galeres o a les presons reials. No fou fins a l'adveniment del nou monarca, Felip II (III de Castella), i a la visita del rei als regnes de la Corona d'Aragó per contraure matrimoni i celebrar cort general, que s'aconseguí una reconducció, només temporal, de les relacions entre els Habsburg i Catalunya.

Vista de Barcelona, aquarel·la d'Anton Van den Wyngaerde, 1563.

Aquesta dinàmica conflictiva convivia a la Deputació del General amb l'exercici de les dues comeses principals que l'ordenament constitucional havia conferit a la institució: la gestió de l'erari públic i la vetlla per l'observança de la llei. Al llarg de la centúria els ingressos de la Generalitat derivats de la recaptació d'impostos sobre el comerç i la producció de diversos béns, sobretot tèxtils, augmentà de forma prou sostinguda, fins i tot si tenim en compte la greu inflació que es patia, i va arribar a veritables màxims històrics. Una part important d'aquest suculent pastís recaptador fou confiat a companyies privades de variada composició social, que evolucionaren des d'un control senyorial més o menys estricte fins a la progressiva integració de capital mercantil a mans de financers i mercaders de variada procedència territorial. Aquesta participació (els avaladors dels arrendaments d'impostos i els recaptadors nomenats per aquells devien arribar al mig miler a les acaballes del cinc-cents) va tenir també el seu impacte en la difusió de renovades complicitats socials amb la Generalitat, i probablement va reforçar la institució en el seu discutit propòsit de representar la terra en el seu conjunt. En el revers de la moneda, hi ha l'endeutament creixent, derivat de la política dels recaptadors de fer treballar els diners cobrats durant mesos, i encara anys, abans de lliurar-los a les arquês de la institució.

Acompanyà l'augment dels ingressos per via impositiva un important creixement del volum del personal que actuava al servei de la Generalitat arreu del país. A la darrera del segle, un altre mig miler de funcionaris s'ocupava de les tasques de l'administració central i territorial, i també de la recaptació dels drets directament controlats per la Deputació del General. Aquest mig miler d'agents es distribuïa per tot el país en un xarxa articulada en vint-i-dues regions, anomenades deputacions locals, que es corresponien força aproximadament amb les vegueries reials. Al capdavant de cadascuna, un diputat local dirigia un petit consistori d'oficials encarregats del nivell inferior de la justícia en les causes relacionades amb la Generalitat, com també de l'organització de la recaptació local. Escampades per tot el territori, dues-cents trenta-quatre poblacions disposaven a la darrera del segle XVI d'algun tipus de presència estable d'oficials de la Deputació del General. Finalment, encara un altre mig miler de mosquetes, o espies delators, s'encarregava de fiscalitzar el pagament dels drets als camins de ciutats i pobles, o als camins que els unien. Els més diversos problemes organitzatius, les deficiències tècniques i les corrupteles d'una administració que gestionava recursos tan importants eren, com a totes les institucions, a l'ordre del dia. Entre aquestes pràctiques, potser la menys edificant era la compra-venda d'oficis, perquè donava peu a la creença popular que els més poderosos s'aprofitaven econòmicament del seu servei a la Generalitat i deteriorava la imatge de la institució.

Constitucions de Catalunya, 1503.

L'altra gran comesa de la institució, la lluita pel respecte a l'ordre polític que definien les constitucions, visqué un estat de fallida permanent. El sistema de recurs contra les anomenades contrafaccions, culminat durant les corts de Ferran II entre 1481 i 1510, confià la resolució dels contenciosos als mateixos responsables directes o indirectes de bona part de les actuacions que la Generalitat pretenia denunciar; és a dir, els membres del Reial Consell o Reial Audiència de Catalunya, alhora primers consellers del lloctinent i suprem tribunal de justícia reial al país. Al llarg del cinc-cents, l'acreciment del seu paper polític privà de qualsevol operativitat els recursos per contrafacció. De fet, alguns dels membres del Reial Consell esdevingueren els veritables homes forts del monarca a Catalunya, superant en influència i connexions polítiques a la cort els desorientats lloctinents. Cap al final de segle ningú no podia creure que les seves actuacions polítiques, molt sovint avalades des de l'Escorial o Madrid, podrien ser posades en qüestió mitjançant un procés de recurs interposat pels diputats i oïdors davant la Reial Audiència. El fracàs reiterat dels mecanismes de l'observança, clau de volta d'allò que hauria d'haver estat un joc de forces equilibrat entre el rei i la terra, portà la Deputació del General a la recerca de noves vies que li permetessin refer-se amb una certa eficiència de les actuacions anticonstitucionals dels homes del rei. S'exploraren aleshores les anomenades vies extrajudicials, especialment el contacte directe amb el rei a través d'ambaixades, un recurs que es revelà car i que la majoria de vegades acabà amb el boicot directe del monarca, poc amatent a admetre-les en menyscapte dels seus oficials catalans. En canvi, la Generalitat es mostrà especialment disposada a actuar amb força i criteri propi en tots aquells afers que afectaven el seu propi espai jurisdiccional, en el qual exigí un control absolut, negant la possibilitat de recórrer a altres instàncies o al mateix monarca. Fou en aquest àmbit, el de la pretesa absoluta jurisdicció de la Generalitat, on es lliuraren els principals combats polítics a la darrera del segle XVI.

LIBRE
DELS QVATRE SENYALS
DEL GENERAL DE CATALVNIA.

Contenint diversos Capítols de Cort, Ordinacions, declaracions,
Privilegis, y cartas Reals fahents per lo dit General.

Manat novament estampar per los molt Illustres Senyors Deputats, y
Oydors de comptes del General del Principat de Cathalunya, Lo Doctor
Rafel de Pinyana y Galvany, Hospitaler, Pobordre, y Canonge de la Santa
Iglesia de Tortosa Deputat Eclesiastic. Don Joseph de Meca y de Cas-
fador Deputat Militar. Lo Doctor Anthon Grato de Perpinyà Ciutadà
honrat de Barcelona, y Gerona, Deputat Real. Lo Doctor Geronym de
Valls, Ardiaca, y Canonge de la Santa Iglesia de Lleyda Oydor Eclesiast-
tic. Don Francisco de Junyent y de Vergòs, Oydor Militar.

Lo Doctor Jacinto Blanch Ciutadà honrat de
Barcelona, Oydor Real.

Any

1698.

En Darc. de manament de ses Senyories. En casa de Rafel Figuerò.

6

La Deputació del General al segle XVII

Josep Capdeferro

Universitat Pompeu Fabra

Dels conflictes amb l'aparell reial a la ruptura (1599-1641)

Les corts celebrades per Felip II (III de Castella) a Barcelona l'any 1599, pocs mesos després del seu accés al tron, marquen l'inici de l'accidentat segle XVII que visqué la Deputació del General. Durant les poc més de cinc setmanes que durà l'assemblea, la Deputació i els tres estaments mesuraren les seves forces i, servint-se de diversos pretextos, mantingueren un pols continu. Aquest fet evidència que la Deputació es resistia, cada vegada més, a conformar-se amb la seva condició d'institució delegada dels braços. Quins factors alimentaven aquest desig d'emancipació? Els estaments es reunien amb una freqüència cada vegada menor; a diferència de la Deputació, que estava permanentment en guàrdia. Els estaments, doncs, no tenien la significació política i la identificació amb els interessos del país que donaven vigor a la Deputació, ni gaudien d'una xarxa administrativa com la que els diputats havien forjat al llarg del segle XVI.

Quan es clausura la Cort General de 1599, a les arques del General no hi ha, ni de bon tros, diners per fer front al donatiu que s'ha acordat amb el rei. On són els fruits dels drets d'entrades i eixides, de la bolla de plom, del segell de cera, etc., dels triennis transcorreguts des de 1585? S'han destinat, entre

Plànol de Catalunya, s. XVII.

altres usos, a pagar les recents obres d'ampliació de la seu institucional de la plaça Sant Jaume de Barcelona. Durant aquestes obres, per cert, es produïren múltiples irregularitats, ja fos en el procés d'expropiació dels immobles veïns afectats, ja fos en l'adjudicació dels treballs a Pere Blai. Aquestes qüestions cauen en l'oblit i roman, en canvi, l'edifici, pràcticament amb la mateixa planta que li coneixem avui, com a testimoni del vigor de la Deputació. Les seves sòlides façanes —massa semblants a les d'un baluard defensiu, per al gust d'alguns ministres regis— protegiren al llarg del segle XVII els prohoms catalans comissionats per garantir els drets i les llibertats del país.

Amb l'objectiu de reforçar la vigilància de les costes i prevenir els atacs de moriscos i pirates, la Generalitat creà, amb el beneplàcit de Felip II, una escuadra de quatre galeres. Aquesta aventura, en què s'embarcà la institució a l'inici de la centúria, tingué un èxit força relatiu quant a resultats i sens dubte efímer. Els vaixells de la companyia aviat conegueren els fons marins o foren capturats pels moriscos. L'any 1623 va cloure's aquesta pàgina de la història de la Deputació amb una seqüela ben galdosa: un increment del deute de l'organisme i una sobrecàrrega fiscal per als contribuents.

Deixem els vaivens de la mar i tornem a posar els peus a terra. A mesura que avança el segle XVII, a Catalunya cada vegada són més sovintejats i greus els conflictes jurisdiccionalmentals entre les institucions de la terra i l'aparell reial. Aquesta situació es produeix sobretot a partir de l'accés al tron de Felip III (IV de Castella) i l'entrada en escena, l'any 1622, del seu privat, el comte-duc d'Olivares. La monarquia, des de la llunyania geogràfica i cultural, impulsà accions per promoure la integració dels diferents espais polítics de la península en un sol cos homogeneïtzador: el projecte de la Unió d'Armes n'és l'exemple paradigmàtic. La Deputació del General, com a portaveu dels interessos de Catalunya, defensà una visió de l'estat diametralment oposada, on l'imperi del dret havia de continuar marcant les pautes de la vida pública. La inoperància manifesta dels mecanismes de l'observança previstos en la constitució *Poc valria* de 1481 abocaren la Generalitat a utilitzar

Constitucions de Catalunya, 1635.

mitjans extrajudicials per dissuadir la monarquia de cometre contrafaccions. S'enviaren, així, ambaixades i comissions negociadores al rei i al virrei, les primeres de les quals foren sistemàticament rebutjades, o s'imprimiren memorials polítics on s'exposaven els arguments dels dirigents provincials, amb els quals s'aconseguia una perillosa mobilització de la incipient opinió pública del país.

La Deputació no era simplement un organisme constituït per un influent consistori, sinó que gaudia d'una important capacitat de convocatòria entre les classes dirigents del país, i se'n servia quan li convenia.

La Deputació s'havia convertit en un vigorós contrapès al poder regi. L'assessoraven advocats prestigiosos, disposava d'ingressos regulars —que, a causa del fracàs de les Corts de 1626-1632, no es lliuraven al rei—, utilitzava la seva influència sobre el territori i sobre els rendistes que n'havien adquirit deute públic, etc. I és que la Deputació no era simplement un organisme constituït per un influent consistori de tres diputats i tres oïdors de comptes, sinó que gaudia d'una important capacitat de convocatòria entre les classes dirigents del país, i se'n servia quan li convenia. En efecte, davant de qualsevol circumstància conflictiva, la Deputació convocava comissions d'anàlisi formades per divuit o trenta-sis persones, o bé juntes de braços —sovint multitudinàries— per coordinar la reacció oportuna. Si els oficials reials pretenien executar els béns d'un municipi que no satisfia la cinquena part dels tributs que havia recaptat, o bé intentaven exigir nous drets o vectigals malgrat la prohibició expressa de les constitucions... la capacitat de convocatòria de la Generalitat esdevia el seu actiu més valuós.

L'inici de les hostilitats bèl·liques entre la monarquia hispànica i França l'any 1635 va comportar que el Principat de Catalunya i, sobretot, els comtats de Rosselló i Cerdanya es convertissin en zones de pas i d'allotjament de tropes o, fins i tot, en escenari de combats. Era una situació clarament propícia per als abusos dels soldats i les contrafaccions dels oficials reials. En aquest context, el primer d'agost de 1638 va prendre possessió dels seus càrrecs un nou equip directiu de la Deputació, encapçalat pel cèlebre canonge d'Urgell Pau Claris. Les tensions entre la institució i la corona arribaren al seu punt àlgid, ja que als conflictes polítics es van sumar les alteracions socials de l'any 1640, provocades pels excessos comesos pels terços dels Habsburg. L'empresonament del diputat militar Francesc de Tamarit durant la primavera del mateix any acabà de complicar-ho tot. El dia del Corpus de Sang, el virrei de Catalunya, comte de Santa Coloma, va pagar amb la vida la seva dedicació abnegada a la corona. Molts altres ministres de Felip III patiren els rigors del país descontent. La ruptura no es faria esperar.

Les classes dirigents catalanes que portaven el timó de la Generalitat no van actuar a cop calent, sinó que van partir d'uns fonaments ideològics sedimentats durant les dècades precedents. La junta de braços del mateix 1640 i els contactes establerts amb ministres de Lluís XIII de França facilitaren que les principals institucions de la terra, liderades per la Deputació, gressin l'esquena a Felip III i a l'omnipotent Olivares. La batalla de Montjuïc del 26 de gener de 1641 i la signatura dels pactes de Péronne del 19 de setembre de 1641 marquen aquest canvi d'etapa.

Un camí d'anada i de tornada (1641-1653)

Els catalans no eren pas unànimement partidaris de les opcions polítiques que propugnaven la Deputació dirigida per Pau Claris i el Consell de Cent barceloní presidit per Joan Pere Fontanella. Foren molts els que es veieren arraconats de la vida pública—declarats traïdors a la pàtria o desinsaculats de les institucions— i que perderen les seves hisendes. La Generalitat tingué una participació activa en aquest procés de depuració. Ara bé, s'hagué d'acostumar a seguir, en això i en altres aspectes, les directrius de la nova administració virregnal d'obediència francesa, on, d'altra banda, havien anat a parar molts dels seus homes. Progressivament anà perdent pes polític i, en canvi, potencià les seves funcions recaptadores, incrementades amb el dret de la nova ampra, que va ser el seu primer impost de tipus directe, instaurat per al sosteniment de la guerra.

La junta de braços del 1640 i els contactes establerts amb ministres de Lluís XIII de França facilitaren que les principals institucions de la terra, liderades per la Deputació, gressin l'esquena a Felip III i a l'omnipotent Olivares.

Com que al llarg de la dècada de 1640 sempre hi hagué accions bèl·liques i zones del territori català ocupades per l'enemic, la Generalitat va haver d'introduir constantment canvis en la seva xarxa administrativa. Així, la seu de la deputació local de Tarragona s'instal·là provisionalment a Vall, o la de Lleida es traslladà a Balaguer. A mesura que passaven els anys, molts dirigents catalans s'adonaren que la seva província havia estat literalment ocupada per una potència estrangera i que aquesta encara respectava menys que els Habsburg l'ordenament jurídic del país. La Deputació conegué nombroses defeccions i canvis de bàndol, fins i tot entre els seus màxims responsables (l'any 1646, per exemple, aquest fou el cas de l'abat de Sant Pere de Galligants, diputat eclesiàstic). Les fissures en el grup dirigent, en un context d'insatisfacció pels inacabables allotjaments i excessos dels militars, permeté als homes de Felip III guanyar terreny. Aprofitaren les fortes lluites internes a què va haver de fer front Lluís XIV l'any 1648 (la Fronada), i la pesta i les males collites ho acabaren d'adobar. L'any 1651 la ciutat de Barcelona era abandonada per les principals institucions que hi tenien la seu. Durant una temporada la Generalitat fou itinerant; després d'una estada a Terrassa, una part del consistori es traslladà a Manresa i la resta se'n tornà a la capital. Aquesta divisió presagiava el final del suport a França.

Durant la segona meitat del segle XVII, la Deputació hagué d'assumir que s'havia convertit en una institució subordinada a la corona hispànica.

Escut del gremi d'ollers, gerrers i rajolers de Barcelona, s. XVII.

Façana del Palau de la Generalitat.

Joan Josep d'Àustria, fill natural de Felip III, fou l'artífex visible del retorn dels catalans a la sobirania del rei hispànic. Entrà triomfalment a la província amb l'exèrcit i es mantingué al poder durant quatre anys com a lloctinent general. Des d'aquesta posició castigà les principals institucions del país i establí un mecanisme de control sobre les nòmines d'insaculats per als seus càrrecs. És a dir, llevà a la Generalitat—i a d'altres organismes— la prerrogativa de decidir privativament quins eren els homes que podien governar-la.

La disminució del pes polític (1653-1700)

Durant la darrera etapa del regnat de Felip III, la regència de Marianna d'Àustria i el regnat de Carles II, la Deputació hagué d'assumir, si no ho havia fet ja en els anys precedents, que s'havia convertit en una institució

subordinada a la corona. No ens referim només a la instauració de noves regles per al procés insaculatori, sinó també al fet que la corona obligà la Generalitat a participar en el sosteniment de les guarnicions militars instal·lades a Catalunya des del 1652. La Deputació no fou ni tan sols escoltada quan s'acordà l'annexió dels comtats de Rosselló i Cerdanya a França. La seva tímida protesta posterior fou ofegada. Sens dubte, la pèrdua dels territoris transpirinencs li suposà una notable pèrdua d'ingressos fiscals!

Aquesta Generalitat subordinada políticament es caracteritzà per la seva docilitat en l'àmbit de l'observança del dret català. Davant de les contrafaccions, ja no podia actuar com feia abans del 1640, quan no li tremolava el pols encara que hagués de provocar conflictes constitucionals greus. Es concentrà, per tant, a assegurar la salvaguarda dels drets individuals dels catalans: denunciava detencions arbitràries de persones, maldava per la millora de les condicions dels condemnats a galeres, etc.

La grisor que s'havia apoderat de l'organisme a la segona meitat del segle XVII, juntament amb el risc constant de fallida financera, va afavorir una operació tàctica de gran envergadura que hauria resultat impensable amb una Deputació vigorosa: la constitució de la Conferència dels Tres Comuns. La ciutat de Barcelona, el braç militar i la Generalitat formaren una aliança per defensar els interessos que compartien, els quals s'identificaren ràpidament amb els de Catalunya. Durant els darrers anys del segle XVII, i sobretot en el convuls inici del XVIII, aquesta Conferència dels Tres Comuns demostrà de què era capaç.

7

De la plenitud a la desfeta (1700-1714)

Joaquim Albareda

Universitat Pompeu Fabra

BARCELONE .

...ulogne au Roy d'Espagne avec titre de Comté, à cour souveraine, U
...nillecar Barca capitaine Carthaginois la fit bastir environ 300 ans av
...s et puis dans le V. siecle aux Visigots et même leur 1er Roy Ataule
...t les maîtres elle fut au Roy de France sous les Regnes de Charleme

Sant Jordi d'Andreu Aleu, situat a la façana del Palau de la Generalitat, 1867.

La mort sense descendència del darrer dels Àustries hispànics, a la fi del 1700, abocà Europa a un llarg conflicte: la Guerra de Successió. Darrere del problema dinàstic i en el context de la decadència de l'imperi hispànic, es debatia l'equilibri de poder europeu i el domini colonial. Finalment, Carles II deixà el tron a Felip d'Anjou, nét del rei Lluís XIV de França. L'imperi austríac, les Províncies Unides i Anglaterra van defensar l'opció de l'arxiduc Carles d'Àustria, van constituir l'aliança de la Haia i van declarar la guerra a les dues corones borbòniques el maig de 1702.

En aquell context d'incertesa va prendre protagonisme la Conferència dels Comuns, un organisme que des de la fi del segle XVII, superant la representació per estaments, reunia de manera periòdica representants de la Deputació, del Consell de Cent i del braç militar renovat. Era, de fet, un braç interestamental format per nobles, ciutadans honrats i eclesiàstics, és a dir, una mena de junta de braços informal i a escala reduïda. El seu objectiu era actuar de manera coordinada i eficaç en moments decisius, com fou el període de 1700 a 1714, a fi de guanyar operativitat i agilitat i de reduir l'impacte de la minoració política de la Deputació. Aquesta minoració es produí a partir de 1652 com a conseqüència del control del personal que hi accedia mitjançant la insaculació i de la fallida de la seva hisenda davant de l'expansió de la fiscalitat de la monarquia. El relleu que va prendre la Conferència dels Comuns en aquells anys –i, per contra, el temor que desvetllava entre els borbònics– indica clarament que el model polític català fonamentat en les Constitucions evolucionava cap a un sistema més obert i participatiu.

Inicialment, els esdeveniments militars van afavorir el bloc aliat. A partir de 1705, els antics països de la Corona d'Aragó (València, Catalunya, Aragó i Mallorca), s'alçaren a favor de l'arxiduc Carles. Mitjançant el pacte de Gènova, signat al juny entre un representant de la reina Anna d'Anglaterra i un grup de catalans, aquests es comprometien a lluitar per l'arxiduc si rebien suport militar i la garantia que el nou rei respectaria les Constitucions. La prova que, al capdavant, «les llibertats, lleis i drets de la pàtria» es van anteposar al component dinàstic, ens la proporciona el document del pacte de Gènova, un text força breu on les Constitucions s'esmenten disset vegades i es justifica el trencament de la fidelitat a Felip V per la nul·litat del jurament fet a les Corts de 1701-1702 –efectuat, es diu, sota una amenaça militar i perquè després de les Corts Felip V no respectà les Constitucions i portà a terme una política repressiva contra els catalans.

En efecte, tot i que els catalans aparentment no tenien motius per oposar-se a Felip V, perquè havia jurat les Constitucions a les Corts de 1701-1702, entre aquest darrer any i el 1705 va prendre força l'opció austríacista, sobretot a conseqüència de la vitalitat d'un partit (format per nobles, eclesiàstics i burgesos) que veia en el candidat de la casa d'Àustria un rei fet a la mida dels catalans que faria possible el desenvolupament econòmic i comercial en el marc polític de les Constitucions. Entre el poble, els eclesiàstics i els comerciants hi havia un profund sentiment antifrancès, fruit de les constants ocupacions dels seus exèrcits en les dècades anteriors, de l'annexió dels comtats del Rosselló i la Cerdanya el 1659 i de la invasió dels seus productes comercials. La conculcació sistemàtica de les Constitucions i el tarannà despòtic del virrei Velasco, sumats a la pressió anglesa i aliada, van motivar el decantament dels catalans a favor de l'arxiduc i el trencament de l'obediència que havien jurat a Felip V en corts. En canvi, els territoris de la corona castellana van donar un suport ampli i decisiu al Borbó.

Escut de la portada de les *Constitucions de Catalunya* atorgades per l'arxiduc Carles i publicades a Barcelona per Rafel Figueró l'any 1706.

L'arxiduc Carles celebrà corts el 1705-1706 i s'instal·là a Barcelona. Les constitucions aprovades a les Corts de 1705 van significar el màxim desplegament del marc constitucional català. Refermaven les llibertats mitjançant múltiples cauteles que frenaven les arbitrietats dels ministres reials i reforçaven els mecanismes de defensa enfront del poder del rei, alhora que establien diverses mesures per desenvolupar la indústria i el comerç. En síntesi: els objectius de l'austriacisme esdevenien realitat.

L'arxiduc, amb les tropes aliades, ocupà Madrid en dues ocasions, el 1706 i el 1710. Entretant, però, l'abril de 1707 els exèrcits filipistes van derrotar els aliats a Almansa, mal coordinats, mancats de recursos i supeditats als interessos anglesos. Aleshores, en el territori hispànic, la guerra inicià un tombant decisiu favorable als borbònics. Felip V posà en solfa el programa absolutista d'Amelot, Orry i Macanaz, i va abolir les llibertats polítiques dels aragonesos i dels valencians. Aquesta aniquilació dels furs, per «justo derecho de conquista», constituí un clar advertiment del que succeiria a Catalunya si el nét del rei de França guanyava la guerra. Però el 1708 i el 1709 els exèrcits borbònics

Gravat que representa el setge de Lleida de 1707.

patiren derrotes importants en els escenaris europeus, les quals van inclinar Lluís XIV –que, fins i tot, es plantejà d'abandonar Felip V– a negociar infructuosament la pau amb els aliats.

De manera sobtada, l'any 1710, amb la derrota de les tropes austríacistes a Brihuega i Villaviciosa, es produí el tomb decisiu de la guerra. Aquest triomf va decidir Lluís XIV a continuar donant suport al seu nét, alhora que va proporcionar un pretext al nou govern conservador britànic per reprendre negociacions amb França i posar fi al seu compromís amb els aliats. Aquest pretext es va veure reforçat l'any següent, quan, en morir l'emperador d'Àustria Josep I, fou succeït per l'arxiduc (nomenat Carles VI). Ara el govern conservador britànic podia justificar la sortida de la guerra afirmant que la concentració de poder en mans de Carles VI –si s'afegia a l'Imperi la corona hispànica– constituïa una amenaça per a l'equilibri europeu, semblant a la que motivà l'enfrontament d'Anglaterra amb les dues corones borbòniques. Així, doncs, el 1712 els soldats britànics van abandonar Catalunya, on l'entusiasme inicial deixà pas al desencís, al pessimisme i a la desesperació, provocats pel pes feixuc de la guerra i la penúria econòmica, per la repressió dels exèrcits filipistes i pels abusos comesos tant per les tropes austríacistes com per les partides de voluntaris que vagaven pel país robant i delinquant.

El 1713 les tropes de l'emperador, mancades de recursos per fer front als exèrcits borbònics, deixaven Catalunya. S'iniciava el darrer any de guerra, en què els catalans van lluitar sols contra els exèrcits de Felip V i Lluís XIV a fi de preservar les seves llibertats.

El conflicte es va resoldre per la via diplomàtica amb els tractats d'Utrecht de 1713, que proporcionaren als anglesos importants avantatges comercials a les colònies, a més de la possessió de Gibraltar i Menorca. L'emperador va rebre territoris italians, mentre que Felip V era reconegut com a rei d'Espanya. Cap dels ambaixadors catalans no va poder participar en aquestes converses que significaven l'abandó definitiu dels aliats, si bé Pau Ignasi Dalmasas fou rebut per la reina Anna d'Anglaterra. Aquell mateix any, les tropes de l'emperador, mancades de recursos per fer front als exèrcits borbònics, deixaven Catalunya. S'iniciava, d'aquesta manera, el darrer any de guerra, en què els catalans van lluitar sols contra els exèrcits de Felip V i Lluís XIV a fi de preservar les seves llibertats. El juliol de 1713, la Junta de Braços (representació dels estaments eclesiàstic, militar i reial), enmig de notables divisions, decidí resistir en nom «de les lleis federals i fonamentals del regne d'Espanya» i per «la pàtria i les constitucions catalanes», confiant encara en un gest de suport dels aliats. Esperaven que les pressions que Lluís XIV feia sobre el seu nét Felip V perquè assolís un acord amb els resistents, per tal d'evitar la prolongació de la guerra i una sagnia, donarien resultat. Com també es refiaven d'una intervenció aliada que permetés desbloquejar la ciutat i salvar les Constitucions.

L'estiu de 1713 pràcticament tot el territori estava en mans de Felip V, llevat de Barcelona, Cardona i Mallorca. La majoria dels nobles i de les dignitats eclesiàstiques i una part de la burgesia, contràries a una resistència que no consideraven viable, s'havien refugiat a Mataró, que es trobava sota el domini borbònic. Partides de resistents i els sometents de la pàtria recorrien el país intentant aixecar les comarques amb l'objectiu de trencar el setge de Barcelona. Per dissuadir els catalans, les tropes borbòniques portaven a terme una repressió sagnant, incendiant pobles, assassinant o percebent contribucions elevadíssimes, mesures que van provocar un nou aixecament arreu de Catalunya el gener de 1714, mancat, però, de coordinació amb els resistents de Barcelona.

Aleshores s'inicià el dramàtic setge de Barcelona, en què 40.000 soldats dels exèrcits espanyol i francès, a les ordres del duc de Berwick, s'enfrontaven a només 5.500 homes (la majoria dels quals formava part de les companyies creades pels gremis d'oficis, la Coronela, i alguns procedien d'altres territoris hispànics) a les ordres del comandant Antoni de Villarroel i del conseller en cap Rafael Casanova. Els resistents, ajudats per les dones, els estudiants i els eclesiàstics, van lluitar aferrissadament en un ambient d'exacerbada religiositat i d'elevada tensió social. El 26 de febrer la Generalitat, sense mitjans i sense territori sota el seu control, va cedir el comandament a la Coronela i a una junta de vint-i-quatre persones.

El bombardeig i les múltiples bretxes de la muralla van facilitar l'assalt final dels borbònics. Finalment, el conseller Villarroel cridà a capitulació. L'agost de 1714 es produí un gir en la política britànica amb l'accés de Jordi I al tron i dels liberals al govern. A mitjan setembre el nou rei va donar instruccions a la flota que es trobava a Port-Maó perquè desbloquegés Barcelona, a fi d'arribar a una pau negociada amb els borbònics que l'assetjaven. Però ja era massa tard, perquè Barcelona havia capitulat l'11 de setembre i s'imposà la política de fets consumats, si bé a Madrid i també a París encara van estar intranquils uns quants mesos, pendents de l'actitud del nou govern britànic.

Durant el setge, Barcelona va patir 7.000 baixes i va rebre prop de 30.000 bombes que van afectar dos terços de les cases de la ciutat. L'endemà de l'onze de setembre va començar la repressió humana i institucional. La Generalitat, el Consell i la resta d'institucions representatives foren abolides. L'exili afectà unes 6.000 persones, la majoria de les quals van anar a Viena, on van rebre la protecció de l'emperador Carles VI. Els austriacistes més notoris van ser empresonats, els seus béns confiscats i els títols anul·lats. La repressió fou molt dura fins el 1725, any que l'emperador i Felip V van signar la pau de Viena.

La construcció de la Ciutadella, el símbol per excel·lència de l'opressió borbònica, va suposar l'enderrocament d'unes nou-centes cases. Allotjaments de tropes abusius i contribucions desmesurades, dictades per la Superintendència, completaven el programa repressiu del nou règim sobre una població exhausta i atemorida.

Detall d'una pintura que representa diverses parades al Born barceloní, s. XVIII.

En aquella guerra internacional que s'havia lliurat per dessota del conflicte dinàstic s'havien enfrontat, a Espanya, dues concepcions polítiques i territorials.

Anorreat l'estat català, Felip V tenia les mans lliures per imposar un nou sistema polític fonamentat en l'absolutisme i en l'unitarisme més complets del continent europeu; la Nova Planta, de 1716, responia a aquests objectius. L'estructura de poder ja no es fonamentava en el pactisme —que tenia el seu millor exponent en la figura del virrei, com a representant permanent del rei, al costat de les institucions catalanes—, sinó en una piràmide institucional, encapçalada pel capità general, una Reial Audiència amb funcions governatives i els corregidors —els corregiments van substituir les vegueries—, càrrecs que van ser ocupats majoritàriament per militars durant tot el segle. Als municipis es posà fi al sistema representatiu, que fou substituït pel model castellà: l'ajuntament de regidors nomenats per les autoritats borbòniques, fins que aquests càrrecs van ser posats a la venda a partir de 1738. El nou sistema bandejà la menestralia, que fins aleshores havia participat activament en els afers locals, i provocà un divorci evident entre les autoritats municipals i una societat cada cop més dinàmica però mancada de canals participatius.

La nova contribució del cadastre, d'altra banda, constituí un clar reflex de l'aplicació del dret de conquesta. Si fins aleshores els catalans havien contribuït mitjançant donatius a la corona, ara quedaven sotmesos al sistema fiscal imposat per Felip V. Inicialment fou una càrrega desmesurada, que teòricament havia de suplir la multiplicitat de tributs que hi havia fins aleshores. A la pràctica, però, van persistir els altres tributs i els suposats efectes modernitzadors del cadastre no es van fer palpables.

Plànol de Barcelona, s. XIX.

En endavant, les causes de la Reial Audiència s'havien de resoldre en castellà, alhora que els corregidors rebien instruccions per tal d'anar introduint progressivament aquesta llengua. Un dels exponents més indiscutibles de la repressió cultural fou la supressió dels set centres universitaris catalans, com a resposta a la notable implicació dels estudiants en la causa austriacista, i la creació, el 1717, de la Universitat de Cervera.

En aquella guerra internacional que s'havia lliurat per dessota del conflicte dinàstic s'havien enfrontat, a Espanya, dues concepcions polítiques i territorials. D'una banda, la que propugnava un model polític fonamentat en institucions representatives, en el constitucionalisme i en una estructura federal d'Espanya; era el model de la Corona d'Aragó. Va triomfar l'altre model, l'absolutista, que eliminà qualsevol vestigi de representació i que imposà la uniformització.

Tanmateix, malgrat la imposició del nou ordre polític i la repressió, la societat catalana no renuncià als seus senyals d'identitat; això no treu, però, que es produís una adaptació progressiva al nou règim, facilitada, en bona part, per la prosperitat econòmica. Si el castellà va esdevenir la llengua oficial i de la Il·lustració, el català va mantenir la seva vitalitat en la vida quotidiana i en els àmbits literaris populars. La continuïtat de la dissidència política i el record de les llibertats perdudes (la revolta dels Carrasquets de 1719, la persistència de l'austriacisme a l'exili a Viena i Roma, però també a Catalunya, la publicació d'impresos austriacistes sobretot entre 1733 i 1741, la protesta popular als municipis per la corrupció dels ajuntaments borbònics a mitjan segle, l'elaboració de memorials i de projectes econòmics i culturals a la segona meitat de segle) testimonien la pervivència del record de les llibertats catalanes al llarg del XVIII.

Constitucions de Catalunya, Barcelona, Rafel Figueró, 1706.

8

La reivindicació de les institucions catalanes sota el règim de Nova Planta i el constitucionalisme (1714–1931)

Sebastià Solé i Joan Lluís Pérez

Universitat Autònoma de Barcelona Universitat Autònoma de Barcelona

No és freqüent que un país pateixi daltabai-xos tan considerables com el que va afectar Catalunya el 1714, en què a la manca total de llibertats públiques s'afegeix un notable capgirament social. L'any 1714 desapareix un sistema polític, social i jurídic que ofería un conjunt remarcable de llibertats i de garanties als individus i estaments; els catalans queden exclosos de l'alta política i només poden aspirar a la política municipal; se sobrecarrega el país de tributs; s'exclou progressivament la llengua catalana de tots els àmbits de la vida pública; s'imposen les lleves militars forçoses; etc. Sembla natural, doncs, que els catalans enyorin i reivindiquin el dret i les institucions anteriors al 1714, i si no hi va haver més mostres d'aquest enyorament ni més accions per recuperar-los va ser per la duresa del règim de la Nova Planta. Aquesta situació va ser compensada per l'expansió econòmica del XVIII català: l'any 1714, a diferència del 1939, Catalunya no va ésser capolada econòmicament, ans al contrari, la monarquia borbònica la va potenciar, cosa que va facilitar la seva magnífica entrada a l'era industrial; i els catalans, exclosos de la política, es van concentrar en el treball i en els negocis.

El record d'un passat immediat preferible tant políticament com socialment, i fins i tot una certa consciència nacional, es veieren afavorits pel fet que els instruments de dominació reial s'identificaven clarament amb Castella. I com que les conseqüències negatives del nou règim—tributs, manca de llibertats, desconfiança envers els catalans—afectaven tots els estaments, no és gens sorprenent que les reivindicacions del dret i de les institucions fossin compartides per bona part del país. Els catalans, mancats d'institucions pròpies, havien quedat indefensos i sota un control estricte.

Si ens centrem en els impresos reivindicatius publicats durant la primera meitat del XVIII, estudiats per Ernest Lluch, cal esmentar el *Via fora els adormits* (1734), el *Record de l'Aliança...* (1736) i la *Enfermedad crónica y peligrosa de los reinos de España* (Viena, 1741). Aquestes obres són fruit del moviment reivindicatiu austriacista, que es beneficià d'una conjuntura internacional favorable a la recuperació de la monarquia hispànica per l'emperador Carles VI, en el qual constatem tres corrents: el que defensa una Catalunya dins Espanya però plenament constitucional; el que defensa una Catalunya dins la Corona d'Aragó, també plenament constitucional, però dins l'Imperi; i el que defensa una Catalunya independent, sovint republicana. Tots, però, reclamen la cort general i la seva convocatòria com un objectiu essencial.

Les activitats dels austriacistes, tant a l'interior de Catalunya com sobretot a l'exterior, desapareixen a partir dels anys 1740: els Borbons espanyols semblen prou consolidats, i el seu domini, irreversible. D'ençà del regnat de Ferran VI, i més encara de Carles III, la reivindicació de les antigues llibertats i institucions, ara ja només des de l'interior de Catalunya, pren altres formes, que accepten la legalitat vigent i intenten aprofitar les seves esclatxes; els grans temes polítics no tornaran a sorgir fins que no es podrà parlar amb més llibertat, a partir de 1808.

La sonada entrada de Carles III de Borbó a la península per Barcelona, amb diversos gestos destinats a atreure els catalans i mostrar que volia oblidar el passat, van ser una incitació a exposar, dintre de la legalitat i com a

Celebració del dia de Sant Jordi al pati de la Generalitat de Catalunya, s. XIX.

Memorial de Greuges de l'any 1885.

súbdits lleials, les aspiracions catalanes de replantejar el paper de Catalunya en el marc de l'Espanya borbònica. Convocades les corts l'any següent, els diputats catalans hi assistiren amb un esperit proper al de les antigues corts catalanes i no pas com a mers comparses del rei. Poc després, l'Ajuntament de Barcelona impulsà un memorial dels diputats a corts de les capitals dels antics regnes de la Corona d'Aragó adreçat al rei, batejat pels historiadors amb el nom de *Memorial de greuges de 1760*, en què recordava i reclamava l'antic dret i, indirectament, les antigues institucions. D'ençà del 1759, diversos memorials sol·liciten la fi de les regidories vitalícies i el restabliment de l'antic sistema insaculatori per elegir els oficis municipals. Quan aquestes peticions, cada vegada més agosarades, coincideixen amb revoltes (1766, 1773, etc.), la repressió és enèrgica, la desconfiança es referma i el Consell de Castella s'inquieta. Com més admirada és Catalunya a Espanya pel seu desenvolupament econòmic, per la seva modernitat, per la seva organització social, més temuda és i més se'n desconfia. Una mostra d'aquesta política són les disposicions antigremials, que es comencen a produir a partir de 1773, i que no s'han d'interpretar com a manifestacions d'una política preliberal, sinó anticatalana. Tal com afirma Ernest Lluch, és justament als països més industrialitzats de l'època on els gremis tenen més suport dels governs. La cort castellana desconfiava fins i tot de les autoritats provincials que havia imposat a Catalunya, i pertot veia el fantasma de la resurrecció de les antigues llibertats i institucions.

Dos parèntesis de llibertat (1808-1814, 1820-1823)

Amb la invasió i l'ocupació francesa de 1808, Catalunya va poder gaudir d'una llibertat que no havia tingut des del 1714. Però això no va impedir que fos a Catalunya on els francesos tingueren més dificultats. Històricament, l'animadversió envers França era molt superior a la que se sentia envers els castellans; contribuïen a mantenir-la les incompatibilitats industrials i comercials i, en aquells anys, una Església gelosa dels seus privilegis i enemiga de les idees revolucionàries franceses. El catalans se sentiren, potser per primera vegada, solidaris amb els altres pobles espanyols. Tanmateix, ni el règim de Cadis, marcadament

L'elecció del nom de Diputació provincial no prové de cap influència estrangera, sinó d'una de les institucions que més s'havia destacat en la limitació de l'absolutisme reial: les diputacions permanents de les corts.

jacobí, ni l'absolutisme posterior; ni el constitucionalisme que el succeí, no hi correspongueren. La Junta de Catalunya i els diputats catalans a Cadis foren acusats pels jacobins de provincialisme, i la Diputació Provincial de Catalunya topà amb tota mena d'obstacles tant abans de 1814 com durant el Trienni.

El buit de poder provocat per la invasió francesa va permetre la manifestació de les aspiracions reprimides, i el congrés de Tarragona de 1810, en què es reuniren la Junta Superior del Principat de Catalunya amb representants de cada corregiment i de l'estat eclesiàstic, presidits pel capità general, féu jurar als seus membres, entre d'altres coses, «que se obligaban a mantener las leyes, exenciones, privilegios, buenos usos y costumbres del Principado». Antoni de Capmany, per la seva banda, evocà a les Corts de Cadis el temps anterior al 1714, «en que las armas de Felipe V, más poderosas que las leyes, hicieron callar todas las instituciones libres en Cataluña».

Eliseu Toscas ha observat que, en circumstàncies especialment crítiques, els grups dominants catalans, contràriament a les autoritats no catalanes, es doten de certes formes d'organització política, generalment efímeres, que arriben a constituir cossos armats i a establir imposicions econòmiques; emergeix, doncs, una estructura de poder catalana per sota de l'estructura administrativa espanyola. És la idea, nascuda al vuitcents, de l'artificialitat de l'Estat espanyol per oposició al caràcter natural de les nacions històriques que el componen.

Antoni de Capmany

L'historiador Antoni de Capmany, home que coneixia bé les institucions històriques catalanes, participà decisivament en el procés gadità com a consultor principal en matèries històriques. A proposta de Jovellanos, representant com ell del sector historicista i alhora partidari decidit de reformes més o menys profundes, va ser nomenat per la Junta Central membre de la Comissió de Corts. Capmany, en un dels informes que se li encarregaren, després d'observar que «se suele ponderar la ninguna libertad que ha gozado nuestra nación bajo el gobierno de los reyes», exalta els «fueros, constituciones, libertades y franquezas» de la Corona d'Aragó, Navarra, províncies basques i Astúries, en contraposició amb Castella, «donde faltaba una autoridad nacional».

Fruit del bon coneixement que Capmany tenia de la cort i de la Diputació del General de Catalunya, com també de les dels altres territoris pactistes, és l'informe *Práctica y estilo de celebrar cortes en el Reino de Aragón, Principado de Cataluña y Reino de Valencia, y una noticia de las de Castilla y Navarra*, on per primera vegada es trenca el silenci sobre la institució imposat per Felip V.

Fotografia superior: Somatent, de Ramon Martí Alsina, s. XIX.
Fotografia inferior: Crema de paper segellat, s. XIX.

Les diputacions provincials segons la Constitució de 1812

Les Corts de Cadis es van convocar, organitzar i desenvolupar seguint en part les indicacions de Capmany, que tenia presents les peculiars tradicions històriques dels diferents territoris espanyols, i especialment de Catalunya. El seu pensament, a més, va deixar rastre en el *Discurso preliminar* del projecte de constitució. I també va influir en el nom donat a la institució política territorial del nou règim: la Diputació Provincial, l'àmbit de les quals coincidia amb el de cadascun dels antics regnes històrics. La primera que es va constituir, el mateix 1812, i la que més va actuar, va ser precisament la de Catalunya, com ha estudiat José Sarrión. L'elecció d'aquest nom no prové de cap influència estrangera, sinó que s'ha de cercar en el prestigi d'una de les institucions més poderoses i eficaces que hi havia hagut en la limitació de l'absolutisme reial dels diferents regnes i territoris espanyols de tradició pactista: les diputacions permanents de les corts.

Alguns autors destaquen analogies entre les diputacions tradicionals i les noves diputacions provincials, com també la probable influència històrica de les primeres sobre les segones pel que fa a les competències polítiques, administratives i fiscals, o en el seu caràcter de delegades de les corts sense que fossin —les diputacions provincials de Cadis— representatives ni de la nació ni de la província. Aquesta fidelitat a la terminologia històrica concorda amb l'esperit i amb la lletra del ja esmentat *Discurso preliminar*.

La Diputació Provincial de Catalunya

Pel que fa a Catalunya, els paral·lelismes entre les diputacions noves i les antigues no s'acaben pas aquí. La Diputació Provincial de Catalunya va ser constituïda a Vic el 30 de novembre de 1812, i el 7 d'agost de l'any següent ja reclamava a les Corts espanyoles la casa de la Diputació, on el 1714 Felip V havia instal·lat la poderosa Audiència. La petició es repeteix el 1820, tot just començat el Trienni, i el 1822 les Corts concedeixen que la Diputació comparteixi l'edifici amb l'Audiència, situació que es mantindrà fins a la primèria del s. XX, en què l'ocuparà en exclusiva però amb el compromís de sufragar un edifici nou per al tribunal, l'anomenat Palau de Gràcia i Justícia.

S'ha de tenir present, però, que la Diputació Provincial de Catalunya, a la qual agrada d'anomenar-se simplement Diputació, no pretén restablir l'antic règim, ni posa en qüestió el liberalisme ni la Constitució espanyola. Tal com observa José Sarrion, en l'actuació de la Diputació hi ha signes de «la recuperació de la consciència de la pròpia identitat [...] però] no ens trameten el darrer ressò de les institucions suprimides el 1714, sinó les primeres veus de la reivindicació moderna».

Justament per evitar aquesta assumpció de continuïtat de les noves diputacions constitucionals respecte de les antigues, les Corts del Trienni, i posteriorment el govern espanyol, establiren una nova divisió provincial en què els antics regnes quedaven dividits en diverses províncies, si bé en conjunt equivalien, en la majoria de casos, als territoris històrics. A Catalunya aquesta divisió suscità una oposició generalitzada.

La consolidació del liberalisme polític

Al s. XIX, només els carlins propugnen el restabliment dels furs i de les institucions de Catalunya. El pensament carlí s'expressa poc per escrit, i quan ho fa és amb una certa ambigüïtat que no aclareix si només vol restablir la situació anterior a les reformes liberals o bé al 1714. A vegades, autoritats superiors del carlisme frenen les aspiracions dels carlins catalans quan posen massa èmfasi en la recuperació de les llibertats, privilegis i institucions de Catalunya. La proposta de recuperació era tan sols un esquer per aconseguir partidaris, però demostra la popularitat de les antigues institucions a Catalunya.

Entre 1814 i 1873, hom anomena *provincialisme* la defensa de les llibertats, de les institucions i de l'autogovern de Catalunya. Tal com assenyalava González Casanova, aquest «provincialisme és marcadament liberal i democràtic [...]». A través del provincialisme, la tradició liberal de la Catalunya medieval s'enllaça amb l'exigència democràtica de la Catalunya romàntica i revolucionària de la primera meitat del s. XIX, i esdevé capdavantera en les lluites progressistes de tot Espanya contra l'oligarquia tradicional-conservadora. Aquesta conjuntura afavorí a Catalunya l'hegemonia del federalisme, mentre que la

dreta va preocupar-se sobretot d'aconseguir aranzels protectors, la seguretat de les seves propietats i fàbriques i la docilitat dels obrers.

El règim de la Restauració (1874) va representar la fi de l'hegemonia dels federals i un nou obstacle per a la consecució de la devolució de l'autogovern a Catalunya; a la llarga, però, va permetre l'organització de la lluita per l'autonomia. Els més preocupats per l'estatus de Catalunya dintre d'una federació espanyola, com Valentí Almirall, van evolucionar cap al que inicialment es va anomenar *particularisme* i, més tard, *catalanisme* i *regionalisme*. Almirall redactà el *Memorial de greuges*, presentat a Alfons XII el 1885, que tingué un gran ressò social i que es pot considerar la primera iniciativa organitzada de reivindicació de la catalanitat. El mateix polític i pensador; a *Lo Catalanisme* (1886), féu una proposta d'organització de Catalunya en el marc d'un estat compost.

Els plantejaments d'Almirall foren rebutjats pels sectors tradicionalistes i conservadors del catalanisme, que el 1887 s'escindiren del Cercle Català i formaren la Lliga de Catalunya. Aquesta entitat presentà un *Missatge a la reina regent* (1888), on es reivindicava l'autonomia de Catalunya i es demanava que la nació catalana tornés a tenir les seves corts. El 1889 s'inicià una campanya a favor del dret civil català i en contra de la uniformitat del codi civil. Aquests foren uns anys d'efervescència del catalanisme conservador; que portaren a la formació de la Unió Catalanista el 1891, a l'elaboració de les *Bases de Manresa* el 1892, a les campanyes pel concert econòmic el 1898, al tancament de caixes el 1899, etc.

Les llargues pressions dels partits polítics catalans, sobretot de dreta i de centre, van aconseguir que el 1914 es constituís la Mancomunitat de Catalunya, mera unió de les quatre diputacions provincials catalanes, sense més recursos ni competències que les de les diputacions que la componien. Però, per primera vegada des del 1714, Catalunya tenia un president, Prat de la Riba, i un govern que, amb una hàbil i ambiciosa política, dugué a terme nombrosos projectes, promogué la cultura catalana i reforçà la consciència de catalanitat dels ciutadans. Tanmateix, la Lliga

Mapa de la divisió territorial de Catalunya, impulsada per Francisco Javier de Burgos, s. XIX.

Regionalista, partit hegemònic del catalanisme des del començament del s. XX, fracassà tant en la seva pretensió de modernitzar Espanya com en la d'aconseguir l'autonomia regional de Catalunya.

Aquest fracàs, juntament amb el nou context internacional sorgit de la fi de la Guerra Mundial i de les independències recents de Cuba i Irlanda, esperonaren un moviment independentista català polític i simbòlicament armat (Estat Català, Nosaltres Sols), que trobà en la Dictadura de Primo de Rivera, especialment hostil contra Catalunya, unes condicions ideals de difusió i actuació. Desacreditada la Lliga pel seu suport inicial al *pronunciamiento* de Primo, a les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931 tingué uns excel·lents resultats un partit nou, l'Esquerra Republicana de Catalunya, constituïda a partir d'una coalició de partits agrupats a l'entorn d'Estat Català; no s'amagava pas, doncs,

que l'objectiu era aconseguir una estructura política i jurídica d'estat.

Davant la proclamació per Macià, el 14 d'abril, de la República catalana com a estat integrant de la Federació ibèrica, el govern provisional de la República envià a Catalunya tres dels seus ministres, Fernando de los Ríos, Marcel·lí Domingo i Lluís Nicolau d'Olwer; que sembla que proposaren a Macià canviar el nom de República Catalana pel menys estrident de Generalitat de Catalunya. També s'ha dit que la proposta podria haver sorgit de Manuel Carrasco i Formiguera. A l'època, el canvi de nom fou tan blasmat, que ningú no se'l volgué atribuir; de manera que no ens ha de sorprendre que avui sigui difícil de documentar.

De la Generalitat republicana al nou Estatut

9

L'autonomia de Catalunya durant la II República

Enric Fossas

Institut d'Estudis Autònoms

Proclamació de la República catalana per Francesc Macià el 14 d'abril de 1931 des del balcó de la Generalitat de Catalunya.

Imatge de la trobada entre Manuel Azaña, president del Govern espanyol, i Francesc Macià, president de la Generalitat de Catalunya.

La Generalitat republicana (1931-1939) representa per a Catalunya la recuperació d'un poder polític propi per primera vegada des de la pèrdua de les seves institucions de govern el 1714, i constitueix el precedent immediat de la Generalitat actual. Per això, i pels esdeveniments que seguiren la seva desaparició, aquesta etapa històrica ha estat sovint mitificada. El cert, però, és que fou una experiència breu, plena de daltabaixos, i que transcorregué en un context de gran inestabilitat política i social a Espanya, arran de l'enfonsament de la monarquia secular; i en el marc de l'Europa d'entreguerres, amarada de fervors revolucionaris. Com a mostra del clima que dominà aquesta etapa només cal recordar la confusió que envoltà la proclamació unilateral de la República catalana, el 14 d'abril de 1931, per part de Francesc Macià; la suspensió durant un any de l'Estatut de 1932, amb l'empresonament del Govern de la Generalitat, encapçalat per Lluís Companys, o l'esclat de la Guerra Civil el juliol de 1936, fins a la derogació de la norma estatutària pel general Franco l'any 1938. Malgrat tot, amb l'herència de la Mancomunitat, i en el marc de l'«Estat integral» creat per la Constitució de la II República espanyola, Catalunya disposà durant aquests anys d'un estatut com a norma bàsica de convivència democràtica i expressió d'un pacte amb Espanya, que li garantí una autonomia política i unes institucions de govern creades a partir de la voluntat dels catalans i els seus representants polítics.

Cartell de la Generalitat de l'any 1937 d'autor anònim.

1. La proclamació de la República catalana, la Generalitat provisional i l'Estatut de Núria

La Generalitat republicana fou el resultat de diversos factors: l'emergència a Catalunya d'un partit (Esquerra Republicana de Catalunya) i un líder (Macià) que propugnaven republicanisme i catalanisme; un pacte polític entre les forces oposidores (Sant Sebastià, 1930), que tenia per objectiu consensuar una sortida a la crisi de la monarquia i trobar una solució a les demandes de Catalunya, i unes eleccions municipals (12 d'abril de 1931) que donaren un clar triomf als republicans i van comportar la caiguda de la monarquia d'Alfons XIII. Com va escriure Josep Pla, «la monarquia fou arraconada com un trast vell, inútil i acabat».

Dos dies després d'aquelles eleccions, Macià proclamà de forma unilateral «la República catalana com a Estat de la Federació ibèrica». Però el 17 d'abril Macià arribà a un pacte amb representants del Govern provisional de la República espanyola en virtut del qual la República catalana es convertia en «Generalitat de Catalunya», recuperant la denominació medieval. Així mateix, es constituïa un govern provisional que havia d'impulsar la redacció d'un estatut d'autonomia que regulés les relacions de Catalunya amb el nou Estat republicà i que s'hauria de presentar a les Corts constituents. L'elaboració del projecte d'estatut quedà en mans de la Diputació provisional de la Generalitat, una assemblea elegida pels regidors dels ajuntaments catalans, amb majoria d'Esquerra Republicana. La ponència designada per la Diputació provisional es va reunir a Núria, i el 20 de juny de 1931 ja tenia acabat l'avantprojecte, conegut com l'Estatut de Núria. El text fou sotmès a consulta dels ajuntaments i dels ciutadans, i va rebre un suport massiu: tots els ajuntaments s'hi pronunciaren a favor; i també un 99 % dels vots del 75 % del cens electoral. L'Estatut de Núria feia referència al dret a l'autodeterminació del poble de Catalunya, que definia com un «Estat autònom dintre la República espanyola», prefigurada com una federació de pobles hispànics que s'uneixen voluntàriament. Així mateix, declarava únicament la llengua catalana com a oficial a Catalunya, si bé es garantia el dret dels ciutadans de llengua castellana a servir-se'n davant els tribunals i l'administració. Però en

Els redactors de l'avantprojecte de l'Estatut de Núria en un moment de recés dels seus treballs.

Coberta de l'Estatut de l'any 1932.

aquell moment la República encara no havia elaborat la seva constitució, una tasca que pertocava a les Corts de la República sorgides de les eleccions generals del 28 de juny de 1931. La Constitució republicana, aprovada amb posterioritat, frustraria les aspiracions nacionals expressades a l'Estatut de Núria i referendades popularment.

2. L'Estatut de 1932 i l'Estat integral

El projecte d'Estatut es presentà el 18 d'agost de 1931 a les Corts espanyoles i quedà aturat enmig dels debats constituents, que foren especialment polèmics en discutir-se l'organització territorial de l'Estat, una qüestió que aleshores es coneixia com «el problema catalán». Finalment la Constitució fou aprovada el 9 de desembre de 1931 i establí que «la República constitueix un Estado integral compatible con la autonomía de municipios y regiones». No creava, doncs, un estat federal, com s'esperava a Catalunya, ni un estat unitari, com desitjava la majoria de l'opinió pública republicana a Espanya, sinó un estat «regionalitzable» en el qual els territoris que ho desitgessin es constituïrien en un règim d'autonomia mitjançant l'aprovació d'un estatut. Les disposicions constitucionals feien inviable l'Estatut de Núria, i per això es creà al si de les Corts una comissió dictaminadora que «adaptés» el text estatutari al nou marc constitucional sobrevingut.

La discussió de l'Estatut català durà uns quants mesos plens d'intensos debats, enfrontaments, desconfiances i recels, enmig d'un ambient enrarit per les campanyes anticatalanistes. Finalment, el president Alcalà Zamora el va promulgar a Sant Sebastià el 15 de setembre de 1932, però aquest text ja no va ser sotmès al plebiscit dels catalans. L'Estatut de 1932 definia Catalunya com una «regió autònoma dins de l'Estat espanyol», establia l'oficialitat del català i del castellà, concretava les competències de Catalunya dins del marc de la Constitució, dissenyava la hisenda pròpia i organitzava succintament les institucions de la Generalitat (el Parlament, el president i el Consell Executiu), si bé remetia la seva regulació a les lleis del Parlament de Catalunya, elegit democràticament per primera i única vegada en les eleccions del 20 de novembre de 1932, en les quals es va consagrar l'hegemonia política d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Ocupació militar de la plaça de Sant Jaume de Barcelona el dia 6 d'octubre de 1934.

La primera tasca de la cambra catalana va ser precisament tramitar la Llei de 25 de maig de 1933, coneguda com l'Estatut interior. Es diferenciava així entre l'Estatut exterior, aprovat per les Corts i entès com un pacte que regulava les relacions entre Catalunya i Espanya, i l'Estatut interior, concebut com una constitució sorgida de la voluntat dels catalans, que establia autònomament l'organització política interna de la Generalitat. Així, aquest darrer contenia disposicions sobre l'ordenament jurídic català, les institucions d'autogovern, els drets socials, l'organització territorial, l'Administració de justícia i les finances. Un diputat d'Esquerra el va definir com «un projecte democràtic, liberal i amb reflexos socials, equidistant d'un estatut interior dictat per un partit socialista, com podria ser-ho també del dictat per un partit conservador». El règim polític de Catalunya es configura com un sistema parlamentari, però amb un poder executiu fort, que l'apropa als sistemes semipresidencialistes per la notable preeminència del seu president. Malgrat les restriccions que imposava la Constitució republicana, Catalunya assumia, doncs, un volum important de competències (infraestructures, ensenyament, sanitat, règim local, serveis culturals, administració de justícia, legislació civil, agricultura) i unes institucions d'autogovern que li permetien gaudir d'una autonomia política de la qual havia estat privada durant més de dos segles.

3. La Generalitat estatutària i la seva evolució

Però, com s'ha avançat, l'etapa de la Generalitat republicana no va ser uniforme i estable, sinó que va transcórrer enmig de fortes tensions polítiques i socials, que alteraren la normalitat institucional de Catalunya i que conduïren fatalment a l'esclat de la Guerra Civil. Certament, va haver-hi uns moments inicials d'estabilitat sota la vigència de l'Estatut de 1932, amb la celebració de les eleccions al Parlament, l'aprovació de l'Estatut interior i l'elecció de Macià com a president de la Generalitat el 6 de desembre d'aquell mateix any, al qual succeí després de la seva mort Lluís Companys, el gener de 1934. En aquesta etapa es produïren lentament els primers traspassos de serveis, desaparegueren els governs civils i es desenvolupà una important obra legislativa que duia l'empremta d'Esquerra Republicana: Llei del Tribunal de Cassació, Llei municipal, Llei de cooperatives, Llei sobre la capacitat jurídica de la dona i els cònjuges, Llei de contractes de conreu. Aquesta darrera llei, que prenia una posició favorable als rabassaires enfront dels propietaris agrícoles, va ser motiu de conflicte: tot i que, després de ser impugnada per la Lliga, el Tribunal de Garanties Constitucionals de la República la va declarar inconstitucional, el Parlament la va tornar a aprovar íntegrament. Cal recordar que, en les eleccions a Corts celebrades el 19 de novembre de 1933, a Catalunya la Lliga va superar Esquerra, mentre que a l'Estat acabà el bienni reformador presidit per Azaña, que donà pas a l'anomenat bienni negre, dominat per un govern conservador, amb un consell de ministres de la CEDA presidit per Gil-Robles. Això va produir una reacció a tot Espanya, i la tensió entre la Generalitat i el Govern central va esclatar a Catalunya quan el 6 d'octubre de 1934 el president Companys, en un acte revolucionari, proclamà «l'Estat català dins la República federal espanyola». De resultes d'aquest fet, l'exèrcit proclamà l'estat de guerra a Catalunya, Companys i el seu govern foren empresonats i condemnats a cadena perpètua, s'anomenà des de Madrid un governador general de Catalunya, i l'Estatut va ser suspès per la Llei de 2 de gener de 1935. Catalunya visqué, doncs, una fase d'excepcionalitat constitucional, enmig d'un fort enfrontament polític entre dretes i

Retrat del president Lluís Companys.

esquerres i d'un clima prerevolucionari a tot l'Estat. Les crisis constants en els governs de la República durant l'any 1935 portaren a la dissolució de les Corts i a la convocatòria de les eleccions del 16 de febrer de 1936, que donaren la victòria al Front Popular a Espanya i al Front d'Esquerres a Catalunya.

Amb el triomf de les esquerres i el retorn d'Azaña a la presidència del consell de ministres, els polítics empresonats van ser alliberats, alhora que el Decret Llei de 26 de febrer de 1936 va restablir l'Estatut, suspès durant un any i mig. A Catalunya, el Parlament va reprendre les seves activitats i, amb l'abstenció de la Lliga, proclamà el mateix Govern suspès el 6 d'octubre, presidit per Companys. D'altra banda, el Tribunal de Garanties Constitucionals declarà inconstitucional la suspensió de

l'Estatut, i el Parlament restablí la conflictiva Llei de contractes de conreu. A la primavera de 1936, enmig del clima de violència que s'estenia a l'Estat, Catalunya es convertí per pocs mesos en «l'oasi de la República». Però a partir de la insurrecció militar del general Franco contra la República, el 18 de juliol de 1936, i l'inici de la Guerra Civil, l'evolució del règim republicà i l'autonomia de Catalunya quedaren desbordades per la situació bèl·lica. Del juliol de 1936 al maig de 1937 es visqué una situació d'autonomia gairebé absoluta, coincidint amb la col·lectivització socialista, l'autogestió anarquista i l'autonomia nacionalista pel que fa a l'organització de la resistència. La situació era força caòtica a l'interior, amb una dualitat entre els poders de la Generalitat i del Comitè Central de Milícies Antifeixistes. Els enfrontaments armats entre la Generalitat i els anarquistes, coneguts com els Fets de Maig, coincidiren amb un canvi en el govern de la República, que, pressionat per l'evolució de la guerra, incrementà el seu control sobre Catalunya, on havia traslladat la seva seu. L'entrada de les tropes franquistes en territori català suposà la liquidació de l'autonomia en virtut d'un decret signat pel general Franco a Burgos el 5 de d'abril de 1938, que abolia «el régimen establecido por el Estatuto de Cataluña» i considerava «revertidos al Estado la competencia de legislación y ejecución que le corresponde en los territorios de derecho común y los servicios que fueron cedidos a la región catalana». La Guerra Civil va dividir la societat en dos bàndols, articulats segons diferents actituds davant les ideologies, les classes i les identitats. Amb el triomf final del bàndol anomenat «nacional» s'iniciaren quaranta anys d'una dictadura de caire feixista, que suprimí la democràcia i les llibertats i que reinstaurà l'Espanya uniformista, exacerbant encara més el model centralista tradicional de l'Estat espanyol. Això va comportar no solament la fi de l'autonomia de Catalunya, amb la supressió del seu dret i les seves institucions, sinó també una etapa de repressió política i cultural del catalanisme, en un intent d'assimilació que posà en perill la mateixa existència de Catalunya com a nació.

10

L'autonomia de Catalunya amb la Constitució de 1978

Enric Fossas

Institut d'Estudis Autonòmics

El president Tarradellas al balcó del Palau de la Generalitat el dia del seu retorn a Catalunya, el 23 d'octubre de 1977.

Acte del president Tarradellas a Montjuïc el 23 d'octubre de 1977, dia del seu retorn a Catalunya.

1. La transició democràtica i el restabliment provisional de la Generalitat

Amb la mort del general Franco, el novembre de 1975, i el restabliment de la monarquia en la persona del rei Joan Carles I, designat successor pel dictador; s'inicià a Espanya un període de transició cap a la democràcia, que va fer aflorar de nou les reivindicacions catalanistes. La manifestació celebrada l'11 de setembre de 1977 a Barcelona, en la qual un milió de persones reclamà l'Estatut de 1932, fou el màxim exponent de la capacitat de mobilització dels ciutadans de Catalunya en defensa de la llibertat i l'autonomia. La transició no fou una simple reforma ni tampoc una abolicció clara del règim franquista, sinó un camí pactat entre les forces del règim i els partits de l'oposició democràtica que, partint de la legalitat franquista, arribà a instaurar pacíficament un estat constitucional democràtic i posà en marxa una nova organització territorial del poder. La peça clau fou l'aprovació de la Llei per a la reforma política (1977), impulsada pel govern d'Adolfo Suárez, que conduí a les primeres eleccions generals democràtiques del 15 de juny de 1977. Aquestes eleccions donaren la victòria a la Unió de Centro Democrático (UCD), mentre que a Catalunya atorgaren la majoria a les forces d'esquerra i catalanistes (PSC-PSOE, PSUC, Pacte Democràtic), agrupades després en l'Assemblea de Parlamentaris.

Aquest resultat va ser decisiu perquè el govern sorgit d'aquelles eleccions abandonés el projecte d'Arias Navarro de crear un «règim especial per a Catalunya» al marge dels partits catalanistes, instituint la Mancomunitat de Catalunya. En comptes d'això, es van iniciar converses entre el president del Govern, el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, i les forces democràtiques catalanes, que tanmateix no tingueren el protagonisme principal. Les negociacions conduïren al restabliment provisional de la Generalitat, mitjançant el Reial decret llei 41/1977, de 29 de novembre, i al nomenament de Tarradellas com el seu president. El Reial decret reconeixia a la Generalitat el caràcter d'«institució secular» i, d'altra banda, el retorn del seu president exiliat significava una continuïtat històrica amb la Generalitat republicana.

Però la norma estatal no comportava una vertadera autonomia, ja que es limitava a crear uns òrgans de govern i administració (el president, nomenat pel Govern central, i el Consell Executiu, integrat per dotze consellers nomenats pel president de la Generalitat), als quals es preveia transferir competències i recursos provinents de les diputacions i de l'Administració central mitjançant comissions mixtes de caràcter paritari, tal com es va fer en el temps de la Segona República. Amb els primers traspassos de l'Estat a la Generalitat, el 1978 i el 1979, es bastí el migrat poder de la Generalitat provisional. A diferència del que succeí en l'època republicana, el règim provisional d'autonomia no es limità a Catalunya sinó que, en una política coneguda com de «café para todos», s'estengué a tot el territori espanyol mitjançant la creació dels anomenats «ens preautonòmics». D'aquesta manera es dissenyà un mapa regional força atomitzat, que condicionarà la delimitació de les futures comunitats autònomes. Les preautonomies foren la resposta provisional que la transició democràtica va donar al «problema nacional» heretat després de dos segles de centralisme i quaranta anys de dictadura, i facilitaren el trànsit del franquisme a l'Estat de les autonomies, passant per la Constitució de 1978.

El president Tarradellas amb els líders de les diverses forces polítiques del Parlament de Catalunya el dia de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de 1979 per l'Assemblea de Parlamentaris.

2. El procés constituent i l'Estatut de Sau

Tot i no ser-ho formalment, les Corts sorgides de les eleccions de juny de 1977 es convertiren en constituents per decisió dels partits que obtingueren representació política. La nova constitució havia de ser fruit del consens i fer front a nombrosos problemes que la desafortunada història política recent d'Espanya no havia resolt i que, amb la recuperació de la democràcia, s'havien d'abordar: la qüestió monàrquica, les relacions Església-Estat, el paper de l'exèrcit, les llibertats democràtiques. Però la més decisiva de totes aquestes qües-

tions era potser l'organització territorial, que, com s'ha dit, està intrínsecament vinculada a la qüestió nacional: els constituents havien de dotar Espanya d'una organització política que donés resposta a les demandes d'autonomia de les nacionalitats històriques, especialment Catalunya i el País Basc, però també que substituís el vell estat centralista, burocràtic i autoritari per un de descentralitzat, modern i eficaç. I això en un moment en què a Europa hi havia una crisi del model d'estat-nació, que generava un moviment de regionalització en molts països, com Bèlgica i Itàlia, i fins i tot França i Anglaterra.

Encara que es coincidia a reconèixer aquella necessitat, com es pot constatar examinant els debats constituents, a les Corts confluïa una gran diversitat de concepcions i posicions amb relació al tema nacional: mentre que els nacionalistes catalans i bascos proposaven la recuperació d'una autonomia similar a la de la República, els partits d'esquerra propugnaven un sistema federal, basat en la generalització de les autonomies; els exfranquistes d'Alianza Popular defensaven una mera descentralització administrativa, i la UCD, partit majoritari, no disposava d'un projecte definit i homogeni. D'altra banda, en el moment de la transició hi havia una notable diversitat de situacions i aspiracions autonòmiques entre els territoris que ara disposaven de preautonomia: al costat de la

La transició no fou una simple reforma ni tampoc una abolicció clara del règim franquista, sinó un camí pactat entre les forces del règim i els partits de l'oposició democràtica que, partint de la legalitat franquista, arribà a instaurar pacíficament un estat constitucional democràtic.

La Constitució no adopta una solució concreta pel que fa a l'organització territorial del poder, ni crea un determinat model d'Estat, tot i que incorpora alguns elements de l'Estat integral de la II República, i també del federalisme alemany i de l'Estat regional italià.

gran pressió que exercien els moviments de Catalunya, el País Basc i, en un grau menor, Galícia, també havia aparegut un moviment regionalista a Andalusia i a Canàries, i a més a més calia tenir en compte la tradició foral de Navarra.

Les redaccions successives del títol vuitè, dedicat a l'organització territorial, mostren la disparitat de propostes i la recerca d'inspiració en models estrangers i en l'experiència republicana: en definitiva, la dificultat de trobar una solució constitucional a la qüestió nacional. Doncs bé, l'anomenat consens constitucional entre les forces polítiques, que s'implantà com a procediment de discussió i adopció d'acords en la transició democràtica, aconseguí que s'aprovés finalment una constitució acceptada per tots els partits (malgrat les reticències dels exfranquistes i les resistències dels nacionalistes bascos) i per una majoria de la societat espanyola, que la referendà el 6 de desembre de 1978 (un 87,87 % de vots afirmatius amb una participació del 67,11 %). El nou text constitucional incorpora bona part de les tècniques del constitucionalisme democràtic europeu de postguerra i adopta una sèrie de principis estructurals del nou règim, que es troben al títol preliminar: la configuració d'Espanya com un estat social i democràtic de dret i la definició de la seva forma de govern com una monarquia parlamentària.

Tanmateix, la Constitució no adopta una solució concreta pel que fa a l'organització territorial del poder, ni crea un determinat model d'Estat, tot i que incorpora alguns elements de l'Estat integral de la II República, i també del federalisme alemany i de l'Estat regional italià. El títol preliminar no defineix l'Estat des del punt de vista de la seva estructura territorial (les expressions «Estat autonòmic» o «Estat de les autonomies» s'adoptaren posteriorment), i el títol vuitè no estableix un model acabat de distribució del poder. Com es va dir aleshores, la Constitució «desconstitucionalitza», almenys parcialment, la forma d'Estat i remet la seva concreció a un moment posterior: es limita a establir uns principis (art. 2) i uns procediments (títol vuitè) perquè, mitjançant l'anomenat «procés autonòmic», el vell estat unitari i centralista es transformi en una nova organització, sense prefigurar-ne el resultat final. Segons aquests principis, Espanya es constitueix en un estat que té per base la nació espanyola, en la qual resideix la sobirania i de la qual emanen tots els poders; però reconeix que aquella no és una realitat uniforme, sinó que està integrada per «nacionalitats i regions», a les quals es reconeix el dret a l'autonomia, és a dir, la possibilitat d'esdevenir comunitats autònomes mitjançant l'aprovació d'un estatut d'autonomia i convertir-se així en instàncies territorials de poder.

D'acord amb la Constitució, el procés de construcció de la nova organització territorial ha d'estar regit per l'anomenat «principi dispositiu», és a dir, per la voluntat dels territoris que aspiren a convertir-se en comunitats autònomes, ja que el text constitucional no delimita quines són les entitats que formen l'Estat (les comunitats autònomes), ni identifica les nacionalitats i regions que tenen el dret a l'autonomia, ni estableix una única via per accedir-hi, ni determina concretament els seus poders i organització. Tots aquests elements s'han anat concretant a partir de la Constitució en un procés gradual, condicionat en part per la situació anterior (generalització i fragmentació dels règims preautonòmics, convertits en comunitats autònomes). En aquest procés ha estat decisiva la voluntat

Capçalera de la manifestació del 22 d'abril de 1979 en reivindicació de l'aprovació de l'Estatut.

autonòmica desigual dels diversos territoris (d'aquí que s'anomenés un sistema d'autonomia «a la carta») i també la funció del legislador estatal, especialment el Congrés dels Diputats. Ha estat el Congrés que ha desenvolupat l'anomenat «bloc de la constitucionalitat», és a dir, les lleis que han concretat molts dels aspectes de l'organització autonòmica, des dels estatuts d'autonomia fins a les lleis sobre el finançament autonòmic, passant per multitud de normes que han delimitat finalment les competències de les comunitats autònomes. El Tribunal Constitucional també ha contribuït a la concreció del model d'Estat, encara que el seu paper ha estat menys rellevant del que sol afirmar-se, ja que per regla general s'ha limitat a comprovar si les propostes dels legisladors estaven d'acord o no amb el marc constitucional, sense imposar una única concreció.

Al llarg de les diverses fases d'aquest procés s'ha creat l'anomenat «model autonòmic», un model difícil d'encaixar en els esquemes tradicionals, que ha suposat el canvi d'un estat centralista a un sistema fortament

descentralitzat i d'una concepció uniforme d'Espanya a una altra que en reconeix la pluralitat i la diversitat. De seguida veurem, però, que aquest model també ha passat d'una heterogeneïtat inicial a una progressiva igualació i homogeneïtzació de les comunitats autònomes —a les quals no ha garantit finalment una autonomia realment política— i que no ha extret totes les conseqüències del caràcter plurinacional de l'Estat.

En qualsevol cas, la Constitució de 1978, expressió del consens polític i social assolit durant la transició democràtica, va permetre que Catalunya recuperés l'autonomia mitjançant l'aprovació de l'Estatut. Catalunya accedí a l'autonomia en virtut de la disposició transitòria segona, reservada als territoris que en el passat haguessin plebiscitat afirmativament projectes d'Estatut, i el nou Estatut s'elaborà per la via de l'art. 151.2 CE, anomenada «via ràpida» perquè permetia assolir d'entrada el màxim nivell competencial previst a la Constitució. El procés estatuent es va posar en marxa paral·lelament als treballs constituents, si bé en aquesta ocasió es va

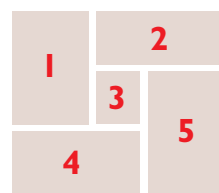
1. Portada de Mundo Diario en ocasió de l'Onze de Setembre de l'any 1977.

2. Elecció d'Heribert Barrera com a primer president del Parlament de Catalunya després de la recuperació de l'autogovern.

3. Portada de La Vanguardia en ocasió de l'Onze de Setembre de l'any 1977.

4. Imatge d'una manifestació en ocasió de la Diada.

5. Imatge de la sessió constitutiva del Parlament de Catalunya el dia 10 d'abril de 1980, després de les primeres eleccions un cop aprovat l'Estatut d'autonomia.

L'autonomia no és només un dret que la Constitució confereix a Catalunya, com a nacionalitat, per convertir-se en comunitat autònoma, sinó que és el poder de què aquesta disposa com a entitat en què s'organitza territorialment.

evitar que es repetís la situació de 1932 i s'esperà que el projecte de Constitució es trobés ja molt avançat. L'Assemblea de Diputats i Senadors catalans a les Corts es reuní a Madrid el juny de 1978 i impulsà l'elaboració d'un projecte d'estatut nomenant una comissió de vint parlamentaris (la «Comissió dels Vint»), que aquell mateix estiu es reuní al Parador de Sau i redactà un avantprojecte, batejat després com l'Estatut de Sau.

Un cop discutit a l'Assemblea de parlamentaris, l'avantprojecte va ser aprovat solemnement, sota la presidència de Tarradellas, el 29 de desembre, coincidint amb l'entrada en vigor de la Constitució espanyola, i aquell mateix dia es va remetre a les Corts constituents perquè el tramitessin abans de la seva dissolució i de la convocatòria de les primeres eleccions generals sota la nova llei fonamental, que tingueren lloc l'1 de març de 1979.

Les Corts sorgides d'aquelles eleccions, d'una composició política no gaire diferent de les anteriors, començaren a discutir el projecte d'Estatut català en el si d'una comissió mixta, integrada per la Comissió Constitucional del Congrés i una delegació de l'Assemblea de Parlamentaris catalans, i el 13 d'agost de 1979 s'arribà a un acord. Tal com preveia la Constitució, el text acordat fou sotmès a referèndum del poble de Catalunya el 25 d'octubre següent, i obtingué l'aprovació d'un 88 % dels vots emesos, amb

una participació del 60 % del cens electoral. El text referendat a Catalunya fou ratificat com a llei orgànica pel Congrés i el Senat, sancionat pel rei el 18 de desembre i entrà en vigor l'1 de gener de 1980. L'Estatut és, doncs, una llei orgànica de l'Estat, però té alhora un caràcter de pacte amb Catalunya, ja que és la norma constitutiva del seu autogovern.

Com diu el preàmbul de l'Estatut, «en el procés de recuperació de les llibertats democràtiques, el poble de Catalunya recobra les seves institucions d'autogovern». Amb la implantació de la democràcia a Espanya, Catalunya tenia un nou Estatut i l'autonomia que feia temps que reclamava, de la qual ha gaudit fins avui.

3. L'autonomia de Catalunya: elements definidors

L'autonomia no és només un dret que la Constitució confereix a Catalunya, com a nacionalitat, per convertir-se en comunitat autònoma, sinó que és el poder de què aquesta disposa com a entitat en què s'organitza territorialment l'Estat (art. 137 CE). Es tracta d'un poder limitat, que s'exerceix en el marc del poder sobirà de l'Estat, però qualitativament superior al dels municipis i les províncies, ja que les comunitats autònomes, com a instàncies territorials de naturalesa estatal, disposen d'un poder jurídic-constitucional, és a dir, d'una autonomia política –amb potestats legislatives i governamentals, però no judicials– que els permet estructurar un ordenament jurídic propi. Les comunitats autònomes es constitueixen, així, en centres de govern amb capacitat per dirigir políticament i gestionar els interessos de la comunitat en la qual s'assenen territorialment, amb les seves pròpies institucions de govern representatives, amb capacitat d'autoorganització i, eventualment, amb el seu propi sistema de partits. Però, en virtut del principi dispositiu, la Constitució deixa que siguin els estatuts d'autonomia, com a «norma institucional bàsica de cada comunitat», els que en determinin els elements definidors: la denominació, la delimitació del territori, l'organització de les institucions i les competències assumides en el marc de la Constitució (art. 147 CE). La Constitució també disposa que correspon als estatuts de regular l'oficialitat de les altres llengües espanyoles diferents

del castellà (art. 3.2 CE) i reconèixer les banderes i ensenyes pròpies de les comunitats autònomes (art. 4.2 CE), a més d'establir el seu propi procediment de reforma (art. 147.3 CE).

Així, el nostre Estatut, que «és expressió de la identitat col·lectiva de Catalunya» (preàmbul), dedica el títol preliminar a regular els elements que defineixen la identitat de Catalunya com a comunitat autònoma en el marc de la Constitució (territori, població, govern) i aquells altres que li confereixen una personalitat diferenciada, fruit de la seva cultura, història i tradicions (llengua, organització territorial, símbols), si bé alguns, com el dret civil català, es troben en el títol primer; dedicat a les competències de la Generalitat (art. 9.2 CE).

La primera definició que conté l'Estatut és la de Catalunya «com a nacionalitat» (art. 1). Malgrat les resistències que suscità, aquesta expressió es va incloure en l'art. 2 de la Constitució al costat del terme «regions», mentre que el terme «nació» es va reservar per referir-se exclusivament a Espanya. «Nacionalitat» és un terme polèmic per la seva càrrega política: en les ciències socials s'utilitza per designar aquelles comunitats que disposen d'una identitat cultural i històrica diferenciada, acompanyada d'una consciència col·lectiva i una voluntat manifesta d'autogovern. Es considera un sinònim de «nació», però la nacionalitat no té un poder polític en forma d'estat, sinó un altre tipus de poder; tot i que pot aspirar a constituir-se en estat. Més que el seu valor jurídic, la definició de Catalunya com a «nacionalitat» té una innegable transcendència política, ja que, per una banda, enllaça amb l'afirmació històrica del catalanisme polític, que defensa la consciència nacional dels catalans i la seva voluntat d'autogovern, i, per l'altra, trenca amb la història constitucional d'Espanya, reconeixent, encara que dèbilment, la seva realitat plurinacional.

La segona definició que conté l'Estatut és la de la Generalitat com «la institució en la qual s'organitza políticament l'autogovern de Catalunya» (art. 1.2 EAC). Si bé el terme «Generalitat» evoca el nom històric amb què es designà la institució de govern de Catalunya en època medieval i moderna (la Deputació del General), el catalanisme dels segles XVIII i XIX no el va reivindicar mai i, com s'ha vist, el seu ús actual entronca amb l'època republicana, moment en què va ser recuperat, i amb la transició democràtica, quan va ser associat a les demandes d'autonomia. A l'Estatut, el terme «Generalitat» designa el conjunt de poders de la comunitat autònoma, és a dir, el complex d'institucions en què s'organitza l'autogovern de Catalunya com a nacionalitat.

L'Estatut defineix en tercer lloc el territori de Catalunya com a comunitat autònoma, afirmant que és «el de les comarques compreses en les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona en el moment d'ésser promulgat el present Estatut» (art. 2). Malgrat la redacció confusa del precepte, és clar que el territori de Catalunya comprèn les quatre demarcacions provincials en què es va dividir el Principat al segle XIX, i que correspon a les fronteres fixades després del Tractat dels Pirineus, signat amb França el 1659. Tal com ha estat definit estatutàriament el territori de Catalunya, qualsevol modificació dels seus límits externs (per alteració de les províncies limítrofes) requeriria una reforma de l'Estatut, mentre que la modificació dels límits interns de les províncies que la integren hauria de ser aprovada per llei orgànica (art. 141.1 CE). El territori, a més de ser un element que defineix la comunitat autònoma de Catalunya, és l'àmbit espacial on la Generalitat exerceix les seves competències (art. 25 EAC), si bé s'admet que aquestes poden tenir excepcionalment eficàcia extraterritorial.

A més de l'autoidentificació de Catalunya com a nacionalitat, de la definició de la seva institució de govern, i de la delimitació del seu territori, l'Estatut fa referència a la població com un dels elements constitutius de la comunitat autònoma. En el cas dels estats, la població és definida per la nacionalitat o ciutadania: un vincle jurídic entre les persones i

els ens estatals que atribueix als ciutadans un estatut —un seguit de drets i deures— que els estrangers no tenen. En el cas de Catalunya no hi ha pròpiament una nacionalitat o ciutadania catalana, malgrat les referències estatutàries al poble de Catalunya, a la població o als ciutadans. L'Estatut només estableix la «condició política de catalans», de la qual disposen els ciutadans espanyols que, d'acord amb les lleis generals de l'Estat, tinguin veïnatge administratiu en qualsevol municipi de Catalunya (art. 6.1 EAC). Es tracta d'una mena de ciutadania autonòmica que atribueix als qui en gaudeixen una sèrie de drets i deures, essencialment en l'àmbit de la participació política (el dret de sufragi actiu i passiu en les eleccions autonòmiques o l'accés a alguns càrrecs, com ara el de Síndic de Greuges), però no pas en l'àmbit de la funció pública o d'altres.

Sens dubte, un dels elements que confereixen a Catalunya una personalitat nacional diferenciada és l'existència secular d'una llengua pròpia, que ha contribuït de manera decisiva a crear una identitat col·lectiva pel sentiment de pertinença dels seus parlants a una determinada comunitat. La mateixa Constitució fa referència en el seu preàmbul a la voluntat de «protegir els pobles d'Espanya en l'exercici [...] de les seves llengües»; i l'art. 3 declara que «la riquesa de les diverses modalitats lingüístiques d'Espanya és un

Preses de possessió de Jordi Pujol com a president de la Generalitat el dia 8 de maig de 1980.

patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció». El mateix precepte, que declara el castellà la «llengua espanyola oficial de l'Estat», disposa que les altres llengües espanyoles «seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts». Per això, el títol preliminar de l'Estatut institueix un règim lingüístic singular que ordena el plurilingüisme a Catalunya (art. 3 EAC). Aquest règim es basa en la doble oficialitat: la del català, com a «llengua pròpia» de Catalunya, només en el seu territori, i la del castellà, com a llengua oficial a tot l'Estat espanyol. A més, l'Estatut declara que la Generalitat garantirà l'ús normal i oficial de tots dos idiomes, prendrà les mesures necessàries per assegurar-ne el coneixement i crearà les condicions necessàries que permetin arribar a la seva igualtat plena. La jurisprudència constitucional ha entès que aquests preceptes habiliten la Generalitat per dictar normes que regulin l'abast i els efectes de la cooficialitat de la llengua pròpia en els diversos àmbits de la vida pública (Administració, ensenyament, mitjans de comunicació, etc.), regulació que s'ha fet mitjançant dues lleis del Parlament de Catalunya: la Llei 7/1983, de normalització lingüística a Catalunya, i la Llei 1/1998, de política lingüística. Aquesta darrera llei ha sintetitzat en el seu art. 3.2 les conseqüències jurídiques de la doble oficialitat, en disposar que «el català i el castellà, com a llengües oficials, poden ser emprades indistintament pels ciutadans i ciutadanes en totes les activitats públiques i privades sense discriminació. Els actes jurídics fets en qualsevol de les dues llengües oficials tenen, pel que fa a la llengua, plena validesa i eficàcia». Cal assenyalar que l'Estatut també fa referència a la parla aranesa, que «serà objecte d'ensenyament i d'especial protecció».

Finalment, el títol preliminar de l'Estatut regula alguns dels símbols propis de Catalunya, en concret la bandera, que és la tradicional de quatre barres vermelles en fons groc (art. 4). En altres normes s'han regulat el senyal de la Generalitat (Decret 97/1981, de 2 d'abril), l'himne nacional, que és Els Segadors (Llei 1/1993), i la festa nacional, la Diada de l'Onze de Setembre (Llei 1/1980).

4. Les competències de la Generalitat i els traspassos de serveis

Un dels principis en què s'ha de basar l'organització territorial de l'Estat, segons la Constitució de 1978, és el principi autonòmic (art. 2). Això implica una divisió del poder públic entre les instàncies generals, o sigui, els òrgans centrals de l'Estat, i les instàncies territorials, és a dir, les comunitats autònomes, entre les quals hi ha la Generalitat. La divisió territorial del poder polític, consubstancial als sistemes políticament descentralitzats, es tradueix jurídicament en el repartiment de competències. Aquest repartiment es fa normalment en les constitucions, però en el nostre sistema, en virtut del principi dispositiu, es concreta en els estatuts d'autonomia, que han de contenir «les competències assumides en el marc establert per la Constitució» (art. 147.2 d CE). El títol vuitè de la Constitució crea, efectivament, un marc de distribució de competències establint un sistema de doble llista, amb una clàusula residual. En l'art. 149.1 CE figuren les competències de l'Estat, si bé no totes són pròpiament exclusives, mentre que en l'art. 148 CE hi ha les matèries que poden ser assumides per les comunitats autònomes en els seus estatuts; finalment, l'art. 149.3 disposa que les competències no atribuïdes a l'Estat poden correspondre a les comunitats autònomes en virtut dels seus estatuts, i si no ho fan queden en mans de l'Estat. De fet, la llista de l'art. 148 no va ser el límit màxim de les competències que podia assumir Catalunya, ja que, havent accedit a l'autonomia per la via ràpida (art. 151 CE), va poder assumir d'entrada en l'Estatut totes les competències no reservades expressament a l'Estat per l'art. 149.1 CE. D'altra banda, la Constitució preveu la possibilitat que, al marge dels estatuts, l'Estat pugui transferir o delegar a les comunitats autònomes competències de la seva titularitat mitjançant unes lleis previstes en l'art. 150.1 i 2 CE.

Dins d'aquest marc dissenyat per la Constitució, Catalunya va assumir i concretar les competències de la Generalitat en el títol primer de l'Estatut. Els seus redactors van seguir la tècnica de «treure el negatiu» de la Constitució, omplint al màxim els marges que deixava la norma fonamental i, per tant, assumint totes les competències no reservades a

l'Estat. Això explica la utilització freqüent de l'expressió «sens perjudici de». Les competències s'ordenen a l'Estatut en diferents llistes, segons el grau de poder de què la Generalitat disposa sobre cada grup de matèries. Així, en l'art. 9 figuren les competències exclusives (en matèries com el desenvolupament del dret civil català, cultura, investigació, patrimoni, pesca, turisme, transports, fundacions, esports o assistència social); en l'art. 10, les matèries sobre les quals l'Estat té atribuïda la legislació bàsica i la Generalitat el desenvolupament legislatiu i l'execució (ordenació del crèdit, expropiació forçosa, protecció del medi ambient), i en l'art. 11 les matèries en què la Generalitat només té l'execució de la legislació de l'Estat (penitenciària, laboral, fires internacionals). A banda d'aquestes llistes, algunes matèries disposen d'un règim competencial específic: seguretat pública (art. 13), ensenyament (art. 15), mitjans de comunicació (art. 17), economia (art. 12) o administració de justícia (art. 18).

Cal assenyalar que el sistema de distribució de competències entre l'Estat i la Generalitat és molt complex, ja que consisteix a compartir matèries més que no pas a assignar-les de manera exclusiva. D'altra banda, molt sovint la redacció de la Constitució i de l'Estatut no delimita amb precisió els àmbits de poder d'una instància i de l'altra. Això ha generat molts problemes d'interpretació i conflictes de competència que han requerit la intervenció freqüent del Tribunal Constitucional com a àrbitre encarregat de resoldre'ls. L'alt Tribunal ha creat, d'aquesta manera, una jurisprudència abundant, que ha contribuït decisivament a definir els poders de la Generalitat. Així mateix, cal tenir present que la Constitució i l'Estatut també remetent a altres normes estatals que culminen la distribució de competències entre l'Estat i la Generalitat. Aquestes normes, juntament amb les constitucionals i les estatutàries, integren allò que el Tribunal Constitucional ha anomenat «bloc de la constitucionalitat». Això vol dir que, en moltes matèries, la delimitació final dels poders de Catalunya ha quedat en mans del legislador estatal.

Cartell de la convocatòria de la manifestació de l'Onze de Setembre de 1976 al parc de la Ciutadella de Barcelona. Un cop prohibida es va fer a Sant Boi de Llobregat.

Finalment, per comprendre la distribució de competències entre l'Estat i la Generalitat, cal referir-se als traspassos de servei. La Constitució també disposa que els estatuts concreten les bases per al traspass de serveis corresponents a les competències assumides (art. 147.2 d CE). L'Estatut, en la disposició transitòria sisena, estableix la creació d'una comissió mixta Estat-Generalitat, de composició paritària, els acords de la qual prendran la forma de reials decrets de traspassos. Amb aquestes normes no es transfereixen pròpiament competències, sinó els mitjans materials i personals necessaris per al seu exercici, si bé la mateixa jurisprudència constitucional ha admès que els reials decrets es poden considerar un criteri interpretatiu vàlid per determinar l'abast de les competències. Una altra qüestió és el caràcter vinculant dels acords a què arriba aquesta comissió mixta, ja que si el Govern no els converteix en reials decrets, això planteja un conflicte polític que no es pot resoldre davant la jurisdicció constitucional.

5. L'organització política de Catalunya

Encara que la Constitució remet als estatuts d'autonomia la decisió sobre la denominació, l'organització i la seu de les institucions autònomes pròpies (art. 147.2 c), i encara que Catalunya disposa de competències d'autoorganització (art. 9.1 EAC), la llei fonamental estableix un esquema institucional mínim al qual han d'ajustar-se les comunitats anomenades de via ràpida (art. 152.1 CE),

com Catalunya. Seguint aquest esquema, el títol segon de l'Estatut declara que la Generalitat, entesa com a conjunt d'institucions d'autogovern de Catalunya, està integrada pel Parlament, el president i el Consell Executiu o Govern (art. 29.1 EAC). Prenent en part l'exemple de l'Estatut de 1932, l'Estatut actual conté una regulació mínima d'aquestes institucions i remet a les lleis de Catalunya per ordenar-ne el funcionament. Això és el que ha fet en bona mesura la Llei 3/1982, de 23 de març, del Parlament, el president i el Consell Executiu de la Generalitat, coneguda també com «Estatut interior» en al·lusió al precedent republicà.

De les normes anteriors es desprèn que la Generalitat s'organitza com un sistema polític parlamentari, atesa la relació que s'estableix entre el poder executiu i el poder legislatiu, i la designació dels seus titulars. El Parlament representa el poble de Catalunya, és elegit per sufragi universal, exerceix la potestat legislativa i aprova els pressupostos de la Generalitat; per altra banda, el president, que dirigeix i coordina el Govern, és elegit pel Parlament, entre els seus membres, i és políticament responsable davant la cambra. Es dóna, doncs, la característica essencial del sistema parlamentari que és la relació de confiança entre el Govern i el Parlament.

Molt sovint la redacció de la Constitució i de l'Estatut no delimita amb precisió els àmbits de poder d'una instància i de l'altra. Això ha generat molts problemes d'interpretació i conflictes de competència.

Aquesta confiança es manifesta en l'elecció parlamentària del cap del Govern mitjançant la investidura del president de la Generalitat, si obté una majoria de vots de la cambra; i en la possibilitat que el Parlament pugui fer cessar el Govern mitjançant mecanismes d'exigència de responsabilitat política, concretament la moció de censura.

El sistema català obeeix a les característiques del que es coneix com «parlamentarisme racionalitzat», que pretén facilitar la formació de governs i assegurar-ne l'estabilitat, tot i necessitar la confiança del legislatiu. Així, el candidat a president pot ser investit en una segona votació amb una majoria simple de la cambra; per contra, la moció de censura és «constructiva», i per prosperar necessita que hi hagi un altre candidat que obtingui la majoria absoluta. Però la concreció de la forma de govern parlamentària depèn d'altres factors no estrictament jurídics, com el sistema electoral, el sistema de partits polítics –veritables protagonistes de la vida parlamentària– o la possibilitat d'arribar a acords i pactes entre les forces polítiques per formar majories a la cambra. En el cas de Catalunya, el sistema electoral és el que preveu la legislació espanyola, ja que en aquests anys el Parlament no ha aprovat una llei electoral catalana. Es tracta d'un sistema proporcional que adopta la fórmula d'Hondt i pren com a circumscripció electoral la província, i les llistes són tancades i bloquejades. Tot i que seria possible variar el nombre de diputats del Parlament, en aquests anys ha estat sempre de cent trenta-cinc, i el seu mandat és de quatre anys, si bé podria ser inferior en el cas que després de les eleccions cap candidat no aconseguís la confiança de la cambra, o que aquesta fos dissolta anticipadament pel president de la Generalitat.

Al llarg de les legislatures successives s'ha anat consolidant un sistema pluripartidista amb dos grups hegemònics (Convergència i Unió i el Partit dels Socialistes de Catalunya) i altres tres forces amb menys pes (Esquerra Republicana de Catalunya, Partit Popular i Iniciativa per Catalunya -Verds). En la primera legislatura (eleccions de 1980) cap grup no va obtenir la majoria i CiU aconseguí la presidència de la Generalitat per al seu líder, Jordi Pujol, amb el suport d'Esquerra.

En les tres legislatures següents (eleccions de 1984, 1988 i 1992) la coalició CiU obtingué la majoria absoluta, que va perdre en les legislatures cinquena i sisena, durant les quals va governar en minoria. Finalment, en les eleccions de 2004 es produí un canvi important en la composició de la cambra: el creixement d'Esquerra va permetre la formació d'una majoria alternativa, amb el PSC i ICV, i totes tres forces arribaren a un Acord per a un Govern Catalanista i d'Esquerra a la Generalitat de Catalunya.

El poder executiu de la Generalitat està integrat per dues institucions: el president i el Consell Executiu o Govern. Si bé cadascuna disposa de les seves pròpies funcions, el president té una posició de preeminència, ja que ell és qui obté la confiança de la cambra, qui nomena i separa lliurement els consellers del Govern, i qui en dirigeix i coordina l'acció. No s'allunya gaire, doncs, de la figura d'un primer ministre en un sistema parlamentari. Però dins del sistema institucional de la Generalitat, la figura del president gaudeix d'una posició de preeminència especial perquè, d'acord amb la Constitució i l'Estatut, és també el representant suprem de la Generalitat en el seu conjunt, com a comunitat autònoma, de manera que exerceix funcions simbòliques, representatives i arbitrals semblants a les del cap d'Estat en els sistemes parlamentaris. Aquesta vessant es reforça si el president utilitza la possibilitat de delegar algunes de les seves funcions en un conseller en cap, com ha passat en les dues darreres legislatures. Finalment, el president de la Generalitat és també el representant ordinari de l'Estat a Catalunya, entenent l'Estat en el seu conjunt, atès que el representant de l'executiu central a la comunitat autònoma és el delegat del Govern. Si, a aquest conjunt d'atribucions, hi afegim que el president sol exercir el lideratge del partit guanyador i que les eleccions al Parlament es personalitzen en els candidats a la presidència, es pot concloure que, tot i ser tècnicament un sistema parlamentari, la Generalitat té aspectes que l'apropen al presidencialisme.

Portada d'El Correo Catalán del 7 de setembre de 1976, anunciant la prohibició de la manifestació de l'Onze de Setembre.

A més del Parlament, el president i el Consell Executiu, també integren la Generalitat tres òrgans més, previstos per l'Estatut i desenvolupats per lleis del Parlament, que no intervenen directament en l'adopció de decisions polítiques i normatives, sinó que exerceixen el control dels òrgans estatutaris. Aquestes tres «institucions de rellevància estatutària» són el Síndic de Greuges, el Consell Consultiu de la Generalitat i la Sindicatura de Comptes. El Síndic de Greuges (art. 35 EAC) és nomenat pel Parlament per a la defensa dels drets fonamentals i les llibertats públiques dels ciutadans, per la qual cosa pot supervisar l'actuació de l'Administració (Llei 14/1984, de 20 de març). El Consell Consultiu de la Generalitat (art. 41 EAC) té la funció d'emetre dictàmens sobre l'adequació a l'Estatut dels projectes i proposicions de llei del Parlament i sobre els recursos d'inconstitucionalitat interposats per la Generalitat (Llei 1/1981, de 25 de febrer). La Sindicatura de Comptes (art. 42) és l'òrgan que fiscalitza la gestió econòmica, financera i comptable de la Generalitat (Llei 6/1984, de 5 de març).

6. L'Administració de la Generalitat i l'organització territorial

La Generalitat, a més de les seves institucions polítiques, ha de disposar d'una administració pròpia per exercir les seves competències. L'Estatut conté escasses referències a l'Administració autonòmica, però, dins del marc de la legislació estatal, el Parlament ha dictat algunes lleis que regulen l'organització i el funcionament dels seus serveis i dependències administratives, i també els seus mitjans personals i materials, traspassats per l'Estat o de nova creació, amb els quals ha creat el seu propi cos de funcionaris. Aquestes normes són, a més de la Llei 3/1982 ja esmentada, la Llei 13/1989, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat, i la Llei 17/1985, de funció pública de la Generalitat, totes tres modificades posteriorment. Amb els anys, doncs, la Generalitat ha construït una administració pròpia, amb personalitat jurídica única, que, sota la direcció del Govern, s'estructura de forma jeràrquica i departamentalitzada, seguint en bona part els esquemes de l'Administració estatal, i que avui ha arribat a constituir un important aparell burocràtic.

El Govern, integrat pel president de la Generalitat i els consellers, és l'òrgan superior col·legiat que dirigeix l'Administració de la Generalitat. Però l'estructura bàsica de l'Administració autonòmica és constituïda pels departaments, encapçalats pels consellers, que s'ocupen de diferents matèries (inicialment eren tretze, però hi ha hagut nombroses modificacions posteriors). És el Govern que nomena i distingeix els alts càrrecs de l'Administració (els secretaris generals i els directors generals de cada departament), per sota dels quals hi ha les subdireccions i els serveis. El Govern també nomena els delegats que encapçalen les seves delegacions territorials.

Al costat de l'anomenada Administració activa, la Generalitat disposa d'òrgans consultius, com el Consell de Treball, Econòmic i Social o la Comissió Jurídica Assessorada, que a més a més faciliten la participació de sectors socials en les polítiques i decisions públiques. En els darrers anys també ha crescut molt l'anomenada Administració institucional, integrada per organismes autònoms de caràcter

Molts estudis han posat de manifest que el marc actual no assegura els principis de suficiència financera, gestió tributària i autonomia de despesa, ni permet que siguin transparents els mecanismes de redistribució i de solidaritat interterritorial.

administratiu (Institut Català de la Dona, Escola d'Administració Pública, Escola de Policia) o de caràcter comercial, industrial o financer (Institut Català del Sòl, Institut de Crèdit Agrari, Entitat Autònoma de Jocs i Espectacles). I, finalment, seguint una tendència generalitzada a Europa, s'han creat les anomenades autoritats administratives independents, com el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), l'Agència de Protecció de Dades o el Tribunal de Defensa de la Competència.

L'organització institucional de la Generalitat no es limita a les seves institucions polítiques d'autogovern i a la seva pròpia Administració, sinó que també integra entitats locals com a elements constitutius de la seva estructura. L'organització territorial interna forma part de l'autonomia de Catalunya, com a expressió de la seva identitat i del seu procés d'institucionalització. Així ho ha considerat històricament el catalanisme polític, i és per això que el títol preliminar de l'Estatut disposa que «la Generalitat de Catalunya estructurarà la seva organització territorial en municipis i comarques; també podrà crear demarcacions supra-comarcals» (art. 5.1 EAC). De fet, a la majoria de sistemes federals es considera que l'organització dels poders locals és una competència exclusiva de cada estat membre, i que s'inclouen en la seva estructura. Però aquest no és el cas de l'Estat autonòmic, ja que la Constitució estableix un model d'organització territorial per a tot l'Estat basat en els municipis i les províncies, als quals garanteix autonomia per a la gestió dels seus interessos (art. 137 CE), si bé també disposa que els estatuts d'autonomia poden establir circumscripcions territorials pròpies (art. 152.3 CE).

D'altra banda, la Generalitat posseeix la competència exclusiva en matèria de règim local (art. 9.8 EAC), tot i que condicionada per la competència de l'Estat sobre les bases del règim jurídic de les Administracions públiques (149.1.18 CE). La jurisprudència constitucional ha interpretat que el règim jurídic de les autonomies locals té un caràcter bifront: d'una banda, l'Estat, com a garant de l'autonomia local, estableix les bases del règim local—els principis bàsics de l'organització i les competències, que es troben a la Llei estatal 7/1985—, a més d'aspectes relatius a la hisenda, la funció pública o el règim electoral local; d'altra banda, la Generalitat és competent per al desenvolupament legislatiu de les bases estatals, malgrat que aquesta competència és gairebé exclusiva pel que fa als nivells territorials diferents als municipis i a les províncies, com són les comarques i les àrees metropolitanes.

La Generalitat va exercir les seves competències sobre el règim local i l'organització territorial mitjançant una normativa que regula nombrosos aspectes de l'organització, el funcionament i el règim jurídic de les entitats locals. Tenen especial importància les lleis d'ordenació territorial aprovades l'any 1987 pel Parlament: la Llei municipal i de règim local de Catalunya, la Llei sobre l'organització comarcal de Catalunya, la Llei per la qual s'estableixen i regulen actuacions públiques especials en la conurbació de Barcelona i en les comarques compreses dins la seva zona d'influència directa, i la Llei del règim provisional de les competències de les diputacions provincials. Abans, la Generalitat havia aprovat la Llei 6/1980, que pretenia buidar de competències les diputacions, però el Tribunal Constitucional la declarà inconstitucional en una sentència de 1981. Per això la llei de 1987 estableix un procediment per convertir Catalunya en una comunitat uniprovincial i disposava un sistema perquè el paper de les diputacions es reduís al mínim contingut per la legislació estatal. El propòsit d'aquestes lleis és eliminar pràcticament la divisió provincial, considerada una imposició estatal estranya a la tradició catalana—tot i que aquesta divisió és prevista a l'Estatut (art. 5.4 EAC)—, i potenciar la comarca com a demarcació territorial supramunicipal pròpia de la identitat institucional del nostre país.

Tanmateix, el marc constitucional i estatutari, tal com ha estat interpretat per la jurisprudència constitucional, ha dificultat que en aquests anys s'establís un model propi d'organització territorial a Catalunya i ha propiciat la coexistència d'un gran nombre d'estructures administratives. Dins d'aquesta organització cal esmentar el règim especial de la Vall d'Aran, previst per la disposició addicional primera de l'Estatut, i el de la ciutat de Barcelona, regulat per la Llei 22/1998, de la Carta municipal de Catalunya.

7. La hisenda de la Generalitat

Com a comunitat autònoma, la Generalitat té constitucionalment garantida la seva autonomia financera per exercir les seves competències d'acord amb els principis de coordinació amb la hisenda estatal i de solidaritat entre tots els espanyols (art. 156.1 CE). Això implica que pot adoptar decisions sobre l'obtenció i la despesa dels seus recursos econòmics, que han de ser suficients per exercir les seves competències, assumides o transferides. La Constitució estableix els principis fonamentals del model de finançament de les comunitats autònomes de «règim comú», com Catalunya, els quals es concreten, per remissió de l'art. 157.3 CE, en la Llei 8/1980, de finançament de les comunitats autònomes (LOFCA), amb diverses modificacions posteriors.

Jordi Pujol al balcó de la Generalitat després de prendre possessió com a president.

Tot i que el model constitucional de finançament autonòmic és molt obert, el desplegament d'aquest sistema s'ha basat essencialment en la participació de les comunitats autònomes en els ingressos de l'Estat, a diferència del sistema de concert econòmic, fonamentat en els drets històrics del País Basc i Navarra (disposició addicional primera de la Constitució), que s'estableix sobre els ingressos tributaris generats per la comunitat autònoma. L'Estatut de Catalunya dedica el títol tercer a les finances i l'economia de la Generalitat; però l'instrument normatiu fonamental és la LOFCA, que s'inspirà en l'Estatut català. Aquest sistema de finançament autonòmic es basa, en primer lloc, en el percentatge de participació en els ingressos de l'Estat, negociat conforme a un seguit de criteris, i, en segon lloc, en els rendiments dels impostos cedits per l'Estat.

En principi, la negociació hauria de ser bilateral, entre l'Estat i la Generalitat, mitjançant una comissió mixta, però a la pràctica s'ha fet dins el Consell de Política Fiscal i Financera, on són presents el Govern central i les comunitats autònomes de règim comú, els acords del qual només poden ser acceptats o rebutjats per la respectiva comissió mixta. El sistema de finançament de la Generalitat (que no inclou la sanitat ni la seguretat social) s'ha desenvolupat, per tant, segons els acords successius de l'esmentat Consell, concretament els de 1982, 1986, 1992, 1997 i 2001. Al llarg d'aquestes fases, el sistema ha evolucionat d'un model basat essencialment en la participació en els ingressos de l'Estat a un altre de més corresponsabilitat fiscal, gràcies a una cessió progressiva d'impostos estatals (una part de l'IRPF), acompanyada de capacitat normativa. De totes maneres, molts estudis han posat de manifest que el marc actual no assegura els principis de suficiència financera, gestió tributària i autonomia de despesa, ni permet que siguin transparents els mecanismes de redistribució i de solidaritat interterritorial. És per això que els partits catalans han proposat en aquests anys la modificació del model de finançament de la Generalitat.

8. Les relacions de la Generalitat amb l'Estat i amb la UE

Les institucions que conformen la Generalitat no actuen aïlladament, sinó que, juntament amb les de les altres comunitats autònomes i amb les institucions centrals, s'integren en el conjunt organitzatiu de l'Estat espanyol formant una unitat jurídica i política. Com en tot estat on hi ha diverses instàncies territorials de poder, en l'Estat autonòmic és necessari establir mecanismes de col·laboració entre les comunitats autònomes, i entre aquestes i l'Estat. La mateixa jurisprudència constitucional ha declarat que el principi de col·laboració és inherent al model d'organització territorial implantat per la Constitució, entre altres raons perquè el sistema de distribució de competències, com s'ha dit, es basa en la compartició de funcions entre l'Estat i les comunitats autònomes. En sentit estricte, l'Estat i la Generalitat col·laboren quan hi ha una relació entre l'actuació de l'un i de l'altra en l'exercici de les seves competències. Hi ha diverses tècniques de col·laboració, com l'auxili (deures d'informació o assistència previstos per la Llei 30/1992), la cooperació (organismes mixtos, com la Junta de Seguretat o la Comissió Bilateral de Cooperació, creada el 1987) i la coordinació (conferències sectorials o convenis). El desenvolupament del model autonòmic s'ha caracteritzat per l'escàs desplegament de les tècniques de col·laboració, especialment horitzontal (Catalunya ha signat molt pocs convenis amb altres comunitats autònomes); d'altra banda, les relacions de la Generalitat amb l'Estat han tendit a ser de caràcter bilateral més que no pas multilateral.

Diferent de les relacions de col·laboració és la participació de la Generalitat en les instàncies generals o centrals de l'Estat. En els sistemes federals s'entén que l'autonomia dels ens subestats no s'exhaureix amb els poders que exerceixen sobre el respectiu territori, sinó que inclou la capacitat de participar en els òrgans centrals i intervenir en les seves decisions, de manera que la unitat del conjunt s'assoleix mitjançant la integració de la pluralitat. Amb aquest objectiu, les entitats federades participen normalment en el poder legislatiu central mitjançant una segona cambra de representació territorial (Senat), i

en el poder executiu mitjançant la seva presència en organismes intergovernamentals. El model autonòmic es caracteritza, en canvi, per l'escassa participació de les comunitats autònomes en els òrgans centrals de l'Estat.

Així, malgrat la seva definició de «cambra de representació territorial» (art. 69 CE), el Senat previst a la Constitució no ho és prou, ateses la seva composició i les seves funcions. Efectivament, només una part dels senadors són nomenats per les comunitats autònomes —a Catalunya, per exemple, el Parlament designa un senador; més un altre per cada milió d'habitants; la resta de senadors de Catalunya (16) són elegits pels ciutadans a cadascuna de les circumscripcions provincials. D'altra banda, ateses les seves funcions, el Senat actual té una posició d'inferioritat respecte al Congrés, ja que no participa en l'elecció del president del Govern ni en els mecanismes d'exigència de responsabilitat política, i a més actua com una cambra de «segona lectura» en el procés legislatiu. En definitiva, després de vint-i-cinc anys d'existència, hom coincideix que el seu paper dins el sistema constitucional espanyol és indefinit i que cal reformar-lo perquè compleixi la funció d'autèntica cambra de representació de les comunitats autònomes.

A banda del Senat, la participació de la Generalitat en el poder legislatiu estatal es concreta en dos mecanismes: la possibilitat de trametre proposicions de llei a les Corts generals (art. 87.2 CE), les quals han de ser primer aprovades pel Parlament de Catalunya, que designa els diputats que les defensaran al Congrés; i la sol·licitud del Parlament al Govern de l'Estat perquè adopti un projecte de llei (art. 34.3 EAC). Totes dues vies han estat utilitzades en aquests anys, però no gaire sovint, atesa la seva poca eficàcia. A les anteriors deficiències de participació de la Generalitat en l'àmbit legislatiu estatal, cal afegir-hi que la Constitució no preveu que la Generalitat participi en altres òrgans centrals, com el Consell General del Poder Judicial o el Tribunal Constitucional. L'Estatut sí que preveu, d'acord amb les lleis de l'Estat, que participi en organismes econòmics, institucions financeres i empreses públiques (art. 53 EAC), però aquesta possibilitat no s'ha desenvolupat.

Portada del *Diario de Barcelona* fent-se ressò de la manifestació de l'11 de setembre de 1977.

Cal esmentar finalment la participació de la Generalitat en la Unió Europea. L'ingrés d'Espanya a les Comunitats Europees ha comportat la cessió de competències estatals, i també autonòmiques, a una nova instància supraestatal amb poders per actuar directament en el territori dels estats. La progressiva integració econòmica i política europea ha fet que les entitats subestats de molts estats compostos hagin reclamat de participar directament en les institucions comunitàries, o bé indirectament, per tal de contribuir en la formació de la voluntat de l'Estat davant la UE. En alguns estats, com Bèlgica, Àustria o Alemanya, s'han articulat constitucionalment diferents mecanismes de participació directa i indirecta; la Unió Europea, no obstant això, considera que aquesta és una qüestió interna de cada estat. En el sistema autonòmic, la intervenció de les comunitats autònomes en els afers europeus ha trigat molts anys a establir-se, i actualment es duu a terme, pel que fa a la formació de la voluntat estatal davant la Unió Europea, mitjançant la Conferència per a Afers Relacionats amb les Comunitats Europees, creada per la Llei 2/1997, i mitjançant les conferències sectorials. El funcionament d'aquests mecanismes no ha estat del tot satisfactori, i encara no s'ha arribat a incorporar representants autonòmics a les reunions del Consell de Ministres de la Unió Europea.

Pel que fa a l'execució del dret comunitari, tot i que les jurisprudències constitucional i europea han admès que les comunitats autònomes són competents per executar les normes i decisions comunitàries que afectin les seves competències, la pràctica ha demostrat que sovint l'Estat ha utilitzat l'execució de normes comunitàries per recuperar i centralitzar competències.

La Generalitat disposa d'altres mecanismes de participació més o menys directa en les institucions europees, com l'Oficina de la Generalitat a Brussel·les, mitjançant el Patronat Català Pro Europa, la presència en el si de la Representació Permanent d'Espanya davant la Unió Europea, o la participació en el Comitè de les Regions. Tanmateix, cap d'aquests mecanismes no és decisiu, perquè la participació més eficaç és encara la que es fa per mitjà de l'Estat, autèntic interlocutor de les institucions europees.

Balanç dels darrers vint-i-cinc anys d'autogovern

Carles Viver

Universitat Pompeu Fabra
Institut d'Estudis Autònoms

El balanç d'aquests cinc lustres ha de començar necessàriament amb el reconeixement del canvi radical i positiu que la Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut d'autonomia de 1979 van suposar respecte a la tradicional organització centralista del poder estatal a Espanya. Sense por de ser massa empàtics, podem afirmar que l'Estatut va permetre que Catalunya recuperés no solament el seu dret a autogovernar-se, sinó també la seva dignitat col·lectiva com a comunitat nacional. L'Estatut ha fet possible que Catalunya gaudeixi del període més llarg d'autogovern de la seva història contemporània. Malgrat les insuficiències, tant tècniques com polítiques, que sens dubte poden trobar-se en el text estatutari, resulta injust i deformador de la realitat no reconèixer o minimitzar la transcendència històrica que va tenir la seva entrada en vigor ara fa cinc lustres. Per valorar adequadament l'Estatut de 1979 no es pot oblidar la situació política de partida. Un cop establerta aquesta premissa, podem passar a analitzar en quina mesura l'Estatut ha estat un instrument adequat d'autogovern.

Per començar, és obvi que el grau d'autogovern que Catalunya ha assolit ha estat certament important. N'hi ha prou de repassar el nombre i la transcendència de les competències assumides per la Generalitat (dret civil, cultura, patrimoni històric, artístic, monumental, investigació, règim local, ordenació del territori i urbanisme, turisme, obres públiques, transports, cooperatives, cambres de comerç, col·legis professionals, assistència social, planificació de l'activitat econòmica a Catalunya, indústria, agricultura, ordenació del crèdit, banca i assegurances, ensenyament, sanitat, etc.), i dels serveis i mitjans traspassats per l'Estat. També cal destacar la rapidesa amb la qual es van constituir i consolidar no solament les principals institucions d'autogovern, com el Parlament, el president i el Govern, sinó també d'altres organismes, com el Consell Consultiu, la Sindicatura de Greuges, la Comissió Jurídica Assessora, la Sindicatura de Comptes, el Tribunal de Defensa de la Competència, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya o l'Agència Catalana de Protecció de Dades, que formen avui un ampli i consistent entramat institucional i que, llevat d'alguna excepció, han funcionat de forma correcta en termes de dret comparat.

Capçalera de la manifestació del 22 d'abril del 1979 en reivindicació de l'aprovació de l'Estatut.

Hi ha encara dues dades més que posen de manifest la importància d'aquest grau d'autogovern: en primer lloc, la creació d'una Administració pròpia que, tot i haver reproduït alguns dels defectes tradicionals de l'Administració estatal, constitueix un instrument de govern ampli i potent, servit a hores d'ara per més de 1.300.000 persones; en segon lloc, el volum de despesa pública que correspon administrar a la Generalitat, que enguany supera els 22.400 milions d'euros.

Encara més, al llarg d'aquests anys s'han assolit una sèrie de fites potser menys tangibles, però no menys importants. Catalunya ha recuperat elements que configuren la seva identitat pròpia com, per exemple, la llengua, i també ha aconseguit una destacable projecció exterior. Altres elements rellevants amb vista a la consolidació de l'autogovern són la creació d'una classe política que avui arriba ja a la tercera generació; l'establiment d'una cultura política autonòmica que ha permès interioritzar les institucions de govern i els

L'Estatut va permetre que Catalunya recuperés no solament el seu dret a autogovernar-se, sinó també la seva dignitat col·lectiva com a comunitat nacional.

complicats mecanismes d'articulació entre la Generalitat i l'Estat, i, sobretot, l'assoliment d'una àmplia legitimació social de l'autonomia política i de les institucions de la Generalitat, que té un valor incalculable i que cal preservar amb una cura especial.

Ara bé, malgrat aquests fets evidentment positius, i d'altres que s'hi podrien afegir encara, cal reconèixer que l'autonomia de Catalunya, tot i la seva amplitud, és de baixa qualitat, i això no tant per les deficiències dels textos constitucional i estatutari com per la interpretació i l'aplicació pràctica que se n'ha fet. Per dir-ho de forma sintètica, l'autonomia teòricament política de la Generalitat s'ha

Detall de l'Escala d'Honor del Parlament de Catalunya.

anat «administrativitzant», s'ha anat transformant en una autonomia essencialment administrativa. Hi ha almenys tres dades que, a parer nostre, avalen aquesta afirmació.

En primer lloc, la capacitat de la Generalitat per adoptar polítiques pròpies en àmbits dotats de coherència i «completesa», amb incidència efectiva sobre la realitat social, econòmica i política, és molt reduïda. No hi ha cap matèria, ni tan sols les reservades a la competència exclusiva de la comunitat autònoma, en què l'Estat no hagi fixat, sovint amb un grau de detall extraordinari, les directrius polítiques a seguir; i tampoc no hi ha cap matèria de competència autonòmica l'abast de la qual, des de la perspectiva de la realitat social, no s'hagi fragmentat jurídicament per permetre la intervenció estatal. Per exemple, encara que la Generalitat –com la resta de les comunitats autònomes– té reconeguda la competència exclusiva en matèria d'habitatge, d'aquesta matèria se n'han esqueixat fins a set submatèries en què l'Estat té alguna competència (legislació civil, legislació mercantil, bases de la sanitat, transports i comunicacions, telecomunicacions, bases del medi ambient, legislació sobre expropiació forçosa); a partir d'aquí, l'Estat ha adoptat mesures concretes sobre habitatge, ha aprovat plans i programes d'actuació, ha dictat lleis i, finalment, ha creat un ministeri. Això fa que la capacitat d'autogovern de la Generalitat quedi, per regla general, reduïda al paper poc lluït i menys transcendent de concretar polítiques estatals i de fer-ho en àmbits intersticials i sovint residuals. Els efectes d'aquest fenomen s'aprecien en totes les matèries, encara que no en totes amb la mateixa intensitat, és clar.

Les competències estatals s'estenen sobretot a partir de les seves competències bàsiques, molt nombroses i importants. Es considera bàsic tot allò que requereix un tractament unitari per assegurar un denominador comú a tot l'Estat. La indeterminació d'aquest concepte ha permès que l'Estat pogués qualificar de bàsica qualsevol activitat, legislativa i fins i tot executiva, que considerés rellevant. I el Tribunal Constitucional, havent acceptat d'entrada aquesta definició de les bases, s'ha vist impotent per exercir un control efectiu sobre la seva extensió.

Aquest efecte expansiu de les competències estatals també es produeix a través dels denominats títols horitzontals de l'Estat, especialment importants en l'àmbit econòmic. N'és un exemple el títol relatiu a l'ordenació general de l'economia –al qual fa referència el mateix Estatut d'autonomia de Catalunya–, que sol incloure «tot el que resulta necessari per garantir la unitat del sistema econòmic».

Un tercer títol estatal que s'ha utilitzat de manera com més va més erràtica i expansiva és el de l'article 149.1.1 de la Constitució, que atribueix a l'Estat la competència per regular les condicions bàsiques que garanteixin la igualtat de tots els espanyols en l'exercici dels seus drets i deures constitucionals. La seva interpretació habitual inclou totes les activitats públiques necessàries per garantir un tractament unitari dels drets i deures dels ciutadans.

L'Estat també ha recuperat àmbits competencials importants mitjançant un altre mecanisme més subtil: l'abast territorial dels fenòmens objecte de les competències, reforçat amb el criteri d'interès general. Tan aviat com un fenomen de competència autonòmica supera el territori de Catalunya (regulació de la denominació del cava, agències de transport o companyies d'asseguradores que tenen alguna activitat fora, etc.),

sovint l'Estat, tot i no tenir competències en la matèria, recupera la seva titularitat al·legant el caràcter supraautonòmic de l'objecte regulat i l'afectació d'interessos generals, en comptes d'establir fórmules d'actuació conjunta entre les comunitats autònomes afectades. Les conseqüències perverses d'aquest plantejament són clares: si, en un món com més va més globalitzat, les competències autonòmiques s'han de limitar a fenòmens radicats exclusivament en el propi territori, és fàcil que quedin reduïdes a qüestions residuals i folklòriques.

Una mostra d'aquesta extensió de les competències estatals i de la correlativa manca de capacitat per fixar polítiques pròpies, la trobem en el contingut de les lleis que dicten les comunitats autònomes i, en el nostre cas, la Generalitat de Catalunya: la immensa majoria són lleis de contingut subvencional, organitzatiu i procedimental; només una minoria té un contingut substantiu i, el que és més significatiu, una part important de l'articulat d'aquestes lleis és una mera reproducció, més o menys literal, de les lleis estatals de capçalera. Certament, el Tribunal Constitucional ha desaconsellat aquesta reproducció, i fins i tot n'ha declarat alguna inconstitucional; però, en molts casos, aquestes lleis autonòmiques resultarien simplement intel·ligibles si no reproduïssin parcialment les lleis estatals, ja que l'àmbit que els deixen es refereix a qüestions molt concretes i sovint inconnexes.

El grau de detall a què arriba l'exercici de les competències estatals es podria il·lustrar amb nombrosos exemples que es presten fàcilment al sarcasme. Però no volem argumentar per via d'exemples, sinó fer comprensible la frustració d'expectatives que avui s'experimenta a Catalunya davant la situació de l'Estat de les autonomies i, més concretament, davant de l'escassa capacitat de la Generalitat per fixar polítiques sectorials pròpies.

El segon indicador de la baixa qualitat de l'autogovern assolit per Catalunya és complementari del que acabem d'exposar: Des d'una perspectiva teòrica diferent de la que hem seguit fins ara, s'ha sostingut que la definició

El president Jordi Pujol a la inauguració de la seu del centre IN3 de recerca de la UOC a Castelldefels, 2003.

de l'autonomia política com a lliure capacitat per fixar polítiques pròpies respon a un plantejament ingenu: en un món globalitzat, les polítiques són forçosament globals i sovint no les fixen ni tan sols els mateixos estats, de manera que els ens subestats, com ara les comunitats autònomes, no han d'aspirar sinó a participar en la fixació de les polítiques, necessàriament unitàries, i a executar-les mitjançant les seves administracions.

Cal admetre que aquesta visió té una part de raó i que la crítica del model anterior resulta fundada en algun punt. És cert, per exemple, que a hores d'ara moltes polítiques han de ser globals i que s'han de definir de forma conjunta entre diversos ens. És cert també que un estat políticament descentralitzat no

pot funcionar harmònicament sense mecanismes de participació, coordinació i cooperació. Tanmateix, al nostre entendre, per poder qualificar una autonomia com a política no n'hi ha prou d'assegurar una participació en la presa de decisions comunes i una capacitat d'execució d'aquestes decisions. La capacitat d'autogovern d'uns ens dotats presesament d'autonomia política, com és el cas de la Generalitat de Catalunya, no pot reduir-se a participar juntament amb unes altres setze comunitats autònomes i amb l'Estat en la fixació de les polítiques que les afecten i a aplicar-les dins dels territoris respectius. Però aquests dos models no són incompatibles. Ben al contrari, són complementaris i el repte consisteix precisament a trobar el punt d'equilibri entre l'un i l'altre, distingint, primer de tot, entre la titularitat de les competències i el seu exercici, i garantint que en els àmbits en els quals la Generalitat té competències exclusives gaudirà de plena llibertat d'elecció política, mentre que en els altres s'arbitraran sistemes de participació en instàncies estatals i mecanismes de col·laboració amb altres comunitats autònomes per adoptar polítiques comunes.

En qualsevol cas, interessa destacar que, fins i tot si acceptàvem sense matisos la definició de l'autonomia política com a simple participació en la fixació de polítiques comunes i exclusivitat en l'execució, igualment hauríem de concloure que l'autonomia assolida per Catalunya és de baixa qualitat: llevat de molt comptades excepcions, a Espanya no hi ha mecanismes eficaços de participació de les comunitats autònomes en les institucions estatals i en la determinació de les seves polítiques. En són exemples clars el Senat i també la manca de participació en la designació dels membres del Tribunal Constitucional, del Consell General del Poder Judicial, de la Comissió Nacional del Mercat de Valors, del Banc d'Espanya o de la Comissió del Mercat de les Telecomunicacions. La manca de mecanismes de participació és també palesa en l'àmbit de les relacions amb la Unió Europea. Aquesta mancança és especialment greu, perquè la Unió està exercint moltes competències en què l'Estatut d'autonomia atribueix funcions, sovint exclusives, a la Generalitat.

Llevat de molt comptades excepcions, a Espanya no hi ha mecanismes eficaços de participació de les comunitats autònomes en les institucions estatals i en la determinació de les seves polítiques.

És cert que les competències executives de la Generalitat són molt àmplies, i no es pot desconèixer que, a la pràctica, aquest tipus de competència sovint permet d'exercir més poder polític que no les competències legislatives.

D'altra banda, tampoc no es reconeix a la Generalitat una competència general en l'àmbit de l'execució, de manera que en el territori català pugui actuar; si no com a administració única, sí almenys com a administració ordinària. És cert que les competències executives de la Generalitat són molt àmplies, i no es pot desconèixer que, a la pràctica, aquest tipus de competència sovint permet d'exercir més poder polític que no les competències legislatives. No obstant això, també aquí caldria parlar de fraccionament material de les competències executives de la Generalitat; de bases estatals que inclouen execució; d'utilització per part de l'Estat del criteri de territorialitat per recuperar competències; de la teoria dels poders implícits o instrumentals, que s'utilitza per incloure en competències estatals actuacions administratives corresponents a les comunitats autònomes, o del fet que la potestat reglamentària no s'inclouï entre les potestats pròpies de la funció executiva.

Per contrast amb l'autonomia administrativa, es considera que l'autonomia política presenta una tercera característica que no es dóna plenament en el nostre cas. Ens referim a la garantia constitucional de l'autogovern: el contingut de les competències atribuïdes als ens políticament descentralitzats es consagren en les constitucions —o, en el nostre cas, en els estatuts d'autonomia, que completen la Constitució en aquest àmbit—, de manera que el seu abast se sostreu al joc de les majories parlamentàries conjunturals; aquest contingut constitucional s'assegura mitjançant un tribunal constitucional encarregat de resoldre els conflictes de competència d'acord amb allò que estableixen la constitució i els estatuts d'autonomia. Doncs bé, en el nostre cas cal reconèixer que els criteris de distribució de competències entre l'Estat i la Generalitat que s'estableixen en els textos constitucional i estatutari són generalment tan indeterminats que, a la pràctica, la garantia constitucional desapareix en gran part. Això es veu clarament en la delimitació de les competències bàsiques estatals. Ja hem comentat que el concepte de bases («el que requereix tractament unitari i tot el necessari per garantir aquest tractament»), s'ha configurat de manera que l'Estat pot donar-hi el contingut que vulgui i, pitjor encara, de manera que el Tribunal Constitucional no té, llevat de casos extrems, un paràmetre constitucional segur per controlar possibles excessos a l'hora de determinar què és el que requereix tractament unitari. En aquest sentit pot afirmar-se que el model de distribució de competències es desconstitucionalitza i queda a mercè dels poders constituïts, especialment dels poders de l'Estat. Cal acceptar; després de vint-i-cinc anys de funcionament de l'Estat de les autonomies, que el binomi bases-desenvolupament, emprat de manera generalitzada en el nostre ordenament, ha resultat jurídicament ineficaç com a criteri per repartir els àmbits competencials. Però aquest diagnòstic és també aplicable a altres criteris emprats per la Constitució per distribuir el poder estatal: és el cas dels títols horitzontals a què ens hem referit abans o de l'article 149.1.1 de la Constitució, que també resulten enormement indeterminats.

Despatx del president del Parlament de Catalunya.

És ben cert que a tots els ordenaments ha d'haver-hi clàusules més o menys obertes que permetin d'adaptar el sistema de repartiment de competències als canvis de la societat. També és cert que és impossible definir jurídicament i delimitar de forma total i incontrovertible la distribució de competències. Però aquesta és també una qüestió de grau i el nivell de desconstitucionalització del nostre ordenament és sens dubte excessiu, ja que no hi ha una o dues clàusules obertes, sinó que la majoria de les clàusules emprades per distribuir el poder públic tenen un grau d'obertura i indeterminació molt elevat i, naturalment, la indeterminació sempre perjudica l'ens que està situat en una posició de subordinació o de debilitat.

A aquests tres fets, encara se n'hi podrien afegir d'altres de gran importància, com ara els dèficits relatius al reconeixement de Catalunya com a comunitat nacional diferenciada i les insuficiències, quantitatives i qualitatives, del sistema financer de la Generalitat, del qual depèn en bona part l'exercici efectiu de les competències legalment reconegudes.

Finalment, cal assenyalar que el desplegament interior de l'autogovern de Catalunya durant aquesta etapa ha posat de manifest alguns defectes i disfuncions en l'organització i en el funcionament de la Generalitat com a conjunt institucional. En aquest sentit, es poden esmentar la manca de protagonisme del Parlament i certs dèficits de participació ciutadana en les seves tasques, problemes comuns a les democràcies de partits i a la creixent mediatització del procés polític; la singular organització del poder executiu i la indefinició de la figura històrica del conseller en cap; el ja esmentat mimetisme de l'Administració autonòmica respecte a l'estatal, o la manca d'un model racionalitzat i consensuat d'organització territorial.

En definitiva, malgrat els indubtables aspectes positius que l'autogovern de Catalunya ha presentat al llarg dels darrers cinc lustres, també són clars els seus dèficits i les seves mancances. Per això no pot sorprendre que a hores d'ara amplis sectors socials i polítics es replantegin la forma en què s'ha concretat finalment el model d'organització territorial del poder i, més concretament, l'encaix de Catalunya en l'Estat espanyol. No es tracta de desfer el camí recorregut de manera generalment satisfactòria, però sí d'aturar-se a pensar si la direcció d'aquest camí és la més correcta o bé si cal un canvi de rumb.

Generalitat de Catalunya

12

Perspectives de futur

Carles Viver

Universitat Pompeu Fabra
Institut d'Estudis Autònoms

Delta de l'Ebre.

Davant de les insuficiències de l'autogovern finalment assolit, fa uns quants anys algunes forces polítiques de Catalunya van començar a plantejar la necessitat de fer una «relectura» dels textos constitucional i estatutari amb l'objectiu d'aconseguir quotes més elevades de poder. Es partia de la premissa que tant la Constitució com l'Estatut d'autonomia, atesa la relativa indeterminació dels seus preceptes, permetien que el legislador estatal interpretés l'abast de les seves competències segons un criteri més estricte, deixant més marge d'actuació a les comunitats autònomes. És ben cert que aquesta relectura era perfectament possible i que hauria pogut canviar substancialment el sistema de distribució del poder. Penseu, per exemple, què hauria passat si l'Estat hagués concebut les seves competències bàsiques com a simples principis generals, sense eficàcia fins que no es dictés la legislació autonòmica de desenvolupament. Aquesta relectura, però, no s'ha fet, sinó que, ben al contrari, en la legislatura passada vam poder constatar una tendència clara cap a l'ampliació de l'abast de les competències estatals en detriment de les competències autonòmiques.

És per això que entre el final del 2001 i el començament del 2002 quatre dels cinc partits amb representació al Parlament van optar per impulsar la reforma de l'Estatut d'autonomia de 1979. En rigor, alguns dels objectius perseguits per aquests partits van més enllà d'una reforma estatutària, ja que requereixen la modificació de la Constitució i, fins i tot, de la normativa europea. Però, llevat d'alguna proposta molt minoritària, la pràctica totalitat de les iniciatives pretén que el procés de reforma es faci respectant els procediments i els límits que imposa la legislació vigent i, més concretament, respectant el contingut de la Constitució espanyola vigent en el moment en què tingui lloc la reforma estatutària. No obstant això, cal reiterar que l'obertura dels preceptes constitucionals en aquesta matèria deixa als reformadors estatutaris un marge de maniobra molt ample. A la pràctica, els límits de la reforma estatutària no dependran tant de la Constitució com de la correlació de forces polítiques a les Corts Generals. En altres paraules, aquests límits no seran tant jurídics com polítics o fàctics, i previsiblement no hi haurà prou poder polític per assolir tot el que jurídicament es pot aconseguir dins del marc constitucional actual.

Els partits que donen suport a la reforma tenen objectius i plantejaments diversos, però comparteixen una sèrie de premisses que molt possiblement es convertiran en elements clau del projecte de reforma; per exemple, la voluntat de refermar el caràcter nacional de Catalunya i d'extreure'n algunes conseqüències obligades, relatives a aspectes simbòlics que posin de manifest aquest caràcter de comunitat diferenciada. Una altra premissa compartida és la voluntat de reforçar el català com a llengua pròpia i oficial de Catalunya i d'extreure importants conseqüències d'aquesta proclamació: l'ús preferent del català per part de tots els poders públics a Catalunya; l'establiment de l'obligació de conèixer-lo; la consagració a l'Estatut dels principals drets lingüístics, com també dels principis rectors de les polítiques públiques en aquesta matèria, i el fet de convertir les funcions de la Generalitat en aquest àmbit en competència exclusiva que afecti totes les matèries, fins i tot aquelles en què l'Estat té atribuïdes competències. També hi ha acord

Presca de possessió de Pasqual Maragall com a president de la Generalitat el 20 de desembre de 2003.

en la idea d'incorporar a l'Estatut un ampli ventall de drets i deures, amb les seves garanties corresponents, i de proclamar-hi uns principis rectors de les polítiques públiques, que els poders polítics de Catalunya hauran de respectar; sigui quina sigui la tendència política dels partits que els exerceixin.

Sembla que també hi ha un ampli consens pel que fa a la necessitat d'aprofitar la reforma de l'Estatut per millorar l'organització, el funcionament i les relacions de les principals institucions de govern de la Generalitat, fomentant alhora la participació dels ciutadans. La millora de l'autogovern no passa només per regular millor les relacions amb l'Estat, sinó també per adequar les institucions de la Generalitat a les necessitats i a les possibilitats del segle XXI. Entre aquestes institucions pròpies de la Generalitat, cal incloure-hi l'Administració municipal, garantint la seva autonomia i el nucli de les seves competències, i posant de manifest que els municipis són part integrant de la Generalitat de Catalunya.

Un aspecte innovador del nou Estatut ha de ser, segons el plantejament majoritari, el que es refereixi a les relacions de la Generalitat amb la Unió Europea. Aquest és avui un àmbit intern, no internacional, en què la presència de la Generalitat és vital, sobretot si es té present que l'exercici d'una part important de les seves competències actualment està condicionada per disposicions europees. També caldrà regular amb cura les relacions amb l'Estat i amb les altres comunitats autònomes, especialment amb les que comparteixen llengua i cultura amb Catalunya.

Finalment, per incrementar el poder efectiu de la Generalitat són essencials els aspectes del finançament i de les competències. Pel que fa al primer, es pretén incorporar a l'Estatut els principis d'un nou sistema de finançament que, sense posar en crisi el principi de solidaritat, permeti reforçar la suficiència i l'autonomia financeres de la Generalitat, i donar alhora més estabilitat al sistema. Els límits constitucionals en aquest àmbit són especialment oberts i flexibles, de manera

que el legislador estatutari té, des de la perspectiva jurídica, un marge d'actuació molt important.

Pel que fa a l'àmbit competencial, l'objectiu és aconseguir més competències, però sobretot millors. Cal capgirar la situació actual d'administrativització creixent de les competències de la Generalitat. L'objectiu és doble: donar a les competències autonòmiques més densitat –major capacitat per adoptar polítiques pròpies en les matèries corresponents– i, en segon lloc, garantir aquest contingut, «blindar-lo» –en la mesura limitada que permet el dret– davant les interpretacions reduccionistes que puguin fer les majories polítiques canviants. En definitiva, cal millorar la qualitat de les competències i evitar el que abans hem qualificat com a desconstitucionalització del sistema.

Per assolir aquests dos objectius no és necessari –ni, de fet, convenient– utilitzar de forma massiva l'article 150.2 de la Constitució, que preveu la possibilitat de transferir a les comunitats autònomes competències de titularitat estatal. El que cal és, en essència, garantir que les competències exclusives ho seran efectivament i limitar l'abast de les competències bàsiques i dels títols horitzontals de l'Estat. Aquest no és el lloc adequat per analitzar les tècniques que poden emprar-se per assolir aquests objectius. Només cal assenyalar que, d'una banda, l'Estatut hauria de definir amb més precisió les funcions que corresponen a cada tipus de competència. Per exemple, hauria de destacar el caràcter excloent de les competències exclusives i precisar indirectament que les bases estatals s'han de limitar a establir principis generals o estàndards mínims, sense eficàcia directa fins que no es fixin en lleis, i no pas mitjançant reglaments ni actes administratius. D'altra banda, l'Estatut hauria de precisar més concretament els àmbits materials en què la Generalitat té competències i atribuir aquests àmbits concrets a la seva

competència exclusiva, sempre que sigui possible dins el marc constitucional. De fet, fins i tot dins de les competències bàsiques de l'Estat es poden delimitar en l'Estatut àmbits concrets d'exclusivitat. Aquestes són tècniques que avui dia s'apliquen a Europa i que també podem utilitzar a casa nostra, ja que, a diferència del que passava fa vint-i-cinc anys, avui tenim una experiència acumulada, sabem què s'inclou en cada matèria competencial i, per tant, podem portar a terme amb garanties aquesta operació de precisió.

Si una part significativa d'aquesta reforma arriba a bon port, no hi ha dubte que l'autogovern de la Generalitat pot augmentar en quantitat i en qualitat, i, sobretot, pot contribuir a resoldre la qüestió que la Constitució de 1978 encara no ha pogut solucionar satisfactòriament: l'articulació de les diverses comunitats nacionals en el si de l'Estat.

Per saber-ne més

AA.VV.: *Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, 3 vols., Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics, Facultat de Dret de la UB i de la UAB, 1988.

ALBAREDA, Joaquim: *La guerra de Successió i l'Onze de Setembre*, Barcelona: Empúries, 2000.

ALBERTÍ, E. - AJA, E. - FONT, T. - PADRÓS, X. - TORNOS, J.: *Manual de dret públic de Catalunya*, Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autonòmics-Marcial Pons Ediciones Jurídicas y Sociales, 3a ed., 2002.

BALCELLS, Albert: *Història del nacionalisme català: dels orígens al nostre temps*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992.

BARCELÓ, Mercè - VINTRÓ, Joan (coords.): *Dret públic de Catalunya*, Barcelona: Cedecs, 2a ed., 2003.

BELENGUER, Ernest: *Ferran II*, Barcelona: Edicions 62, 1999.

CAMINAL, M. - MATAS, J. (eds.): *El sistema polític de Catalunya*, Madrid: Tecnos, 1998.

CAPDEFERRO PLA, Josep: *Joan Pere Fontanella (1575-1649?). El dret al servei de la pàtria*, dins *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, 2001, pp. 51-70.

CUCURULL, Fèlix: *Panoràmica del nacionalisme català [1620-1936]*, 6 vols., París: Edicions Catalanes, 1975.

Dietaris de la Generalitat de Catalunya [1411-1714], 10 vols., direcció de Josep Maria SANS I TRAVÉ, Barcelona: Departament de Presidència de la Generalitat, 1994-...

ELLIOTT, John H.: *La revolta catalana*, Barcelona: VicensVives, 1966.

ESTRADA RIUS, Albert: *Una casa per al General de Catalunya. A propòsit del VI centenari de l'adquisició de la primitiva casa de la Deputació del General de Catalunya a Barcelona, avui Palau de la Generalitat (1400-2000)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.

FERRER, Maria Teresa: «Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya (1359-1412)», dins *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona: Fundació Jaume I, 1984, pp. 221-269.

FERRER, Víctor: *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: Eumo, 1987.

GONZÁLEZ CASANOVA, Josep A.: *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona: Curial, 1974.

GONZÁLEZ CASANOVA, Josep A. (intr.): *Memorial de greuges de 1760. Projecte de constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1990.

HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Bernardo: *Fiscalismo y finanzas en la Cataluña moderna: la Real Hacienda y el Erario de la Diputación catalana en época de Felipe II*, tesi doctoral, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2001.

LLUCH, Ernest: *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Edicions 62, 1996.

MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de: *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (Des dels seus orígens fins a la reforma de 1413)*, Barcelona: Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996.

PALOS, Joan Lluís: *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic: Eumo, 1997.

PÉREZ LATRE, Miquel: *Entre el rei i la terra: el poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic: Eumo, 2004.

RUBIO CAMBRONERO, Ignacio: *La Deputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*, 2 vols., Barcelona: Diputació Provincial, 1950.

SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, Isabel: *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2001, en premsa.

SANPERE I MIQUEL, Salvador: *Fin de la nació catalana*, Barcelona: Editorial Base, 2001.

SANS I TRAVÉ, Josep Maria: *Dietari o llibre de jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Barcelona: Fundació Noguera, 1992 (Textos i Documents, 28).

SOLÉ COT, Sebastià: *La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projecte posterior a la seva extinció, dins El territori i les seves institucions històriques*, I, Barcelona: Fundació Noguera, 1999.

TERMES, Josep: *Història del catalanisme fins al 1923*, Barcelona: Pòrtic, 2000.

TORRAS I RIBÉ, Josep Maria: *Escrits polítics del segle XVIII, II, Documents de la Catalunya sotmesa*, Vic: Eumo, 1996.

TORRAS RIBÉ, Josep Maria: *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1999.

VICENS VIVES, Jaume: *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1936-1937.

VICENS VIVES, Jaume: *Els Trastàmars, segle XV*, Barcelona: VicensVives, 2a ed., 1980 (Biografies Catalanes).

2004: l'hora del relançament

El centenari de Lluís Carulla ha estat molt rellevant per a la Fundació que, juntament amb la seva esposa Maria Font, va crear ara fa trenta-un anys. Aquesta commemoració ha esdevingut una ocasió propícia perquè es decidís de canviar la seva denominació anterior, de Fundació Jaume I, per Fundació Lluís Carulla, amb la voluntat de reconèixer i d'homenatjar el seu fundador, que tant va fer per recuperar i enfortir la llengua i la cultura catalanes, amb un esperit amb què se sent profundament identificada la institució que duu avui el seu nom.

Des de l'inici de les seves activitats Andreu Morta ha estat un home decisiu dins la Fundació, per la seva dedicació exigent i per l'impuls i el compromís que ha posat sempre en el seu treball. La seva jubilació ha comportat la incorporació de Carles Duarte com a nou director.

Aquestes circumstàncies ens han mogut a emprendre amb il·lusió un veritable relançament de la Fundació, que, alhora que donava continuïtat i reforçava iniciatives ben reeixides i consolidades com els Premis Baldiri Reixac, els Premis d'Actuació Cívica i el Premi d'Honor, o que en renovava altres aspectes, com la Nadala, el logotip, la pàgina web o la presència als mitjans de comunicació, hem volgut associar sobretot a la voluntat d'eixamplar el camp d'actuació de la Fundació per donar resposta als nous reptes de la societat catalana.

Amb aquest propòsit s'han convocat per primer cop els Premis Francesc Candel, de reconeixement i difusió de bones pràctiques d'entitats i institucions que fan una tasca exemplar per a la integració dels immigrants, o, convençuts com estem que l'educació és la clau que obre la porta de futur, els Premis

d'Educació en el Lleure, complementaris dels Baldiri Reixac i destinats, d'una banda, a promoure projectes i, de l'altra, a reconèixer i difondre experiències de caràcter educatiu dins l'àmbit de l'educació social i del lleure.

La Fundació, a més, ha creat la nova Biblioteca Barcino, una col·lecció divulgativa que vol posar els clàssics catalans a l'abast d'un públic general, i ha obert una línia de treball que té com a eixos l'observació dels aspectes relacionats amb la identitat i els valors dins la societat catalana, i l'elaboració i la difusió d'informes que promoguin la reflexió i el debat sobre aquests temes.

Escau assenyalar, en fi, que la Fundació, que ha participat activament en els actes commemoratius del centenari de Lluís Carulla duts a terme tant a Barcelona com a l'Espluga de Francolí, ha renovat la imatge del Museu de la Vida Rural i ha adquirit un edifici contigu, a fi d'ampliar-ne i modernitzar-ne les instal·lacions, amb el desig de potenciar el que va ser una de les realitzacions més personalment viscudes pel nostre fundador; que ja de jove va començar a fer fotografies etnogràfiques i, més tard, a recollir objectes amb l'anhel de conservar el testimoni dels oficis i les formes de vida tradicionals de les zones rurals del nostre país.

L'any 2004 la Fundació Lluís Carulla ha iniciat, doncs, una etapa de relançament, que aspirem a refermar amb una mirada renovada, amatents als canvis que viu la societat catalana i fidels als ideals que fa trenta-un anys van moure Lluís Carulla i Maria Font a constituir-la.

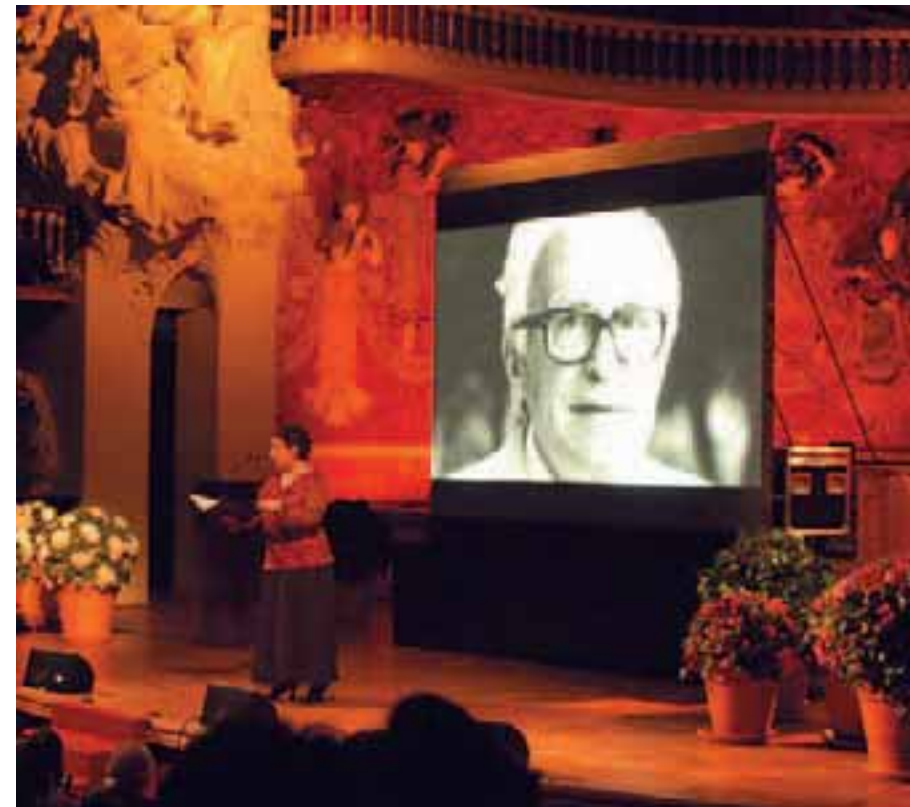
XXVIII Premi d'Honor Lluís Carulla

El Premi d'Honor, dotat amb 50.000 euros, es concedeix a persones vivents o entitats que, amb la qualitat de la seva activitat científica, cultural o cívica, hagin ajudat a enfortir la consciència de comunitat nacional i el sentit de pertinença a la cultura dels Països Catalans.

Un cop sospesats els mèrits que cal reconèixer a les persones o entitats susceptibles d'ésser guardonades, el Jurat ha atorgat aquest guardó a

Antoni Bassas i Onieva
de Barcelona

En un context en què els mitjans de comunicació compleixen una funció social d'una importància decisiva no tan sols en la difusió de la informació, sinó també en la creació d'estats d'opinió i en la conformació i transmissió de valors, Antoni Bassas, en l'exercici de la seva activitat periodística, seguida i admirada, ha contribuït de manera exemplar a enfortir la nostra consciència de comunitat nacional i a associar-la tant amb la tolerància com amb la fermesa.

XXII Premis d'Actuació Cívica

Els Premis d'Actuació Cívica són sis guardons, dotats amb 5.000 euros cadascun, destinats a fer conèixer i distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones que han actuat i actuen al servei de la nostra identitat nacional en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana, com ara l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

El Jurat, format per Joan Bada i Elias, Josefina Castellví i Piulach, Antoni Dalmau i Ribalta, Lluís Jou i Mirabent, Ramon Pla i Arxé, Vicent Sanchis i Llàcer, Josep M. Terricabras i Nogueiras, Joaquim Triadó i Vila-Abadal i M. Rosa Virós i Galtier, ha valorat diverses propostes rebudes d'arreu dels Països Catalans i, d'acord amb els criteris assenyalats en cada cas, atorga els Premis d'Actuació Cívica de l'any 2004 a les persones següents:

Manuel Clariana i Regàs
de Mataró

Professor de català de llarga trajectòria (va començar a fer classes de català durant la Segona República al Foment Mataroní), ha estat president de l'Associació Oblats, un dels impulsors de la Lliga del Bon Mot i membre destacat d'Òmnium Cultural a Mataró.

Mn. Josep Cruells i Rodellas
d'Alpens

Per la seva personal i valuosa contribució a la continuïtat i l'expansió del Concurs Parroquial de Poesia de Cantonigròs, al qual donà suport tothora, d'acord amb el bisbe Vic, sempre amatent a tots els aspectes d'aquella destacada activitat d'afirmació cultural catalana, desenvolupada fins al terme de la seva vint-i-cinquena edició en temps adversos per a la nostra cultura i de persecució de la nostra llengua.

Josep Jané i Periu
de Barcelona

Paradigma de mestre lliurat a la tasca de formació professional i educativa a l'Escola Tècnica Professional del Clot, l'any 1932 s'incorporà a la Joventut Obrera Cristiana de la Federació de Joves Cristians i n'assumí el secretariat, membre de la Comissió Abat Oliba, fundador del Museu de Torrebesses (Segrià).

Sor Genoveva Masip i Torner
de Sabadell

Directora de la Fundació Acol·lida i Esperança, de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac, que al barri barceloní de la Barceloneta duu a terme una acció formidable a favor dels qui viuen al carrer sense família, dels qui pateixen problemes greus de dependència amb la droga o amb l'alcohol, dels malalts de la sida, etc.

Mn. Albert Palacín i Artiga
d'Arties

Mestre de llengua i literatura catalanes, antic professor de l'Institut Narcís Oller de Valls, ha dut a terme una tasca exemplar en el camp de l'escoltisme com a precursor; entre d'altres, de l'Agrupament Escolta de Blancafort; ha publicat narracions i ha fet estudis de botànica, de toponímia, sobre aspectes de la cultura popular, com els balls parlats, i ha impulsat i ha dut a terme una labor extraordinària de restauració d'esglésies i ermites.

Xavier Pedrós i Cortasa
de la Sentiu de Sió

Des de 1975 ha treballat a Sant Boi de Llobregat com a voluntari de diverses iniciatives socials, com l'Esplai Arrels, l'Associació de Veïns o l'Escola Popular d'Adults. Ha estat fundador i ànima des del 1985 de la Fundació Marianao, que duu a terme una tasca exemplar en el camp de l'educació, de l'atenció als joves i de la integració dels immigrants.

XXVI Premis Baldiri Reixac per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Lluís Carulla amb les aportacions voluntàries dels receptors del llibre-nadal que la Fundació tramet cada any a persones interessades per la nostra cultura. L'àmbit d'actuació és el dels Països Catalans. L'organització dels premis compta amb l'assessorament de la DEC, Delegació d'Ensenyament Català d'Òmnium Cultural.

A l'edició 2003/2004 dels Premis s'han presentat 205 treballs d'alumnes, 93 de mestres i 47 d'escoles.

L'acte de lliurament dels premis a escoles i mestres es va dur a terme al Palau de la Generalitat el dia 3 de juny en un acte presidit pel Molt Honorable Sr. Pasqual Maragall, president de la Generalitat de Catalunya. I l'acte de lliurament dels premis a alumnes va tenir lloc al Casal de l'Espluga de Francolí el dia 6 de juny en un acte presidit per l'Honorable Sr. Josep Bargalló, conseller en cap.

Premis a les escoles
14 premis de 3.300 cadascun.

CEIP Sant Joan
de Berga (Berguedà)
Col·legi El Carme
de Vilafranca del Penedès (Alt Penedès)
CEIP Mas i Perera
de Vilafranca del Penedès (Alt Penedès)
CEIP Horta Vella
de Sant Carles de la Ràpita (Montsià)
CEIP Mare de Déu del Remei
d'Alcover (Alt Camp)
IES La Serra
de Mollerussa (Pla d'Urgell)
CEIP Lola Anglada
d'Esplugues de Llobregat (Baix Llobregat)
CEIP Joan Maragall
de Sabadell (Vallès Occidental)
Escola Mare de Déu de la Soledat
de Barcelona (Barcelonès)
CEIP Lloriana
de Sant Vicenç de Torelló (Osona)
IES Gabriel Ciscar
d'Oliva (la Safor, País Valencià)
IES Berenguer d'Anoia
d'Inca (el Raiguer, Illes Balears)
CP Gabriel Palmer
d'Estellençs (Serra de Tramuntana, Illes Balears)
La Bressola del Soler
del Soler (Rosselló, Catalunya Nord)

Premi a mestres i professors
Dotat amb 9.000 euros: 6.000 euros per a l'autor del treball guardonat i 3.000 euros de subvenció per contribuir a la seva edició.

Ha estat atorgat al treball **L'aigua, en tenim poca i cal conservar-la** de Josep Ramon Torres-Baldoví i M. Guadalupe Palau i Monteagudo, de la Poble Llarga (Ribera Alta, País Valencià). El jurat ha establert una menció especial al treball **Visquem la llengua! Engresquem la lectura! Recursos lingüístics i experiències pedagògiques viscudes** de Josep M. Calbet i Cassanyes, de Valls (Alt Camp).

Premis als alumnes
75 premis de 700 euros cadascun.

Educació infantil i cicle inicial
Projecte Picasso
Alumnes de 2n de cicle inicial del CEIP Perú, de Barcelona
Descobrim el nostre entorn
Alumnes de 1r i 2n de cicle inicial de primària del CEIP Mare de Déu del Remei, d'Alcover
Vivim la llengua
Alumnes de 1r i 2n de cicle inicial de primària del CEIP Martí Poch, de l'Espluga de Francolí

Projecte animals
Alumnes de 2n de primària del CP Professor Ramiro Jover, de València
Anem a Poblet
Alumnes de 2n de primària del CP Platero y yo, d'Aldaia
El bosc del nostre entorn
Alumnes de 1r i 2n de cicle inicial de primària del CEIP Enric Casassas, de Sabadell
Llibre dels somnis
Alumnes de 2n de cicle inicial del CEIP Guillem-Sant Miquel, de Vic
Els ocells
Alumnes de 2n de cicle inicial del CEIP Lloriana, de Sant Vicenç de Torelló
Nosaltres també som escriptors
Alumnes de P3 i P4 d'educació infantil del CEIP La Monjoia, de Sant Bartomeu del Grau
La línia del temps, Barceloneta (1753-2003)
Alumnes de 1r i 2n de primària del CEIP Alexandre Galí, de Barcelona
Cargols al pati, P3
Alumnes de P3 d'educació infantil del CEIP Marianao, de Sant Boi de Llobregat
Organitza't amb la recerca
Alumnes de 1r i 2n de cicle inicial del CEIP Sant Jordi, de Navàs

Cicle mitjà i superior
Per llepar-se els dits
Alumnes de 4t de primària del CEIP Escola Enxaneta, de Valls
La vinya i el vi
Alumnes de cicles mitjà i superior de primària del CEIP Sant Domènec, de la Ràpita - Santa Margarida i els Monjos
Un passeig pel Bages
Alumnes de 4t de primària de l'escola Vedruna, d'Artés
La vida associativa del nostre poble. Súria
Alumnes de 6è de primària del Col·legi Sagrat Cor de Jesús, de Súria

La història de la meva vida
Alumnes de 6è de primària del CEIP Vista Alegre, de Castelldefels
Els incendis
Alumnes de 6è de primària del CEIP Sant Miquel, de Cornellà de Llobregat
La prehistòria
Alumnes de 4t de primària del CEIP Doctor Fleming, de Viladecans
Quart de mil·lenni de la Barceloneta. Murals
Alumnes de 3r i 4t de primària del CEIP Alexandre Galí, de Barcelona
«La corrida»
Alumnes de 3r de primària de les Escoles Parroquials Anunciata, de Puig-reig
Harry Potter...A casa nostra
Alumnes de 5è i 6è de primària del CEIP Bernat de Riudemeia, d'Argentona
Gent de la nostra terra
Alumnes de 6è de primària del CEIP Miquel Granell, d'Amposta

Els pastorets
Alumnes de 6è de primària del CEIP El Cabrerès, de l'Esquirol - Santa Maria de Corcó
Projecte Titelles
Alumnes de 5è i 6è de primària del CEIP Enric Grau Fontserè, de Flix
Crèixer junts. Millor
Alumnes de 3r de primària del CP Ausiàs March, de Picanya

ESO
Juguem amb la llengua
Alumnes de 3r i 4t d'ESO del SES Fonts del Glorieta, d'Alcover
Els castells... a Valls
Alumnes de 1r i 2n d'ESO de l'IES Jaume Huguet, de Valls
Gàbies fora!
L'aventura ve d'antic
Alumnes de 2n d'ESO de l'escola Vedruna, d'Artés
Temps de castells
Alumnes de 1r d'ESO de l'IES Llobregat, de Sallent
Pitò, el drac del Parc Güell; L'ocell viatger; Ara fa 50 anys
Alumnes de 2n d'ESO de l'IES Gaudí, de Reus
Estudi sociolingüístic dels alumnes de 4t d'ESO. Mapa lingüístic
Alumnes de 1r i 2n de cicle d'ESO de l'IES Estany de la Ricarda, del Prat de Llobregat

Passions africanes
Alumnes de 2n d'ESO de l'IES El Cairat, d'Esparreguera
Cria natural i cria artificial
Alumnes de 4t d'ESO de l'escola L'Horitzó, de Barcelona
Jocs tradicionals
Jaume Fàbrega i Jordi Riera, alumnes de 3r d'ESO de l'IES Bell-lloc del Pla, de Girona
Experimentació assistida per ordinador
Alumnes de 4t d'ESO de l'IES Guindàvols, de Lleida

La immigració
Alumnes de 4t d'ESO de l'escola Tabor, de Santa Perpètua de Mogoda
L'herbari virtual del Parra
Alumnes de 3r d'ESO de l'IES Josep Maria Parra, d'Alzira
2004 Odissea de l'espai. De la lluna a Mart, de Mart a Saturn, des del planeta blau
Alumnes de 1r i 2n d'ESO de l'IES Porçons, d'Aielo de Malferit
12 redaccions en PowerPoint
El meu poble: una activitat en PowerPoint
Alumnes de 1r i 2n de cicle d'ESO de l'IES Josep Sureda i Blanes, de Palma

Batxillerat

Prevenció de lesions en l'activitat castellera

Anna M. Jiménez Ruiz i Raquel Ruiz Oliveras, alumnes de 2n de batxillerat de l'IES Lluís Companys, de Ripollet

Auditoria ambiental:anàlisi del confort a l'ala nord de l'IES de Castellar

Alumnes de 2n de batxillerat de l'IES de Castellar;de Castellar delVallès

Les quintes de l'Hospitalet,història del nostre passat militar

Ivan Ramos Martínez i Marcos Rodríguez Romero,alumnes de 2n de batxillerat de l'escola Sant Josep Obrer;de l'Hospitalet de Llobregat

Aproximació a la interferència lingüística en l'alumnat de 1r d'ESO a 2n de batxillerat

Anna Tudela i Isanta,alumna de 2n de batxíllerat de l'escola Cervetó, de Granollers

La química del vi

Anna Miró Pons,alumna de 2n de batxillerat de l'IES Martí l'Humà, de Montblanc

Cançons dels avis del Pla d'Urgell

Arnau Vilaró i Moncasí,alumne de 2n de batxillerat de l'IES La Serra, de Mollerussa

Les formes de relleu a la Pinyalada

Elisenda Fàbrega Pascual,alumna de 2n de batxillerat del CE Les Alzines, de Girona

De la Farga F. Bori aAlts Forns de Catalunya.Arqueologia industrial
Eduardo Sacristán Díez,alumne de 2n de batxillerat de l'escola MM. Concepcionistes, de Barcelona

Sant Antoni: una festa que ens agermana

Sandra Gisbert,Marta Lizana i Andrea Vizcaíno,alumnes de 2n de batxillerat de l'IES Campanar, deValència

La música popular urbana

Núria Ollero Cano,alumna de 2n de batxíllerat de l'IES Isaac Albéniz, de Badalona

Les coves del Salnitre: una aproximació dual

Joan Sánchez Corominas i Xavier Barceló Montañés,alumnes de 2n de batxillerat de l'IES El Castell, d'Esparreguera

La portalada de Ripoll:tempteig d'una interpretació

Carlota Navarro Torres,alumna de 2n de batxillerat de l'Escola Pia de Nostra Senyora, de Barcelona

La química del color

MònicaValls Sanagustín,alumna de 2n de batxillerat de l'IES Guindàvols, de Lleida

La veu de les imatges

Alumnes de 1r de batxillerat de l'IES Arabista Ribera, de Carcaixent

Els republicans als camps de concentració nazis

Cati Gómez Garcia,alumna de 2n de batxíllerat del Centre d'Estudis Montseny, de Barcelona

Vil·les romanes aTàrraco

Edgar Sansó Camps,alumne de 2n de batxillerat de l'IES Gaudí, de Reus

Viure a Gràcia durant la Guerra Civil

Pilar Aliart Rodríguez,alumna de 2n de batxillerat de l'IESVila de Gràcia, de Barcelona

Un temps, una gent

Carles Mercader Rodríguez,alumne de 2n de batxillerat de l'escola La Salle Horta, de Barcelona

Revista Xusky

Alumnes de 1r i 2n de batxillerat de l'escola La Salle Barceloneta, de Barcelona

Mataró. Quo vadis?

Ester Fernández Ibrán,alumna de 2n de batxillerat de l'IES Alexandre Satorras, de Mataró

Cementiri de Sinera

Laia Fontbona i Serradó i Sílvia Núñez i Sillué,alumnes de 2n de batxillerat de l'IES ElsTres Turons, d'Arenys de Mar

Cicles diversos

El romànic a Catalunya

Alumnes d'educació infantil,cicle inicial i cicle mitjà del CEIP Serena Vall, de Sant Andreu de Llavaneres

Mojart

Alumnes de tots els nivells del CEIP Circell, de Moja Olèrdola

El paper a la Riba

Alumnes de tots els nivells del CEIP La Riba, de la Riba

Un tomb per l'espai

Alumnes de tots els nivells del CEIP Les Moreres, de les Pobles - Aiguamúrcia

Ràdio Espill 100.6 FM

Alumnes de tots els nivells de l'escola L'Espill, de Manresa

Poesia per a tots

Alumnes de tots els nivells del CEIP Bonaventura Gran, de Riudoms

L'aventura de llegir

Alumnes d'educació infantil i primària del CEIP Mare de Déu de la Muntanya, d'Esparreguera

Festa de Sant Ponç

Alumnes d'educació infantil i primària del CEIP L'Agulla, del Cattlar

El conte viatger

Alumnes de tots els nivells del CEIP Escola Bellaterra, de Cerdanyola delVallès

La meva ciutat

Alumnes de 2n, 4t i 5è del Col·legi Joaquina deVedruna, deTerrassa

Llibre gran de la setmana cultural curs 2002/03. La màgia de Gaudí

Alumnes de tots els nivells del CPTaquígraf Martí, de Xàtiva

El nostre entorn natural

Alumnes de tots els nivells del CEIP El Sitjar, de Linyola

Quina por!

Alumnes de tots els nivells del CEIP Mediterrani, deTarragona

Educació especial

Teatre: 25 anys d'escola, 25 anys d'històries

Alumnes d'educació especial del CEE Horitzó, de Pineda de Mar

Convocatòria I Premis Francesc Candel

Els Premis Francesc Candel, 2004

Els Premis Francesc Candel són convocats per la Fundació Lluís Carulla amb el suport de la Secretaria per a la Immigració.Aquests premis estan destinats a reconèixer i difondre les bones pràctiques en l'àmbit de la integració dels ciutadans catalans d'origen immigrant,i són dotats amb 5 premis de 3.000 euros per a cada una de les bones pràctiques premiades.

Convocatòria I Premis d'Educació en el Lleure

L'objectiu d'aquests nous premis és pro-moure projectes i difondre experiències de caràcter educatiu dins l'àmbit de l'educació social i del lleure. Els premis s'atorgaran a projectes i experiències que afavoreixin el senti-ment de pertinença i el coneixement del país des del punt de vista lingüístic, cultural, geo-gràfic i històric.

En total s'atorgaran cinc premis de 4.000 euros cadascun: tres per a projectes i dos per a experiències que ja s'hagin dut a terme. La convocatòria s'adreça a totes les terres de llengua catalana.

Els Premis Francesc Candel, 2004

Editorial Barcino

L'any 2004 ha estat el del vuitantè aniversari de l'Editorial Barcino, fundada el 1924 per Josep M. de Casacuberta.Aquesta celebració ha coincidit amb un esforç decidit de l'Editorial per la renovació i la dinamització de la seva activitat,sense renunciar en cap moment a l'e-xigència filològica i científica que caracteritza les seves publicacions.Amb aquest doble objectiu s'ha donat un nou impuls a la col·lec-ció Els Nostres Clàssics, que acull edicions críti-ques de textos medievals en llengua catalana, alhora que s'han dut a terme noves iniciatives per tal de posar a l'abast dels lectors actuals els clàssics de la literatura catalana.

Els Nostres Clàssics

Entre els nous títols apareguts en Els Nostres Clàssics,s'ha d'esmentar en primer lloc el *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet* d'Arnau de Lieja. L'edició crítica d'aquest text, en dos volums, a estat preparada per Josep-AntoniYsern Lagarda. Es tracta d'una extensa

compilació de més de set-centes narracions breus,que inclouen tant vides de sants com relats de contingut força més picant,elabo-rada a començament del segle xiv en llatí i trasladada posteriorment al català per un traductor anònim.

També cal fer referència a l'edició crítica d'un llibre de medicina medieval, conegut amb el títol de *Quesits o perquens*, a cura d'Antònia Carré. En aquesta obra el seu autor;Giro-lamo Manfredi,va recollir-hi una llarga llista de preguntes sobre el cos humà i sobre les més diverses malalties,seguides de les seves sovint sorprenents –si més no, per a nosal-tres– respostes.Aquest text, traduït al segle xv a partir de l'original napolità,ens ha arri-bat en un incunable imprès per Pere Posa l'any 1499 a Barcelona.

Fruit de l'esmentada voluntat de potenciar la col·lecció,com també d'implicar el món aca-dèmic en aquesta nova etapa,s'ha refundat i ampliat el seu Consell Assessor,en el qual,al costat d'Amadeu-J. Soberanas,director literari de l'Editorial Barcino, Germà Colón i Josep Massot, s'hi han afegit Lola Badia,Tomàs Martí-nez,Josep Pujol,Joan Santanach i Albert Soler.

Nova col·lecció divulgativa

Una novetat destacada de l'Editorial ha estat l'aparició d'una nova col·lecció,la Biblioteca Barcino,amb la qual es vol facilitar l'accés dels lectors no especialistes a les grans obres de la literatura catalana.Ha inaugurat la sèrie una edició divulgativa de les *Homilies d'Organyà*,el primer text literari conservat en català,i del qual enguany se celebra el vuitè centenari.Es tracta d'una edició trilingüe de l'obra,on,al cos-tat del text medieval,s'ha inclòs una adaptació al català modern,i traduccions al castellà i a l'anglès.Hi ha,així mateix,una breu introducció d'Andreu Rossinyol i el facsímil de les setze pàgines que ens han arribat del manuscrit.

Finalment,s'ha de remarcar,sobretot pel que implica d'aposta per l'aplicació de les noves tecnologies als estudis filològics,la publicació en CD-ROM de les *Poesies* d'Ausiàs March; el CD consta d'un programa de recerca que tant permet generar les concordances de les poesies com dur a terme un ampli ventall d'altres tipus de consulta.

Museu de laVida Rural

En l'any del centenari del naixement de Lluís Carulla i Canals,el Museu de laVida Rural s'ha volgut sumar a la Comissió Organitzadora dels actes d'aquesta commemoració i dur a terme diverses activitats a l'entorn de la figura del fill predilecte de l'Espluga de Francolí.

La primera mostra inaugurada al Museu de la Vida Rural ha estat **La Nadala de la Fun-dació Lluís Carulla**,una exposició de les monografies que des de l'any 1966 estudien i donen a conèixer diversos aspectes de la realitat,la història i les institucions catalanes. L'exposició repassa una a una les trenta-set nadales que la Fundació Lluís Carulla ha fet arribar com a obsequi nadalenc a milers de persones que s'interessen per la cultura cata-lana.Per altra banda,la Fundació Lluís Carulla agraeix amb la Nadala les aportacions volun-tàries d'aquests receptors,amb les quals es doten els Premis Baldiri Reixac per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana.

L'exposició central de l'any commemoratiu del naixement de l'il·lustre espluguí ha estat **Lluís Carulla: 100 anys (1904/2004)**,una mostra fotogràfica que repassa en qua-tre espais diferents de l'Espluga de Francolí, l'obra cívica, social i assistencial de Lluís Caru-lla.L'exposició també ofereix unes pinzella-des de la seva personalitat i de la seva vida familiar;i finalment es fa ressò de l'intens treball de recerca etnogràfica que va dur a terme, que ha configurat la forma i el fons del Museu de laVida Rural.

També s'ha pogut veure al Museu una excel·lent exposició pictòrica, que ha comp-tat amb obres de divuit dels autors més representatius de l'art català contemporani, entre els quals esmentem Tharrats,Subi-rachs,Ràfols Casamada,Hernández Pijuan, Josep Guinovart,Antoni Clavé,AntoniTàpies o Modest Cuixart.A la mostra,presentada amb el títol d'**Art i Passió**,s'hi recullen els cartells originals de la Passió d'Olesa de Montserrat,des del 1987 fins al 2003.

Fundació
Lluís Carulla

L'autogovern de Catalunya neix amb el procés d'independència respecte de l'imperi carolingi. La Generalitat es crea al segle XIV com a manifestació palpable del pactisme medieval i s'aboleix arran del 1714. Després de la Mancomunitat i la Generalitat republicana, Catalunya afronta avui el segle XXI amb la voluntat d'enfortir les seves institucions.

